

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

**REKABET OTORİTELERİNİN
ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ**

Aybars İlder Özeskici

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2016

REKABET OTORİTELERİNİN ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ

Aybars İter Özeskici

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2016

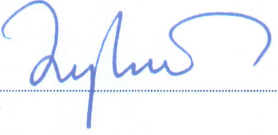
KABUL VE ONAY

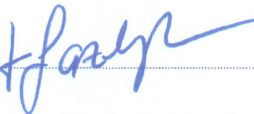
Aybars İlder ÖZESKİCİ tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma, Rekabet Otoritelerinin Etkinliğinin Ölçülmesi 31.10.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mustafa Umur Tosun (Başkan)

Doç. Dr. Başak Dalgıç (Danışman)

Doç. Dr. Aydın Çelen

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Aykut Attar

Yrd. Doç. Dr. Burcu Fazlıoğlu

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Sibel BOZBEYOĞLU

Enstitü Müdürü

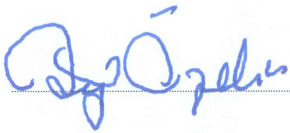
BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum.

Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

31/10/2016

Aybars İter Özeskici

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde desteğini esirgemeyen, tezin başlangıç aşamasından tamamlanmasına kadar geçen süreçte sabırlı bir şekilde yol gösteren, değerli görüşlerini paylaşıp, yön veren, yol gösteren değerli tez danışmanı hocam Doçent Doktor Başak DALGIÇ'a yaptıkları katkılardan dolayı minnetlerimi sunarım.

Ayrıca tezin ilk gününden bu yana yardımlarını ve desteğini esirgemeyen; hayat arkadaşım ve sevgili eşim Asiye MARA ÖZESKİCİ'ye tüm kalbimle teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, hayatımda doldurulamayacak bir yere sahip olan dedem Salahattin ORTAÇ'a, bu günlere gelmemde büyük pay sahibi olan aileme ve dostlarım güzel insanlar Canefe TATLISU, Merve TATLISU İBRAGUŞ ve Ufuk ÖZEREN'e minnetlerimi ve şükranlarımı sunarım.

ÖZET

ÖZESKİCİ, Aybars İlter. “Rekabet Otoritelerinin Etkinliğinin Ölçülmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016

Bu tezde rekabetin piyasa ekonomisine etkileri ve rekabet politikalarının önemi incelenmiş, Türkiye’de rekabet politikalarından sorumlu temel kurum olan Rekabet Kurumu’ nun etkinliği Veri Zarflama Analizi kullanılarak diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Piyasa ekonomilerinin işlemesi ve sürekliliği için gerekli olan ve üzerinde mutabakat sağlanan en temel öge rekabettir. Rekabet hem bireysel faydayı hem toplumsal refahı ençoklaştırmaktadır. Piyasa ekonomisinde, rekabet ile ulaşılacak istenen tüketicinin egemen olduğu, malın fiyatının arz talep dengesi içerisinde belirlendiği bir yapı oluşturmak ve bu yolla kaynakların etkin dağılımını sağlamaktır.

İktisadi açıdan tam rekabet koşullarının yerine getirilmesi pratikte mümkün olmamakla birlikte bu koşullardan bir veya birkaçının gerçekleşmemesi piyasa başarısızlıklarına neden olmaktadır. Bu durum kamu otoritesinin rekabet sürecinin etkin işlemesi için rekabet politikaları oluşturmasını ve uygulamasını gerektirir. Rekabet politikaları rekabet koşulların devamlılığını, rekabetçi ve etkin firmaların oluşmasını, piyasanın daha iyi işlemesini sağlayan kamu politikalarıdır. Bu politikalar, rekabetin ve piyasa ekonomisinin işlemesi için piyasayı gözetleyen, denetleyen ve yaptırım gücüne sahip rekabet otoritelerince uygulanır.

Türkiye’de gelişmiş ülkelerle uyumlu rekabet politikaları hedeflenmiştir. Rekabetin tesisi ve denetlenmesinden sorumlu temel kurum olarak Rekabet Kurumu farklı sektörlerdeki piyasa şartlarını izlemek amacıyla da farklı düzenleyici otoriteler yetkilendirilmiştir.

Rekabet otoritelerinin iktisadi etkileri dikkate alındığında, etkinliklerinin ölçümü bu ölçümlerin sonuçlarına göre etkinliklerini artıracak süreç ve yapıların tasarlanması açısından önemlidir. Bu çalışmada parametrik olmayan etkinlik ölçüm yöntemlerinden Veri Zarflama Analizi kullanılarak Türkiye’deki Rekabet Kurumu’nun etkinliği çeşitli ülkelerle karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışma Global Competition Review (GCR) tarafından “Rating Enforcement” adıyla yayımlanan araştırmadan elde edilen verilere dayanmaktadır.

Yapılan analizlerin sonuçlarına göre diğer ülkelerin rekabet otoriteleri ile karşılaştırıldığında, Rekabet Kurumu'nun etkinlik düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Ölçeğe göre değişen getiri varsayımı ile yapılan teknik etkinlik ve ölçek etkinliği skorlarına bakıldığında, Rekabet Kurumu'nun ölçek etkinliğinden yararlanabileceği, aynı girdi miktarı ile daha fazla kamu hizmeti sağlayabileceği bu yolla hedef olarak belirlediği gelişmiş ülkelerdeki uygulamalara yakınsayabileceği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler

Rekabet, Rekabet Otoritelerinin Etkinliği, Veri Zarflama Analizi

ABSTRACT

ÖZESKİCİ, Aybars İlter. “Measurement of the Efficiency of Competition Authorities”, Master’s Thesis, Ankara, 2016

In this thesis, the effects of competition on market economy and the importance of competition policies is assessed and, the efficiency of Turkish Competition Authority as the main regulatory authority responsible from competition policies in Turkey, is evaluated comparatively with other countries using Data Envelopment Analysis.

Competition is the main factor on which a consensus is reached and required for a well-functioning and sustainable market economy. Competition maximizes both individual and social welfare. In a market economy, what is meant to be reached by competition is forming a consumer ruling structure, where the price of commodities and services are determined by supply-demand conditions and, accordingly efficient resource allocation is realized.

In an economic system, it is not possible to meet all the conditions of a perfectly competitive market while failing to meet one or more of such conditions gives rise to market failures. Under such circumstances, public authorities are required to establish and execute competition policies in order to ensure that competition process works efficiently in the markets. Competition policies are public policies providing the sustainability of competition, giving rise to competitive and efficient firms and making the markets function better. These policies are executed by various competition authorities that monitor, supervise and impose sanctions in order to sustain competition.

In Turkey, competition policies are tried to be designed in line with those of developed countries. Turkish Competition Authority is authorized as the main regulatory body to establish and monitor the competition in markets, as well as the other regulatory authorities which are formed to monitor the market conditions in various industries.

Considering their economic impacts, measurement of the efficiency levels of competition authorities is crucial for designing better processes and structures. In this study, the efficiency of the Turkish Competition Authority is explored in comparison with other authorities operating in the world by employing Data Envelopment Analysis- a non-parametric efficiency measurement methodology. The study utilizes the data collected by Global Competition Review (GCR).

Results of the analyses suggest that Turkish Competition Authority is performing with a low efficiency level compared to the other authorities in question. Based on the technical and scale efficiency scores calculated under the assumption of variable returns to scale, it should be noted that Turkish Competition Authority could benefit from economies of scale and, provide more public services with the same level of inputs and in turn could function more compatibly with the aimed practices in developed countries.

Key Words:

Competition, Efficiency of Competition Authorities, Data Envelopment Analysis

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM REKABET KAVRAMI	4
1.1. Rekabet Nedir?	4
1.2. Piyasa Ekonomisi ve Etkinlik Meselesi	9
1.3. Kamu Ekonomisi Rasyonelinin Neoklasik Açıklaması: Piyasa Başarısızlıkları	15
1.4. Piyasa Başarısızlıklarından Eksik Rekabet ve Rekabetin Önemi	19
2. BÖLÜM REKABET POLİTİKASI VE REKABET OTORİTELERİ	23
2.1. Rekabet Politikasının Tanımı	23
2.2. Rekabet Politikasının Belirlenmesi	25
2.3. Rekabet Politikasının Uygulanması ve Düzenleyici Kurumlar	26
2.3.1. Düzenleyici Kurumlar	29
2.4. Rekabet Politikasının Etkileri	32
2.5. Dünyada Rekabet Politikası Uygulamaları	34
2.5.1. Yatay Anlaşmalar	35
2.5.2. Dikey Anlaşmalar	36
2.5.3. Uyumlu Davranışlar	37
2.5.4. Rekabetin Önlenmesi, Bozulması, Sınırlandırılması	37
2.5.5. Hakim Durumun Kötüye Kullanılmasının Engellenmesi	38
3. BÖLÜM TÜRKİYE’DE REKABET POLİTİKASI UYGULAMASI VE REKABET KURUMU	40
3.1. Roma Antlaşması’ndan Avrupa Birliği’ne Rekabet Kurumu’nun Tarihçesi	40
3.2. Rekabet Kurumu’nun Mevzuatı	43
3.3. Rekabet Kurumu’nun Anayasal Konumu ve Diğer Kanunlarla İlişkileri	45
3.4. Rekabet Kurumu’nun Amacı	47
4. BÖLÜM REKABET OTORİTELERİNİN ETKİNLİĞİNİN ANALİZİ	52
4.1. Etkinlik Ölçüm ve Karşılaştırma Yöntemleri	52
4.1.1. Genel Yöntemler	53
4.1.2. Veri Zarflama Analizi	54
4.2. Kamu Kurumlarının Etkinliğinin Ölçülmesine İlişkin Literatürdeki Mevcut Çalışmalar	61
4.2.1. Kamu Sektörü Etkinlik Analizi (Avrupa Birliği)	62
4.2.2. Sağlık Sistemleri Etkinliği Etkinlik Analizi (Avrupa Birliği)	63
4.2.3. Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Yükseköğretimde Etkinliğin Ölçümü	64

4.2.4. Türkiye’deki Elektrik Dağıtım Şirketlerinin Etkinlik Analizi.....	65
4.2.5. Türkiye’deki Kamu Bankalarının Finansal Etkinlik Analizi.....	68
4.2.6. Türkiye’deki Kamu Üniversitelerinin Etkinlik Analizi.....	68
4.2.7. Avrupa’daki Yargı Sistemlerinin Yargı Etkinliğine İlişkin Yapılan Çalışmalar.....	69
4.3. Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Rekabet Otoritelerinin Etkinlik Karşılaştırması.....	71
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	89

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
A.Ş.	: Anonim Şirket
BCC	: Banker, Charnes, Cooper
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDK	: Bağımsız Düzenleyici Kurum
BİO	: Bağımsız İdari Otoriteler
Bs.	: Baskı
BTK	: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CCR	: Charnes, Cooper ve Rhodes
CEPEJ	: Yargı Sistemlerinin Etkinliğine İlişkin Avrupa Komisyonu
CRS	: Ölçeğe Göre Sabit Getiri (Constant Return to Scale)
CRSTE	: Ölçeğe Göre Sabit Getiri Varsayımı ile Hesaplanan Teknik Etkinlik (Constant Return to Scale Technical Efficiency)
Çev.	: Çeviren
Ed	: Editör
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
GCR	: Global Competition Review
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ICC	: Eyaletler Arası Ticaret Komisyonu (Interstate Commerce Commission)
KGK	: Kamu Gözetim Kurumu
KİK	: Kamu İhale Kurumu
OECD	: İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OKK	: Ortaklık Konseyi Kararı
ÖE	: Ölçek Etkinliği
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
PTE	: Pür Teknik Etkinlik
RG	: Resmi Gazete
RK	: Rekabet Kurumu
RKHK	: Rekabetin Korunması Hakkında Kanunu
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
s.	: Sayfa numarası
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TTE	: Toplam Teknik Etkinlik
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TAO	: Türk Anonim Ortaklığı

TAPDK	: Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu
TDK	: Türk Dil Kurumu
Vb.	: Ve benzeri
VRS	: Ölçeğe Göre Değişken Getiri (Variable Return to Scale)
VRSTE	: Ölçeğe Göre Değişken Getiri Varsayımı ile Hesaplanan Teknik Etkinlik (Variable Return to Scale Technical Efficiency)
VZA	: Veri Zarflama Analizi

TABLULAR DİZİNİ

- Tablo 1** : VZA’da kullanılan değişkenler
- Tablo 2** : Veri Zarflama Analizinde Yer Alan Ülkeler
- Tablo 3** : Model Belirtileri
- Tablo 4** : Model 1’e Göre Etkinlik Skorları ve Sıralamaları
- Tablo 5** : Model 2, 3 ve 4’e Göre Etkinlik Skorları ve Ölçeğe Göre Getiri
- Tablo 6** : Alternatif Modellerle Hesaplanan Etkinlik Skorlarının ve Sıralamalarının Korelasyonu
- Tablo 7** : Türkiye ve Referans Ülkelerin Rekabet Otoritelerine İlişkin Değişken Değerleri

Şekiller Dizini

Şekil 1 : Referans kümenin tespit edilmesi

GİRİŞ

Rekabet kavramı, geçmişten günümüze çeşitli iktisadi ekoller tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da rekabet kavramı, girişimcilerin serbest bir şekilde iktisadi kararlarını verebilmelerine yarayan yarış olarak ifade edilmektedir. Piyasa ekonomisi içerisinde tanımlanması gereken rekabetin temel amacı, üretim birimlerinin en düşük maliyetlerle en yüksek çıktıyı üretmelerini sağlamak dolayısıyla da kendi faydalarını ençoklaştırmaya çalışan bireylerle birlikte toplumun tamamının refahını artırmaktır.

Neoklasik öğretilerde, iktisadi sistemin işleyişi ne, kim için, ne kadar ve nasıl üretilecek sorularına indirgenmekte ve bu sorulara, piyasa mekanizması çerçevesinde cevap bulma çabaları "Etkin Kaynak Dağılımı" meselesi olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede, etkin kaynak dağılımının gerçekleştiği rekabetçi bir piyasadan bahsedebilmek için üretici, tüketici ve üretim faktörü sahiplerinden en az birinin durumunu kötüleştirmeden başka hiçbir ekonomik birimin durumunun iyileştirilemeyeceği şekilde oluşacak Pareto optimalite koşullarına yakınsamak gerekmektedir.

Piyasa ekonomisi, kamusal mal ve hizmetler dışında üretilen malların ve hizmetlerin serbest piyasa ekonomisi şartlarında, arz-talep dengeleriyle oluştuğu ekonomik sistem olarak ifade edilmektedir. Piyasa ekonomisi, genel bir ifadeyle fiyat mekanizması, üreticinin hangi fiyattan ne kadar arz ettiğini, tüketicinin ise hangi fiyattan ne kadar satın almak istediğini gösteren bir sistemdir. Bireylerin ve firmaların kendi faydalarını ençoklaştırmaya yönelik davranışlarının birer sonucu olarak ortaya çıkan arz ve talep fonksiyonlarının kesiştiği noktada piyasa dengesi ve denge fiyatları oluşmaktadır.

Piyasada fiyat mekanizmasının doğru işlemesine engel olacak şekilde, tek üreticinin veya tüketicinin olması, üreticilerin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalar, piyasaya yapılan müdahaleler, bürokratik engeller ve tam-doğru bilgiye ulaşılmasındaki engeller ile makro düzeydeki istikrarsızlıklar, rekabetin, yani üreticiler arasındaki yarışma kültürünün bozulmasına neden olmaktadır. Rekabetin tam olarak tesis edilmesi ve dolayısıyla serbest

piyasa ekonomisinin işlerliğini kazanabilmesi için piyasayı gören ve gözetleyen, denetleyen ve yaptırım gücüne sahip çeşitli kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye’de rekabetin tesisi ve denetlenmesinden sorumlu olan kurum Rekabet Kurumu’dur. Rekabet Kurumu’nun Paris Antlaşması’ndan başlayarak Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) ve oradan Gümrük Birliği’ne kadar olan bir süreçte piyasa ekonomisinin işlerliğini artırma gereksiniminin zorunluluğu olarak kurulduğu görülmektedir. 1997 yılında kurulan Rekabet Kurumu, (RK) kendisine verilen yetki çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde piyasaların serbestleşmesi ve serbest rekabetin sağlanması için gücünü Anayasa ve çeşitli kanunlardan alarak; zamanla ekonomik, siyasal ve sosyal hayatı düzenleyen bir yapıya bürünmüştür. Türkiye’de Rekabet Kurumunun yanı sıra farklı sektördeki piyasa şartlarını daha yakından izlemek amacıyla Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu gibi başka bağımsız düzenleyici otoriteler de bulunmaktadır.

Düzenleyici otoriteler genel olarak ilgilendikleri piyasanın koşullarına göre rekabet politikalarının oluşması, uygulanması ve dolayısıyla etkin rekabetin sağlanması için çeşitli önlemler alabilme yetkisine sahip idarelerdir. Piyasalarda rekabet ortamının sağlanması için düzenleyici ve denetleyici rol üstlenen bu kurumların ne düzeyde etkin çalıştıklarının analiz edilmesi ve bu analizlerin sonuçlarına göre söz konusu kurumların etkinliğini artıracak yöntemlerin doğru tasarlanmasına ve böylelikle piyasaların sosyal refahı azaltacak şekilde eksik rekabet koşulları altında işleminin engellenmesine yardımcı olacaktır. Öte yandan, şeffaflık, hesap verebilirlik, etkinlik, etkililik ve verimlilik ilkeleriyle birlikte ele alındığında tıpkı özel sektör kurumlarına benzer bir biçimde kamu kurumlarından beklenen de bunların en uygun yöntemle maksimum çıktıyı sağlamalarıdır.

Bu çerçevede, bu çalışmanın başlangıç motivasyonunu oluşturan piyasa rekabeti ve rekabetin korunması kavramları bir arada düşünüldüğünde adil ve etkin bir rekabet ortamının tesisi için kritik roller üstlenen rekabet otoritelerinin etkinlik ölçümünü içeren uygulamalar önem kazanmaktadır. Bu çalışmada, Global Competition Review (GCR) tarafından “Rating Enforcement” adıyla yayımlanan araştırmadan elde edilen verilerden faydalanılarak, parametrik olmayan etkinlik ölçümü yöntemlerinden Veri Zarflama Analizi kullanılmakta ve dünyada var olan diğer rekabet otoritelerini de kapsayan karşılaştırmalı bir

etkinlik analizi yapılmaktadır. Etkinliğe ilişkin bu analiz sonuçlarına göre, Rekabet Kurumu, analize dahil edilen 29 adet rekabet otoritesi arasında, ortalama etkinlik skorunun altında ve oldukça düşük bir etkinlikle faaliyet göstermektedir. Öte yandan, Rekabet Kurumu'nun ölçek etkinliğine ilişkin skorun da düşük olduğu görülmüş olup, bu durum Rekabet Kurumu'nun ölçek etkinliğini sağlamak için faaliyetlerini genişletmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Çalışmanın takip eden bölümleri şu şekildedir: Birinci bölümde, öncelikle piyasa rekabetinin tanımı yapılmış, farklı iktisadi ekollerde rekabet kavramı incelenmiştir. Daha sonra eksik rekabet kavramı piyasa başarısızlıkları çerçevesinde açıklanmıştır.

İkinci bölümde, piyasada serbest rekabet koşullarının oluşmasına yardımcı olacak rekabet politikaları açıklanmıştır. Daha sonra düzenleyici denetleyici kamu kurumlarından kısaca bahsedilmiştir; bununla beraber dünyadaki rekabet uygulamalarına ilişkin politikalara ve bu politikaların uygulanmasında kullanılan bazı tanımlamalara yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye özelinde Rekabet Kurumu'nun genel özellikleri, mevzuatı ve diğer kanunlarla olan ilişkileri ve diğer rekabeti düzenleyici otoritelere getirilen eleştirilerle bu kurumların ekonomik aktivite açısından faydaları ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde, kamu kurumlarının etkin çalışmasının önemine, bu etkinliğin ölçüm yöntemlerine ve bu alanda yapılan örnek çalışmalara yer verilmiştir. Ardından dünyada faaliyet gösteren rekabet otoritelerinin etkinliğinin ölçülmesi ve bu etkinlik ölçümünde Türkiye'nin yerini değerlendirmek amacıyla Veri Zarflama Analizi yöntemi kullanılarak yapılan analizlerin sonuçları tartışılmıştır.

1. BÖLÜM

REKABET KAVRAMI

1.1. REKABET NEDİR?

Serbest piyasa ekonomisinin temelini teşkil eden rekabet kavramı, gerek iktisadi, gerek hukuki, gerekse diğer kaynaklarda çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre rekabet, “*aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış*” anlamındadır (TDK, 2016). Rekabet “*nispeten adil bir yarışma ortamında, birden çok benzer konumdaki katılımcının, yarışma kurallarına bağlı kalarak, eş anlı olarak kıt bir şeyi veya istenilir bir konumu kazanma amacıyla, yaptıkları çabalar*” (Türkkan, 2000: 69) olarak tanımlanabilir. İktisadi terim olarak ele alındığında ise rekabet, ekonomik ajanların daha fazla ekonomik güce kavuşmak, daha iyiyi yakalamak ve her şeyden daha fazla hisse alabilmek için yarışması olarak tanımlanmıştır.

Hukuki anlamıyla ise rekabet, iktisadi olarak yapılan tanımla paraleldir. Nitekim 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunu (RKHK) 1. Kısım madde 3'te rekabet; “*Mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verilebilmesini sağlayan yarışı*” (RKHK, 1994) olarak tanımlanmıştır. Ayrıca söz konusu kanunun gerekçelerinde rekabet kavramı, piyasa ekonomisi çerçevesinde ele alınmış ve rekabetin kar, satış miktarı ve pazar payı gibi bir takım temel ekonomik amaçlara ulaşmak için iktisadi ajanlar arasında ortaya çıkan müsabaka veya karşılaşma biçimindeki ilişkiler süreci olarak tanımlandığı belirtilmiştir (RK, 2016).

İktisadi ekollere bakıldığında rekabet ve rekabetin piyasalardaki rolünün farklı şekillerde ele alındığı görülmektedir. Klasik iktisatçıların iktisadi görüşlerinin temelini doğal düzen oluşturur. Ekonomik anlamda doğal düzenin işleyebilmesi için devlet olmalı ancak doğal düzene karışmamalı; devletin görev alanı sınırlı olmalı ve ticarete müdahale etmemelidir. Klasik iktisatçılara göre rasyonel iktisadi birimler olan firmalar karlarını, tüketiciler faydalarını maksimize etmeye çalışırlar. Bireylerin faydalarının toplamı, toplumun tamamının faydasını temsil ettiğinden bireylerin faydasının maksimize edilmesi ilkesi

benimsenmiştir. Adam Smith'e göre; toplumda herkes kendi çıkarı peşinde koşarken istemeden toplumun da refahını arttırmaktadır. Böylelikle üreticiler ve tüketiciler arasındaki mücadele, arz ve talep dengesini oluşturarak sınırlı kaynakların optimum paylaşımına olanak tanımakta ve görünmez bir elin oluşturduğu kendi kendini düzenleyen bir piyasa mekanizması oluşmaktadır (Smith, 1904: 5-40).

Bu kendi kendini regüle eden doğal düzenin işleme için de ekonomik alanda tam rekabet piyasasının vazgeçilmez bir unsur olduğu savunulmaktadır. Tam rekabet piyasası denildiğinde çok sayıda satıcının ve alıcının olduğu, bu alıcı ve satıcıların homojen bir malın alım ve satımını gerçekleştirdikleri piyasa anlaşılmalıdır. Daha açık biçimde ifade edilirse, tam rekabet piyasası piyasaya giriş-çıkış serbestisinin olduğu, malların bölünebilir ve homojen olduğu, piyasa hakkında bilgi akışının tam ve ulaşılabilir olduğu piyasalardır. Fiyatın piyasa tarafından kendiliğinden belirlendiği, ekonomik aktörlerin fiyat belirleyici değil fiyat alıcı olduğu ve üretim faktörlerinin de hareketli olduğu bir piyasa modelidir (Şahin, 1996: 157).

Rekabetçi bir piyasada üretim ve tüketimle ilgili kararları kimse tek başına belirleyemez. Tüketicilerin, faktör sahiplerinin ve girişimcilerin seçim özgürlüğüne sahip olması esastır. Özellikle fiyat ve miktarla ilgili üretim ve tüketim kararları, etkin kaynak dağılımının bir gereği olarak hem bireysel hem toplumsal faydayı sağlayacak şekilde verilir. Kaynaklar tüketicilerin istekleri doğrultusunda tahsis edildiğinde, piyasada tüketicinin egemenliği sağlanmış olur ve bunun bir sonucu olarak kaynak tahsisinde etkinlik sağlanır. Etkin kaynak tahsisi üretimin mümkün olan en düşük maliyetle ve en uygun teknolojiler kullanılarak yapılmasını ve yeniliklerin ortaya çıkmasını sağlar. Rekabetin olduğu bir piyasada kaynaklarını etkin kullanamayan firmalar piyasadan silinir ve bu kaynaklar onları en etkin kullananların eline geçer (Türkkan, 2003: 327-328).

Klasik iktisadi sistemde rekabetin dinamik bir kavram olarak ele alınmadığı, piyasada tam rekabetin bir ön koşul olduğu, eksik rekabete yer verilmediği görülmektedir. Neoklasik iktisatçılar ise rekabet kavramı açısından klasik iktisatçılardan farklılaşırlar. Tam rekabet piyasasını benimsemekle birlikte rekabeti dinamik bir kavram olarak ele alırlar, tam rekabet piyasasından sapmalar olabileceğini belirtirler ve rekabeti piyasa yapısını tanımlamakta kullanırlar.

Neoklasik iktisatta tam rekabet piyasasının varlığı, ekonomik ajanların sayıca çok ve yapı olarak küçük oluşuna bağlanır. Piyasadaki her bir mal çok sayıda ekonomik aktör tarafından arz ve talep edilir. Çok sayıda alıcı ve satıcının olması, bu aktörlerin piyasa üzerindeki etkilerinin göz ardı edilebilecek kadar küçük olmasını sağlar. Bu koşulların var olduğu piyasalarda alıcı ve satıcılar fiyatların kendilerinden bağımsız olduğunu yani fiyatları etkilemediklerini düşünürler ve kendilerini fiyat yapıcı olarak değil, fiyat alıcı olarak görürler. Buradan hareketle Klasik iktisatçılara göre rekabet karar vericilerin piyasa fiyatlarını belirlemesine olanak verirken, Neoklasik iktisatta fiyatın belirlenmesi açıklanamayan, sezgisel bir duruma dönüşür (Guerrien, 1999: 33).

Avusturya Okulu serbest piyasa ekonomisini desteklemekte olup piyasadaki aksaklıkların geçici olduğu, bundan dolayı piyasa sistemine düzenli ve sürekli müdahalelerin gereksiz olduğu görüşündedir. Bununla beraber bu düşünce sisteminde, Klasik ve Neoklasik iktisatçılardan farklı olarak gerçek karar vericiler, üretilen malları satın alarak kimin sermaye sahibi olacağına, kimin kar ya da zarar edeceğine karar veren tüketicilerdir. Kar beklentisi içinde olan girişimciler bir yandan tüketicilerin taleplerini karşılamaya çalışırken, diğer yandan diğer girişimciler ile üretim kaynaklarının bölüşümü ve düşük maliyet için rekabet ederler. Bu rekabet, tüketici tercihlerini yansıtan tüketim malları fiyatları ve rekabet halindeki girişimciler üzerinden üretim faktörleri fiyatlarına yansır. Buna göre, nüfus, bireysel zevkler, teknolojik yöntemler gibi değişkenlerin aynı kaldığı, yeniliklerin olmadığı, durağan bir piyasada üretim faktörlerine ödenen fiyat ile malın fiyatının aynı olacağını ve dolayısıyla pozitif karın var olmayacağını savunmaktadırlar.

Klasik iktisat ve Avusturya ekolü monopolistik piyasa yapısına farklı yaklaşırlar. Monopol (tekel), yakın ikamesi bulunmayan bir malın tüm arzının tek bir firmanın kontrolünde olduğu, endüstriye giriş ve çıkışların engellenmiş olduğu durumu ifade eder. Klasik iktisadi sistemde monopol durumunun geçici oluşu, tekel karı nedeniyle yeni girişimcilerin piyasaya çekilmesi ve dolayısıyla rekabetin bu yolla devam edeceği fikrine dayanmaktadır. Avusturya Okulu'nda ise monopoldeki yüksek kazanç teknolojik yenilikleri motive etmektedir. Bu sayede piyasada yalnızca bir işletme olsa dahi rekabet, monopolün varlığı ve sürdürülebilirliği açısından daima bir risk teşkil eder.

Avusturya Okulu'nda fiyatların belirlenmesi görecelilik ve sübjektiflikle açıklanır. Tüketim mallarının değerleri nasıl belirlenirse belirlensin değerler her zaman göreceli ve sübjektiftir. Tüketicilerin tercihleri bazen hatalı yönde olabilecektir ve bunun nedeni tam rekabet piyasasının varsayımlarından biri olan tam bilgi koşulunun sağlanmaması olabilir. Bu okul, Neoklasik iktisatçıların piyasa hakkında tam bilgiye sahip olma varsayımları ile bu bilgilenmenin nasıl gerçekleştiğini ele almamalarını eleştirir. Avusturya Okulu'na göre, piyasa ile ilgili bilgi sahibi olmak rekabet süreci içerisinde gerçekleşen bir durumdur (Esen, 2006: 27).

Klasik liberal geleneğin hakim olduğu Chicago Okulu'nda rekabet, piyasa ekonomisinin gücüne, iktisadi özgürlüklere ve özel mülkiyete olan inanç esastır. Bu görüşte Klasik iktisatçılardan farklı olarak bireyin faydayı maksimize etmek yönündeki rasyonelliği değil, bireylerin zaman zaman hatalı ve kusurlu olabilen özgür tercihleri ön plandadır. Bireyin rasyonel olmayan tercihinin dahi herhangi bir otoritenin dayattığı seçimden daha iyi olduğu savunulur. Tam rekabet piyasasının koşulları arasında yer verilen tam bilgili ve rasyonel bireylerin düşünülmediği, rasyonel olmanın piyasanın işleyişi içinde öğrenildiği görüşündedirler.

1929 yılında ABD'de başlamakla birlikte, daha sonra tüm dünyaya yayılan "Büyük Buhran" nedeniyle rekabetin merkezi bir öneme sahip olduğu ve piyasanın kendi haline bırakılması durumunda dengenin kendiliğinden oluşacağı görüşüne sahip olan Neoklasik iktisat teorisi sarsılmaya başlamıştır. Bunun üzerine Keynes, 1936 yılında, Neoklasik iktisat teorisinin yetersiz olduğundan hareketle makro analiz temelli iktisat analizi kitabı "Genel Teori"yi yayınlamıştır (Ekodialog, 2016). Keynes ve onun görüşlerini temel alan Keynesgil okula göre piyasalara herhangi bir müdahale olmazsa ve kendi haline bırakılırlarsa piyasalar dengeye ulaşamaz (Büyükçoban, 2006: 93). Bu piyasalardan biri olan emek piyasasında tam istihdam durumu, ücretlerin esnek olmaması nedeniyle gerçekleşemez ve dolayısıyla eksik istihdam kaçınılmazdır. Eksik istihdam durumunda devlet ekonomiye istihdam ve üretimi artırıcı maliye ve para politikaları ile müdahale etmelidir (Barış, 2003: 9). Eksik tüketim, işsizlik ve yoksulluğun efektif talep yetersizliğine bağlı olduğu, bu nedenle efektif talebi canlandıracak ekonomi politikalarının gerekli olduğu savunulur. Efektif talebi canlandırmak için özel sektörece yerine getirilemeyen ek talepler ve

ihtiyaç duyulan yatırımlar kamu otoritesi tarafından maliye politikaları aracılığıyla yaratılabilir (Altıok, 2009: 76). Keynesgil iktisatçılar ekonomik problemler karşısında vergi, kamu harcamaları, borçlanma ve borç yönetimi gibi maliye politikaları kullanmanın ekonomik sorunları çözmede daha etkin bir yere sahip olması gerektiğini savunmuşlardır (Docplayer, 2016). Büyük buhran sonrası Keynesgil politikaların daha çok uygulandığı dönemde ülkelerin ekonomik yapılarında devletin ağırlığının hızla arttığı görülmüştür (Büyükçoban, 2006: 93).

Keynesgil iktisat politikalarına karşı çıkan Chicago okuluna göre devlet piyasaya müdahale etmemeli, piyasanın kurallarını koymalı ve yalnızca aksaklıklar olması halinde hakem görevi görmelidir. Bu ekolün görüşünü savunan iktisatçılar, hukuki kısıtlamaların olmadığı sektörlerde ve piyasalarda rekabetin iyi işlediğini vurgulamaktadır. Piyasalarda maliyet yapısı ile bağlantılı olarak farklı yoğunlaşmaların olduğu, artan yoğunlaşmaya uygun ve ölçek ekonomilerinden yararlanan büyük işletmeler kurulduğu belirtilmektedir. Bu okula göre piyasalara artan karlar sonucunda yeni işletmeler girecek, arz artacak ve fiyatlar düşecektir. Böyle bir piyasada tüketicinin istismarı söz konusu olmayacaktır. Bu okulda monopol de farklı şekilde ele alınmıştır. Monopolün karlılığının rekabetçi olmayan fiyatlardan değil, etkin kaynak kullanımı yoluyla maliyetin azalmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu nedenle monopolün her durumda gelir dağılımını bozmadığı, aksine geliştirdiği; piyasalarda otorite tarafından koyulan doğal olmayan bariyerler olmadığı sürece, piyasanın kendi kendini düzenleyici gücünün rekabeti iyi işleteceği, bu nedenle piyasaların kendi kendini regüle etmek üzere serbest bırakılması gerektiği vurgulanır.

Yeni Keynesgil iktisat, makroekonomik temeller üzerine kurulu Keynesgil iktisada mikroekonomik temeller sağlayarak geliştirilmiştir. Yeni Keynesgil iktisat, tam rekabet piyasası koşullarından hanehalkı ve firmaların rasyonel beklentilere sahip olduğu varsayımını kabul eder. Ancak Yeni Keynesgil iktisat, fiyat ve ücret katılıklarının var olduğunu, fiyat ve ücretler esnek olsa da eksik enformasyon ve piyasa başarısızlıklarının olduğunu varsayar. Makro teorinin mikro temellerini de bu belirtilen çerçevede inceler (Büyükakın, 2007). Yeni Keynesgil iktisatçılar, fiyat ve ücretlerin yapışkanlığını açıklamak için fiyat ve ücret belirlemede piyasada eksik rekabetin varlığını varsaymaktadırlar. Bu durumda ücret ve fiyatlar ekonomik koşullara hızlı bir şekilde uyum sağlayamamakta, bir

başka ifadeyle piyasalar temizlenememektedir. Bu görüş Klasik iktisatçıların piyasaların kendiliğinden dengeye geldiği görüşüne tamamen terstir (Bari, 2013: 27). Bu çerçevede yeni Keynesgil iktisada göre, ekonomik birimlerin beklentileri rasyonel olmakla beraber kaynakların atıl kalması ve piyasaların dengede olmaması söz konusu olabilir ve bu dengesizlik hali süreklilik gösterebilir (Sarıpek ve Kesici, 2010: 3). Fiyat ve ücret yapışkanlığı ve diğer piyasa başarısızlıklarına bağlı olarak ekonomi kendiliğinden tam istihdamı sağlayamamaktadır. Bu nedenle Yeni Keynesgiller'e göre hükümetlerin maliye politikaları ve merkez bankalarının para politikaları istikrar sağlar ve piyasalara devlet müdahalesinin olmadığı politikalara göre daha etkin bir makroekonomik çıktıya yol açabilir (Bari, 2013: 9).

1.2. PİYASA EKONOMİSİ VE ETKİNLİK MESELESİ

Bölüm 1.1.'de rekabet kavramı iktisadi açıdan ele alınırken, tam rekabet piyasasının özelliklerinden ve iktisadi okulların piyasaya bakış açılarından bahsedildi. Devlet müdahalesini gerekli gören Keynesgiller ve Yeni Keynesgiller dışında, bu iktisadi okulların ortak paydasında piyasanın kendi kendini regüle etmesi, devlet müdahalesinin sınırlı olması böylelikle devletin yalnızca aksaklıklar olması durumunda hakemlik etmesi olduğu görülmektedir. Buradan hareketle bu okulların önerdiği piyasa ekonomisinin tanımını yapmak ve özelliklerine değinmek yararlı olacaktır.

Piyasa ekonomisi, işbölümüne dayalı, özel mülkiyetin var olduğu ve devredilebildiği, fiyatların serbestçe belirlenebildiği, girişim serbestisinin olduğu, rekabetin bulunduğu, karar mekanizmasının merkezi olmadığı, bilgiye ulaşma maliyetinin düşük olduğu, devlet değil de özel teşebbüslerin esas alındığı serbest takaslardan oluşan bir kaynak tahsis mekanizmasıdır. Bu doğal, kendi kendini regüle eden iktisadi örgütlenmenin esas hakimi ise tüketicilerdir (Akalin, 2002: 90). Klasik iktisat teorisine dayanan piyasa ekonomisinde her şey piyasanın kendi normlarına göre belirlenir; devlet müdahalesi sadece savunma, adalet gibi alanlarla sınırlıdır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2006: 16).

Piyasa ekonomisi büyük bir açık arttırmaya benzer. Bu açık arttırmayı ise en düşük fiyatlarla, en yüksek kalitede, tüketicinin beklentisini karşılayan mallar arz eden üreticilerle

bu mallara en yüksek fiyatları veren tüketiciler kazanır. Bu nedenle hem tüketicilerin kendi aralarında hem de üreticilerin kendi aralarında bir rekabeti söz konusudur (Akalin, 2002: 105). Piyasa sisteminin temelini rekabete dayalı fiyat mekanizması oluşturur. Fiyatlar da alıcılarla satıcıların bir araya gelerek yaptıkları pazarlık sonucu belirlenmektedir.

Piyasa ekonomisinin dört temel özelliği vardır (Tosun, 1996: 4-6):

- 1) Bireycilik ve özel mülkiyet,
- 2) Rasyonellik,
- 3) Tam rekabet ve görünmez el,
- 4) En iyinin ayakta kalmasıdır.

Piyasa ekonomisinde birey toplumun temeli olarak kabul edilmekte, toplum fertlerin toplamından oluşmaktadır (Tosun, 1996: 5). Bireylerin özgür iradeleriyle hareket etmeleri, engellenmemeleri, dışarıdan herhangi bir müdahaleye uğramamaları gerekmektedir. Bir ülkede gerçek bir piyasa ekonomisinden bahsedebilmek için bireyin egemenliğinin hem seçmen hem de tüketici olarak hukukun koruması altında olması gerekmektedir (Akalin, 2002: 93). Avusturya ekolüne bağlı ekonomist Hayek (1958) toplumun bireyden büyük olmasının yalnızca bireylerin özgür olması durumunda gerçekleşeceğini; bireye müdahale edilmesi veya bireyin kontrol edilmesi durumunda, toplumun müdahale eden tarafların gücü ile sınırlı kalacağını belirtmektedir (Hayek, 1958: 32). Piyasa ekonomisi hukuka, diğer bir ifadeyle kişisel hak ve özgürlüklere, özel mülkiyet hakkının varlığına ihtiyaç duyar. Malların tarafların isteğine bağlı olarak serbest bir şekilde el değiştirebilmesi için özel mülkiyet hakkının olması, özel mülkiyetin tesis edilmesi, özel mülkiyet üzerindeki hak ve tasarrufların devredilebilir olması gerekir. Öte yandan mülkiyet haklarının sağlanmasıyla beraber bir üretim faktörü olan sermaye ortaya çıkmakta ve girişimci, sermaye faktörüne piyasa aracılığıyla ulaşabilmektedir (Akalin, 2002: 94-100). Özel mülkiyetin mevcut olduğu ekonomilerde bireyler ellerindeki kaynakları daha rasyonel davranarak ve daha fazla çalışarak değerlendirirler.

Piyasa ekonomisinin bir diğer özelliği iktisadi ve sosyal ajanların akılcı olduğunu kabul etmesidir. Birey seçimlerinde akılcı davranarak; üretici ise karını, tüketici ise faydasını gözeterek kendi menfaatini ençoklaştırmaya yönelik hareket eder (Kirmanoğlu, 2009: 67). Bireyler karar alırken sahip oldukları tüm bilgiyi, kendi çıkarlarını korumak ve faydalarını

ençoklaştırmak için kullanırlar. Tüketicilerin faydalarını, üreticilerin ise karlarını ençoklaştırmak amacıyla verdikleri iktisadi kararlar; toplumsal düzenin kurulup işlenmesini, olası en uygun ve yararlı sonuçların alınmasını sağlamaktadır (Savaş, 1978: 45-46). Neoklasik iktisadi sistemde, bireylerin özerk davranışlarının toplumun uyumlu bir biçimde işlenmesini sağlayacağını, bu durumun sadece birey için değil tüm toplum için fayda sağlayacağını iddia etmektedir (Acar, 2008: 62).

Piyasa ekonomisinin üçüncü özelliği tam rekabet ve “Görünmez El” dir. Görünmez el, Adam Smith tarafından ortaya atılmıştır. Smith’e göre her birey kendi faydasını maksimize etmeye çalışırken, farkında olmadan toplumun da faydasını en yüksek seviyeye çıkarır. Fakat bunu yaparken ne toplumun refahına katkıda bulunduğunun ne de ne kadar katkısının olduğunu farkındadır. Birey kendi çıkarını en yükseğe ulaştırmaya çalışırken görünmez bir el toplumun refahını yükseltmeye katkıda bulunur ve bu katkı toplumsal refaha bireyin isteyerek katkıda bulunma çabasından daha çok etki eder (Smith, 1904: 5-40). Piyasa ekonomisi, tarihsel süreç boyunca ortak aklın kendiliğinden geliştirdiği bir ürün olmakla beraber, kendiliğinden, yani doğal olarak oluşmuştur. Yaratıcısı olmadığı için de icat edildiğini söylemek mümkün olmamaktadır (Akalin, 2002: 91). Bu doğal düzen ve görünmez elin işleyebilmesi için mübadele özgürlüğünün gerek mal, gerek emek, gerek finansal piyasalarda hakim olması gerekmektedir. Ancak bu şekilde mal ve hizmetlerin onlara en çok değer veren tüketiciye ulaşması, tarafların en çok üretebilecekleri malların üretiminde uzmanlaşarak mukayeseli kazanç imkânının artmasına, ölçekten getiri sağlayan büyük ölçekli üretime, bunun için gerekli olan üretim teknolojilerinin doğmasına ve kullanılmasına olanak sağlanabilir (Akalin, 2002: 102-103). Rekabetin kaynağında da bu gönüllü mübadele yer alır. Eğer mübadeleler sınırlanırsa, rekabetten ve dolayısıyla piyasa ekonomisinden söz etmek mümkün olmaz. Rekabet sayesinde firmalar, devamlı olarak maliyetlerini düşürecek yeni yöntemler keşfetmeye çalışırlar. Bu şekilde hem ürettikleri mal ve hizmetlerin maliyetlerini satış fiyatının altında tutmaya çalışırlar hem de ürettikleri malların kalitesini artırmaya çalışırlar (Gwartney ve Stroup, 2004: 36-37).

Tam rekabet piyasasında herhangi bir üretici veya tüketici piyasa denge fiyatı üzerinde etkili olmadığından fiyat veri olarak alınır. Ekonomik ajanlar tüketim ve üretim kararlarını

bu veriyi kullanarak verirler. Böyle bir ortamda fiyatlar öyle bir dengededir ki satıcılar malın fiyatını bir birim arttırsa mal satışı gerçekleşmez (Savaşan, 2013: 269).

Piyasa ekonomisinin dördüncü özelliği ise herkesin rasyonel davranıp kendi fayda maksimizasyonunu gözettiği bir ortamda yalnızca en iyilerin yaşayabileceğidir. Herkesin kendi çıkarlarını gözetip başkalarının bu durumdan nasıl etkilendiğini gözetmediği bir ortamda, yalnızca bu şekilde davranmayı başarabilenler hayatta kalırlar. Bu durum doğal seleksiyonun piyasa ekonomisi içindeki yerini ifade eder.

Sınırlı kaynaklarla sınırsız isteklerden bazılarını karşılamak durumunda olan her toplum, kaynak tahsisi ve kaynak tahsis etkinliği sorunu ile karşı karşıyadır. Neoklasik iktisatta piyasa, piyasa aksaklıklarının olmadığı, tam rekabet koşullarının bulunduğu ve tam rekabet yoluyla kaynakların etkin dağılımını sağlayan bir mekanizma olarak tanımlanmaktadır (Kirmanoğlu, 2009: 75). Bu noktada kaynak dağılımını ve etkinlik kavramını iktisadi açıdan tanımlamaya gerek duyulmaktadır. Kaynak dağılımı mevcut kaynakların alternatif kullanım alanları arasındaki dağılımı veya kimin hangi mal ve hizmeti üreteceğine, kimin hangi mal ve hizmeti tüketiceğine ilişkin dağılım olarak tanımlanabilir. İktisadi performansın ve farklı iktisadi politikaların ölçülmesinde kullanılan kriterlerden biri olan etkinlik ise tüketicilerin talep ettiği mal ve hizmetlerin en düşük maliyetle üretilmesi olarak tanımlanabilir (Savaşan, 2013: 66). Serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde etkinlik, piyasada en etkin kaynak dağılımının sağlanması yoluyla toplum refahının ençoklaştırılmasıdır. Piyasa ekonomisinde kaynakların etkin şekilde dağılımı tam rekabet yoluyla sağlanır.

Ekonomideki kaynakların kısıtlı olması nedeniyle kaynakların etkin dağılımı toplumların önemli hedefleri arasında yer alır. Üretici ve tüketiciler de hedeflerine ulaşırken bu kaynak kısıtını yönetmek durumundadırlar. Rekabetçi piyasalarda üreticiler ana hedefleri olan kar maksimizasyonunu üretim maliyetlerini en aza indirerek gerçekleştirirler. Üreticiler ürettikleri malları piyasa fiyatından satacakları gibi işgücü, sermaye gibi üretim faktörlerini de piyasa fiyatından temin edeceklerdir. Çünkü tam rekabet koşulunda çok sayıda alıcı ve satıcı olması nedeniyle, hiçbir firma piyasaya tek başına hakim değildir ve fiyatlar üzerinde belirleyici değildir. Rekabetçi piyasalarda üreticiler piyasa fiyatları üzerinde etkili olmadığından piyasa fiyatlarını etkileyemeyecekleri için maliyetleri düşürerek karlarını

arttırmaları ancak ve ancak daha az girdi ile üretim yapmalarına, yani en uygun girdi bileşeni ile üretim yapmalarına bağlıdır. Tüketici açısından bakıldığında ise kısıtlı kaynak gelirdir. Tüketicilerin gelirleri sınırlıdır ve piyasadaki mal ve hizmet fiyatları üzerinde etkili olmadıkları için fiyatları veri olarak kabul ederler. Bu nedenle tüketiciler fayda maksimizasyonu için üreticilere benzer şekilde tüketiminde en uygun mal ve hizmet bileşimini seçerler. Tam rekabetin var olduğu piyasalarda üretici ve tüketiciler için optimum sağlanarak toplumsal optimum da kendiliğinden sağlanmış olur (Savaşan, 2013: 65).

Kaynakların etkin tahsisi ile ifade edilmek istenen kaynakların en yüksek fayda ve verimi sağlayacak şekilde kullanılmasıdır. Kaynak tahsisi üretim tarafında farklı malların üretilmesi için üretim faktörlerinin sektörler arasında dağılımını ifade ederken tüketim tarafında ise üretilen mal ve hizmetlerin tüketiciler içinde dağılımını ifade eder. Eğer üretim faktörlerinin sektörler arasında dağılımı değiştirildiğinde daha fazla mal üretme imkanı yoksa bu noktada üretimde etkinlik sağlanmış demektir. Tüketim tarafından bakıldığında ise üretimde etkinliğe benzer şekilde eğer malların tüketiciler arasındaki dağılımında değiştirildiğinde en az bir tüketicinin faydası artmıyorsa tüketimde etkinlik sağlanmış demektir (Kirmanoğlu, 2009: 65). Bu etkinlik durumu “Pareto Etkinlik” durumunu ifade etmektedir. Bu kavrama ismini veren Vilfredo Pareto’ya (1906) göre, toplumun refahı onu oluşturan bireylerden birinin faydası artarken diğerininki azalmadan değişmeyecek seviyede oluştuysa “Pareto Optimalite” veya “Pareto Etkinliği” sağlanmış demektir. Yani, bu durumdayken yapılacak küçük bir değişiklik, bir bireyin durumunu iyileştirip kabul edilebilir bir durum yaratırken, diğer birey ya da bireylerin durumunun kötüleşmesine ve onlar tarafından kabul edilemez bir duruma neden olacaktır (Pareto, 1971: 261). Pareto iyileşme, yani bir bireyin durumunu kötüleştirmeden diğer bireylerin ve toplumun refahını arttırmak mümkünse Pareto optimalite henüz gerçekleşmemiştir ve etkinliğin artırılmasına olanak vardır (Savaşan, 2013: 66). Bireylerin, takastan karşılıklı olarak daha yüksek fayda sağlayamadığı noktada Pareto optimumuna ulaşılmıştır ve bu noktada takas sona erer. Pareto optimumuna ulaşıldığında takastan sağlanacak tüm yararlar sağlanmış olur ve bir başkasının durumunu kötüleştirmeden, diğer bireyin ve toplumun faydasını iyileştirmek mümkün

olmaz. Neoklasik iktisatçılara göre Pareto optimalite bu nedenlerle etkin olarak nitelendirilir ve bu durum ulaşılmaması gereken bir hedeftir (Guerrien, 1999: 66-67).

Pareto etkinliğine dayalı refah ekonomisinde bireylerin tercihleri, kişisel çıkarları ile paralel ve tutarlıdır. Bireysel fayda arttıkça toplumsal refah da arttığından, bireysel fayda ile toplumsal refah arasında pozitif bir korelasyon bulunur (Savaşan, 2013: 68). Pareto optimalite, piyasa mekanizmasının işleyişi sonucu ortaya çıkan kaynak dağılımının etkin olup olmadığını gösteren temel ölçüttür (Kirmanoğlu, 2009: 68). Pareto optimalitenin birinci derece koşulları; değişimde (veya tüketimde) etkinlik, üretimde etkinlik ve ürün karmasında etkinliktir. Değişimde veya tüketimde etkinlik ile ifade edilmek isteneni bir örnekle anlatmak gerekirse; iki farklı mala sahip iki bireyin olduğu basit bir ekonomi varsayalım. Bu iki birey daha çok fayda sağlayacak ve refahlarını arttıracak şekilde, kendi faydalarını azaltmadan mal değişimi yaparlar. Bu mal değişimi birinin refahının artışı diğersinin azalışına neden olmayacak noktaya kadar devam eder. İşte bu nokta tüketimde etkinlik noktasıdır. Bu noktada tüketicinin bir maldan daha fazla tüketebilmek diğers maldan ne kadar değişmeye razı olduğunu gösteren oran olan marjinal ikame oranları eşittir. Tüketimde etkinliğin koşulu tüketicilerin marjinal ikame oranlarının birbirine eşit olmasıdır. Üretimde etkinlik ise iki malın üretimi için kullanılan üretim faktörleri (sermaye ve emek) arasında farklı bir dağılım yapılırsa mallardan birinin üretim düzeyi aynı kalmak suretiyle diğersinin üretim düzeyinde bir artış sağlamanın mümkün olmadığı noktada gerçekleşir. Tüketimde etkinliğe benzer bir biçimde üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerinin birbirine oranı olarak tanımlanan marjinal teknik ikame oranı, Pareto etkinlik seviyesinde bu üretim faktörlerinin fiyatlarının birbirine oranına eşittir ve tüm üreticiler için bu oran aynıdır. Başlangıçta bu oran eşit olmasa dahi tam rekabet koşullarında üretim faktörleri marjinal teknik ikame oranı daha yüksek olan sektöre kayacağı için o sektörde üretim maliyetleri düşecek ve bu oran eşitlenecektir. Pareto optimalitenin üçüncü koşulu ise ürün karmasındaki etkinliktir. Üretimde ve tüketimde etkinliğin sağlanmış olması ayrı ayrı bir anlam taşımamaktadır. Genel etkinlikten söz edilebilmesi için tüketicilerin talep ettiği türde ve talep ettiği miktarda mal üretilmesi gerekmektedir. Genel etkinlik durumunda fiyatlar marjinal maliyetlere eşit olduğu gibi, iki mal arasındaki marjinal ikame oranı, marjinal dönüşüm oranına eşit olmalıdır. Marjinal

dönüşüm oranı bir birim daha üretebilmek için diğer maldan kaç birim vazgeçildiğini gösteren orandır (Kirmanoğlu, 2009: 68-70).

Tam rekabetçi dengenin üç unsuru bulunmaktadır. Bunlar fayda maksimizasyonu yapan tüketici dengesi, maliyet minimizasyonu yapan üretici dengesi ve kar maksimizasyonudur. Pareto etkinliğinin tüketimde etkinlik, üretimde etkinlik ve genel etkinlik kriterleri tam rekabetin sırasıyla bu üç unsuruna karşılık gelmektedir (Kirmanoğlu, 2009: 70). Pareto optimalite, refah iktisadındaki birinci en iyi teoremine işaret etmektedir. Buna göre, tam rekabet koşullarının geçerli olduğu bir piyasada marjinal maliyetler fiyatlara eşitlenmiştir ve etkinlikten bir sapma yoktur. Fakat çoğunlukla bu ideal koşullar tekeller, vergiler, vb. herhangi bir nedenle bozulur.

1.3. KAMU EKONOMİSİ RASYONELİNİN NEOKLASİK AÇIKLAMASI: PİYASA BAŞARISIZLIKLARI

Klasik iktisatçılara göre piyasa ekonomisi, toplumsal refahın optimizasyonu için tek başına yeterliyken Neoklasik iktisatçılara göre yetersizdir. Bu nedenle kamu ekonomisine ve kamusal faaliyetlere ihtiyaç vardır. Ancak piyasa ekonomisinde devletin normatif bir rol üstlenmesi gerektiğinin de altı çizilmiştir. Neoklasik iktisatçıların bu görüşleri “*Piyasa Başarısızlığı Teorisi*” olarak adlandırılmaktadır (Aktan, 2006: 1). Piyasa başarısızlığı, çok genel olarak üretim faktörleri ile mal ve hizmetlerden oluşan kaynakların dağılımının etkin olmama durumunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, belli bir takım nedenlerden dolayı piyasa Pareto optimal kaynak tahsisini gerçekleştiremez. Piyasa başarısızlıkları olarak adlandırılan bu durumlardan bir tanesi eksik rekabet koşullarının varlığı bir başka deyişle piyasada bir takım üreticilerin sahip oldukları piyasa gücüdür. Birinci en iyi teoreminin işaret ettiği gibi tam rekabet koşullarının geçerli olduğu ideal bir piyasada tüm tüketici ve üreticiler fiyat alıcıdır. Bazı bireyler fiyat yapıcı konumuna gelirse, bu durumda kaynak dağılımının etkin olması beklenmez. Çünkü bir firmanın piyasa gücüne sahip olması durumunda, firma rakibinin üretebileceğinden daha az çıktı üreterek fiyatları marjinal maliyet seviyesinin üzerine çıkarabilir. Bu durumda Pareto optimaliteden sapma gerçekleşir. Piyasa gücünün varlığının temel nedeni monopol piyasalar veya

monopolleşmemiş olsa dahi farklılaşmış ürünlerin üretildiği diğer eksik rekabet piyasalarının varlığıdır.

Piyasa başarısızlıklarını genel olarak sıralamak gerekirse :

1. Kamusal mallar,
2. Dışsallıklar,
3. Doğal tekeller,
4. Ölçek ekonomileri,
5. Asimetrik bilgi,
6. Bazı piyasaların var olmaması durumudur.

Kamusal mallar kavramı ilk defa Paul A. Samuelson (1954) tarafından bugün kullanılan anlamına benzer bir tanımla kullanılmıştır. Samuelson, malları kolektif -bugünkü kullanımıyla kamusal- ve özel olarak ikiye ayırmış, özel malların bireyler arasında bölünebilir olma özelliğini kolektif malların ise bir bireyin tüketiminin diğer bir bireyin tüketiminde azalmaya neden olmaması nedeniyle ortak kullanım özelliğini vurgulamıştır (Samuelson, 1954: 387-389). Kamusal mallar en geniş anlamıyla tüketimlerinde rekabet olmayan ve mahrum bırakma olmayan/dışlanamazlık olan mallardır. Tüketimde rekabet olmaması ile ifade edilmek istenen bir mal veya hizmeti birinin kullanması durumunda diğerlerinin kullanımının engellenmemesi durumudur. Dışlama olmaması durumu ise, diğer bireylerin bu mal ve hizmeti kullanmasının engellenmesinin olanaksız olduğu veya çok maliyetli olması durumudur (Özer, 1999: 149). Bu durumda bu mal ve hizmetler için vergi ödeyen bireyler de, ödemeyen bedavacılar da yararlanır (Akalin, 2002: 128). Neoklasik iktisatçılara göre devlet, kamusal malları ve/veya çeşitli vergiler yoluyla bu malların finansmanını sağlamakla yükümlüdür (Guerrien, 1999: 75).

Bir diğer piyasa başarısızlığı olan dışsallık bir bireyin/fırmanın faaliyetinin diğer iktisadi birimleri fiyat mekanizması dışındaki yollardan etkilemesi olarak tanımlanabilir (Rosen ve Gayer, 2014: 47). Bir diğer tanıma göre ise dışsallıklar, piyasada fiyatlandırılmayan fayda ve maliyetleri ifade eder (Türkkan, 2003: 128). Piyasa mekanizması, kaynak dağılımında tüm fayda ve maliyetlerin fiyatlandırılmadığını, dolayısıyla pozitif ve negatif dışsallıkların bulunduğunu dikkate almaması nedeniyle eleştirilmektedir (Türkkan, 2003: 333). Piyasanın dikkate aldığı fayda ve maliyetler fiyatlandırılabilir, yani özel (bireysel) maliyet ve

faydalarıdır. Fayda ve maliyetlerin fiyatlandırılmadığı durumlarda dışsallıklar oluşur (Kirmanoğlu, 2009: 105). Dışsallık varsa iktisadi bir faaliyetin toplumsal fayda ve maliyeti ile bireysel fayda ve maliyeti aynı olmaz (Şahin, 1996: 345). Bu durumda fiyatlar dışsallığı yansıtmadığından etkin kaynak kullanımının elde edilmesinde yanlış bilgi sağlar ve bu nedenle Pareto etkinliğini sağlayan koşullar gerçekleşmez. Dışsallık, negatif ve pozitif olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir. Dışsallık negatif ise, bireysel maliyet toplumsal maliyetten daha düşük; pozitif ise daha yüksektir (Şahin, 1996: 346). Dışsallıklar belli hukuki ve yönetsel düzenlemelerle çözülebileceği gibi, tarafların anlaşması yoluyla veya dışsallık pozitif ise bu dışsallığın firmalar tarafından içselleştirilmesi yoluyla da çözülebilir (Türkkan, 2003: 334). Devlet dışsallığa doğrudan üretim faaliyetlerini üstlenerek veya üretim faaliyetlerine dolaylı müdahale ederek etki edebilir. Bu etki de teşvik veya caydırma/ceza etkisi doğurabilir. Örneğin devlet pozitif dışsallık olan sektörleri teşvik ederek bu sektörde üretimin devamını sağlarken, çevre kirliliği gibi negatif dışsallığa neden olan sektörlerle ek vergiler koyabilir (Aktan, 2006: 4).

Yüksek sabit yatırım gerektiren, buna karşılık değişken maliyetlerin çok düşük olduğu endüstrilerde ölçek büyüdükçe yani üretim miktarı arttıkça ortalama maliyetler düşeceğinden üretimin tek bir firma tarafından gerçekleştirilmesi iktisadi açıdan daha etkin olacaktır. Bu durum doğal tekeller olarak adlandırılır (Savaşan, 2013: 283). Piyasa başarısızlıklarından doğal tekellere, önemli ölçek ekonomilerinin varlığı nedeniyle birden fazla firmanın varlığının avantajlı veya mümkün olmadığı ve dolayısıyla tam rekabetçi düzenin olmadığı endüstrilerde rastlanır. Bununla birlikte özellikli altyapı gerektiren ve genellikle bölünmesi, birden fazla firma tarafından gerçekleştirilmesi mümkün olmayan veya karlı olmayan demiryolu hizmetleri, telekomünikasyon hizmetleri, kanalizasyon hizmetleri gibi faaliyetlerde doğal tekeller ortaya çıkar (Guerrien, 1999: 143). Doğal tekeller ile monopol (tekeller) birbirinden farklıdır. Monopol durumunda piyasa işleyişinden dolayı piyasaya tek firma hâkimken, doğal tekeller durumunda piyasada tek olma doğal bir düzendir ve kendiliğinden oluşur. Doğal tekeller durumunda yüksek sabit yatırım gerektiği için rekabet oluşturmak yapaydır, kaynakların israfına yol açar ve sürdürülemez. Toplumsal refah açısından doğal tekeller daha düşük maliyetle üretim sağlayarak ekonomik açıdan en etkin sonucu verir. Devlet doğal tekellere iki şekilde etki eder: Üretimi devlet kendisi üstlenir

veya üretim özel sektör kanalıyla sağlanırken devlet denetim ve düzenlemeler yoluyla piyasayı regüle eder (Savaşan, 2013: 284).

Ölçek ekonomileri zaman içerisinde doğal tekellere dönüşen ve benzer nitelik taşıyan bir piyasa başarısızlığını ifade eder. Burada da tıpkı doğal tekellerde olduğu gibi ölçeğin büyümesi ile birlikte maliyet azalmaktadır. Ölçek ekonomileri iş bölümü ve uzmanlaşmanın sağlanması, ölçeğin artması ile birlikte yeni teknolojilerin kullanılması ve bu yolla birim maliyetin, pazarlama maliyetlerinin azaltılması, büyük ölçekli firmaların daha ucuz finansman sağlaması gibi temel nedenlerle ortaya çıkmaktadır (Aktan, 2006: 6).

Piyasa başarısızlıklarından asimetrik bilgi, basitçe iktisadi bir işlemde taraflardan birinin diğer taraflardan daha çok bilgi sahibi olması olarak tanımlanabilir (Rosen ve Gayer, 2014: 47). Piyasadaki aktörler ancak piyasa ile ilgili bilgiye eşit erişim olanaklarına sahiplerse rekabet şartlarının varlığından söz edilebilir. Bugünkü gelişmiş piyasalarda tüketicilerin bütün mallar hakkında tam ve mükemmel bilgiye sahip olmaları mümkün değildir. Bu durum tam rekabet piyasasının koşullarından şeffaf ve tam bilgilendirme koşulunu bozarak piyasa başarısızlığına neden olur. Asimetrik bilgi sorunlarından biri “Tersine Seçim”dir. Ters seçimi sigorta sektöründen yararlanarak açıklayan Akerlof (1970), çalışmasında ikinci el araç piyasasını ele almıştır (Akerlof, 1970: 489-495). Buna göre, ikinci el araç piyasasındaki asimetrik bilginin mevcudiyeti ve doğru bilgiye ulaşmanın yüksek maliyetli olması, daha kötü durumdaki ikinci el araçların yüksek kaliteli araçları piyasadan uzaklaştırmasına neden olmakta ve piyasa dengesizliğine yol açmaktadır (Sarıkaya, 2002: 100). Bir diğer asimetrik bilgi sorunu ise ahlaki tehlikedir. Ahlaki tehlike ise ters seçimden farklı olarak sözleşmenin imzalanmasının ardından taraflardan birinin sözleşmenin olumsuz sonuçlanmasının maliyetine katlanacak tarafın aleyhine gizli bir davranışta bulunması ve diğer tarafın bu davranışı gözlemleyememesi sonucunda oluşan asimetrik bilgi sorunudur (Alp ve Karakaş, 2008: 221). Devletin bu alandaki düzenleme rolü, piyasalar çoğu kez doğru ve yeterli bilgilendirmeyi yapmadığı için önem kazanır (Kirmanoğlu, 2009: 111). Devlet bu durumda eğer hiç piyasa oluşmamışsa o malı doğrudan kendisi üretir; eğer piyasa oluşmuşsa piyasanın etkin çalışması için çeşitli düzenlemeler kullanır (Savaşan, 2013: 251). Bazı piyasaların olmaması veya eksik piyasa kavramı tüketicilerin ödemeye razı olduğu fiyat maliyetleri karşıladığı halde arzın talebi karşılamadığı durum olarak ifade edilebilir.

Piyasaların olmaması durumu genellikle finansal piyasalarda mevcuttur. Fakirlik sigortası, işsizlik sigortası, sosyal güvenlik sigortası, vb. ürünlerin piyasası ancak devlet bu piyasalara müdahil olduktan sonra gerçekleşmiştir. Örnek vererek açıklamak gerekirse, fakirlik sigortası almak isteyen bir birey, bu türden sigorta satan bir firma bulamayacaktır. Bunun nedeni, bu tür sigortanın bireyi çalışmamaya iteceği, sigorta şirketinin bireyin fakirleşmesinin sebebinin kötü şans mı yoksa çalışmaması mı olduğunu tespit etmesinin mümkün olmamasıdır (Stiglitz, 1997: 157-158).

Neoklasik iktisadın ideal piyasa tanımlaması olan tam rekabet piyasası koşullarının gerçek dünya düzeninde mümkün olamaması çeşitli piyasa aksaklıklarıyla birlikte eksik rekabet piyasası tanımlamalarını beraberinde getirmiştir. Bazı tanımlamalara göre tam rekabet ile monopol arasındaki tüm piyasaları ifade eden, bazı tanımlamalara göre monopol de dahil olmak üzere tam rekabet dışındaki tüm piyasaları kapsayan eksik rekabet piyasaları Bölüm 1.4.'te incelenmiştir.

1.4. PİYASA BAŞARISIZLIKLARINDAN EKSİK REKABET VE REKABETİN ÖNEMİ

İktisadi açıdan tam rekabet piyasası gerçekleşebilir olmaktan uzak, teorik bir kavramdır. Bunun nedenleri ise Bölüm 1.1.'de belirtilen tam rekabet koşullarının yerine getirilmesinin pratikte mümkün olmamasıdır. Örneğin tam rekabet piyasası koşullarından biri olan piyasaya giriş-çıkış serbestisi tek bir firma ya da firma grupları tarafından engellenebilmektedir. Bu durum piyasada çok sayıda satıcı olması koşulunun da sağlanamamasına neden olmaktadır. Haberleşme ve medya kaynaklarına herkesin eşit ölçüde ulaşamaması ve kaynakların farklılığı ise, alıcı ve satıcıların seçim yapmak için yeterli ölçüde ve şeffaf bilgi sahibi olmamalarına neden olmaktadır. Satıcıların ürün sunumlarındaki farklılıklar ve reklamların psikolojik etkisi, fark yaratan ürünlerin piyasaya sunulması, bireylerin seçimlerini etkilemekte ve marka bağımlılıklarına neden olmakta, bu durum da ürünlerin tercih edilme açısından benzer özellikte olmasına engel olmaktadır. Tam rekabet piyasasının mümkün olmaması, eksik rekabet piyasalarının doğmasına neden olur. Tam rekabet koşullarından bir veya birden fazlasının sağlanamaması durumu eksik

rekabet olarak ifade edilmektedir. Piyasada tam rekabet sağlanamadığında üreticiler fiyat alıcı olmak yerine fiyat belirleyici durumuna gelirler (Savaşan, 2013: 269). Yıkıcı fiyat politikası, kartelleşme, tröst gibi rekabeti bozucu, engelleyici ve kısıtlayıcı stratejiler ile doğal tekeller, şirket birleşmeleri ve teknolojik yenilikler eksik rekabete yol açan durumlara örnek olarak gösterilebilir (Demir ve Şimşek, 2003: 66).

Tam rekabette firmaların piyasa üzerindeki etkileri son derece küçük olup firmaların stratejik düşüncelerini gerektirmezken, eksik rekabet durumunda tek bir firmanın veya az sayıda firmanın sahip olduğu piyasa payını kontrol etmesini ve stratejik hareket etmesini gerektirir. Eksik rekabet piyasası tam rekabet ile monopol arasındaki tüm piyasaları ifade ederken, bazı tanımlamalara göre monopol de dahil olmak üzere tam rekabet dışındaki tüm piyasaları kapsar. Bu konuda iki farklı görüş olmasının nedeni eksik rekabetin tam olmasa da bir dereceye kadar rekabetin var olması anlamına gelmesinden hareketle monopol durumunda rekabetten söz edilemeyeceği için eksik rekabet kapsamında değerlendirilmemesidir.

Eksik rekabetin bir türü oligopoldür. Oligopolde piyasa arzı birden fazla ama az sayıda firma tarafından karşılanır ve bu piyasalarda belli bir derecede rekabet olduğu söylenebilir (Stiglitz, 1997: 336). Sayıca az olan üreticiler birbirlerinin tepkilerini ölçüp dikkate alarak iktisadi kararlarına yön verirler (Savaşan, 2013: 270). Eksik rekabetin bir diğer türü olan tekelci rekabette ise firma sayısı çoktur ve piyasaya giriş çıkışa ilişkin herhangi bir engel yoktur. Bu yönü ile tam rekabete benzemektedir. Tekelci rekabeti tam rekabetten ayıran özellik firmaların ürünlerini farklılaştırmaları, yani ürünlerin türdeş olmaması ve firmaların birbirinden bağımsız hareket etmesidir (Şahin, 1996: 219-222).

Firmaların pazar gücü fiyatları kontrol etme dereceleriyle ölçülür. Eksik rekabet ortamında firmaların fiyat belirleme konusunda belirli bir ölçüde pazar gücüne sahip olması nedeniyle, firmalar ekonomik karın üzerinde bir kar elde etmek için fiyatları marjinal maliyetin üzerinde tutarak mal ve hizmetlerin arzını azaltabilirler (Çakal, 1996: 15). Bu durum toplumun refahı yerine sınırlı sayıda firmanın karını maksimize edeceği için kaynakların etkin kullanımından bahsedilemez ve toplumsal refah kaybına yol açar (Çakal, 1996: 15).

Piyasa rekabeti bilinçli toplumsal rekabeti gereksiz kıldığı için üstündür ve piyasa ekonomisinin en önemli unsurlarındandır (Hayek, 1999: 49). Rekabet olmazsa piyasa

sistemi de olmaz. Bunun nedeni rekabetin daha az yararlı üretim yöntemleri yerine daha yararlı olanları yerleştirmesi ve yüksek verimle çalışanı düşük verimle çalışan rakibine karşı korumasıdır.

Rekabetin temel fonksiyonlarından birisi tüketici egemenliğini sağlamaktır. Üretilen mal ve hizmetler ile ilgili son kararlar tüketiciler tarafından verilirken, üreticiler de tüketicilerden gelen talepleri sağlamak yönünde hareket ederler. Rekabet seçme özgürlüğü verir. Rekabet ortamı tüketiciler, firmalar ve çalışanlara daha fazla tercih ve seçim özgürlüğü sağlar (Türkkan, 2000: 130). İşçiler çalışmak istedikleri firmayı, tüketiciler hangi mal ve hizmeti nereden alacaklarını özgürce seçebilirler. Rekabet, herhangi bir ekonomik ajanın, belli bir alanda bütün gücü ele geçirmesini ve diğer insanların özgürlüğünü kısıtlamasını engeller. Bu durum rekabetin demokratikleştirme fonksiyonunu pekiştirir.

Diğer taraftan rekabetin kaynak tahsisinde etkinliği sağlama fonksiyonu da önemlidir (Türkkan, 2000: 130). Rekabet herkesin en iyi yaptığı işi yapmasını ve üretim faktörlerinin en verimli alanlarda kullanılmasını ve böylelikle kaynakların etkin dağılımını sağlayarak ilerleme ve gelişmenin yolunu açar. Rekabetin olduğu ortamda üreticiler en iyi oldukları ve en fazla üretim yaptıkları alanlara odaklanır ve bu alanda uzmanlaşırlar. Bu uzmanlaşma sayesinde firmalar karşılaştırmalı kazanç olanaklarını arttırlar (Akalin, 2002: 103). Rekabet üreticileri ürün kalitesini devamlı olarak arttırmaya ve daha az maliyetli üretim yöntemleri bulmaya teşvik eder. Rekabet ortamının olduğu bir piyasada ayakta kalmak ve devamlılık sağlamak isteyen girişimciler, üretim yöntemlerinde ve ürünlerinde devamlı yenilikler yaparak, ürünün maliyetinin ürünün fiyatından düşük olmasını sağlamaya çalışırlar (Gwartney ve Stroup, 2004: 36) Rekabet satıcıların daha az maliyetle üretim yapmasını ve dolayısıyla iktisadi etkinliğin artmasını sağlar (Demir, 2003:139). Rekabet daha yüksek hacimlerde üretime olanak sağlayarak ölçek ekonomisinden fayda sağlamaya, verimliliği arttırmaya ve israfı azaltmaya yarar. Ayrıca yüksek hacimli üretim için gereken teknolojik yeniliklerin de ortaya çıkmasına imkan verir (Akalin, 2002:103). Rekabet ayrıca tüketicilerin aralarından seçim yapacakları ürün yelpazesini genişletmeye ve ürünleri farklılaştırmaya yarayan üretim teknolojilerinin de ortaya çıkmasını sağlar.

Rekabet etkin firmaları ödüllendirirken, etkin olmayanları cezalandırır. Rekabet ortamında kaynaklarını etkin kullanmayan ve yenilik yapmayan firmalar piyasadan çekilmek

durumunda kalırken, kaynaklarını etkin kullanan, yenilikçi firmalar ise daha hızlı büyüyerek ve kıt kaynaklardan daha çok pay alarak ödüllendirilirler. Üreticiler tüketicilerin beklentilerine uygun fiyatta ve onların istediği kalitede mal veya hizmet sağlayamazlarsa zarar ederler ve piyasadan silinirler (Gwartney ve Stroup, 2004: 35).

Rekabet bireysel ve toplumsal çıkarları bağdaştırır ve gelir dağılımını iyileştirir veya en azından fırsat eşitliği sağlar. Piyasayı regüle eden güç ve mekanizma olarak ele alındığında rekabet, son derece dinamik, etkili ve iyi bir regülatördür (Türkkan, 2000: 131).

Rekabetin yukarıda belirtilen tüm fonksiyonları ve önemi, rekabetin korunması gereken bir mekanizma olduğunu göstermektedir. Eksik rekabet piyasalarının varlığında rekabet sürecinin etkin işleyememesi, bu süreci yeniden oluşturmak ve etkinliği sağlamak için yetkili otoritelerin bazı önlemleri alması gerekliliğini doğurur. Devlet eksik rekabetin olduğu durumlarda üretilen mal miktarı için taban belirleme veya fiyat için tavan belirleme gibi düzenlemeler kullanabilir. Ayrıca piyasaya başka üreticilerin girmesini sağlayıcı teşvikleri de kullanabilir (Demir ve Şimşek, 2003: 66). Bu alınan önlemlerin bütünü Bölüm 2’de detaylı olarak ele alınan rekabet politikasını oluşturmaktadır. Bundan hareketle rekabet politikasının temel amacı herhangi bir firmanın piyasayı etkilemesini veya piyasaya hakim olmasını engellemek, etkin bir rekabet ortamı yaratarak rekabetin olumlu etkilerinden yararlanılmasını sağlayacak ve böylelikle piyasa başarısızlığını engelleyecek kurallar belirlemek olmalıdır.

2. BÖLÜM

REKABET POLİTİKASI VE REKABET OTORİTELERİ

2.1. REKABET POLİTİKASININ TANIMI

Piyasa ekonomilerinin işlemesi ve sürekliliği için gerekli olan en temel öge rekabettir. Rekabet, Bölüm 1’de detayları ile incelendiği üzere belirli koşulların varlığını gerektirir. Rekabet, piyasa ekonomisinin işlerliğini sağladığından rekabet koşullarının sağlanamaması durumunda piyasa ekonomisinin etkin bir biçimde çalışması mümkün olmamaktadır (RK, 2013). Rekabetin her piyasada oluşmaması ve rekabetin tahsis edilmesi sırasında toplumun belirli beklentiler içerisinde olması, günümüzde rekabete yönelik bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Üreticilerin kartelleşerek aşırı kar istemiyle fiyatları istedikleri yöne doğru çekmesinden kaynaklanacak sorunların, tüketiciler üzerinde olumsuz etki oluşturabilmesini söz konusu hale getireceği öngörülmüştür. Bu durum rekabetin ulaşmak istediği hedeflerin yanında, gerçekten ulaşılması istenen rekabet ve rekabet kültürü anlayışıyla ters bir durum ortaya koymaktadır. Ortaya konan bu durumlara karşı rekabet hukukunda “*rekabeti korumaya yönelik bir devlet deregülasyonu*”, yani “*kurala uymayan ajanları cezalandıracak bir biçimde müdahale edilmesi gerekli olabilir*” denmesine yol açmıştır (Türkkan, 2003: 329). Bu durumda “devletin, düzenlemeye regülasyona gitmesi yani yetersiz kalan görünmeyen eli görünen bir el ile ikame ederek bir anlamda yapay bir mekanizmaya dönüştürmesi (yani rekabetin ortaya koyacağı sonucun yapay mekanizma ile sağlanması) kaçınılmaz olabilir” düşüncesi ortaya konmuştur (Türkkan, 2003: 328-329). Diğer bir deyişle, bu tür durumlarda piyasaların işlerliğinin korunması için otoriteler çeşitli rekabet politikaları ile rekabeti bozucu eylemleri engellemeli veya düzeltmelidir (EC, 2012). Rekabetin etkin bir şekilde işlemesi için hukuki düzenlemelere ve zemine ihtiyaç vardır. Bu tür düzenlemeler olmazsa tam anlamıyla yarışılabilir iktisadi bir ortam ve piyasa ekonomisi de olmaz (RK, 2013). Rekabet politikaları piyasa ekonomisi ve iktisadi anlamda

demokrasi ve özgürlüğün teminatı olarak kabul edilmektedir (LaGro, 2001: 50). Bu politikalar etkin bir piyasa ekonomisinin tahsis edilmesi için piyasaların dinamik ve rekabetçi bir anlayışla çalışmasını amaç edinir. Piyasa sisteminin ortaya çıkışı, işleyişi, işçiler, üreticiler, tüketiciler, vb. unsurları açısından sosyal bir oluşumdur ve dolayısıyla çoğunlukla karıştırıldığı ormanın kaotik rekabet yasasından çok uzaktır. Piyasa sistemi tıpkı sistemin kendisi gibi sosyal düzenlemelerle, yani rekabet politikaları ile yönetilir.

Rekabet politikalarının amacı piyasanın daha iyi işlemesini sağlamaktır (Graham ve Richardson, 1997: 7). Tröstler, bir piyasada serbest ticareti kısıtlamak veya tamamen yok etmek amacıyla ve piyasaya egemen olmak düşüncesiyle teşebbüsler arasında oluşturulan birleşmelerdir (Sağlam, 2016). Bu anlaşmalar genellikle gizli anlaşma şeklinde gerçekleşir. Rekabet politikalarının kökeni 19. yüzyılın sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ortaya çıkan tröstlere verilen tepkilere dayanır (Motta, 2004: 1). Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle demiryolu taşımacılığı sektöründe oluşan tröstlere karşı bu durumdan etkilenenler Birleşik Emek Partisi ve çiftçi örgütleri aracılığı ile bir bildirme yayınlamışlar, rekabeti bozan, engelleyen oluşumların ve tekellerin denetlenmesi ve düzenlenmesi için baskı yapmışlardır. Bunun üzerine "*Sherman Act*" olarak bilinen antitröst yasası kabul edilmiş ve pazar gücünün tek bir firma veya bir grubun eline geçmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Antitröst hukuku rekabet hukuku ile eş anlamlı olarak kullanılan ve daha çok Amerika'da yaygın olan bir kavramdır (RK, 2016). Genel olarak rekabet politikalarının iki amacı vardır: Etkinlik ve Adalet. Etkinlik tanımı iktisadi açıdan israfı minimuma indirgeyen daha net ve göreceli olmayan bir kavramdır. İktisadi anlamda adalet kavramı ise çeşitli kültürlerle göre farklılık gösterebilir. Örneğin Amerika'da iktisadi etkinlikten anlaşılan fırsat eşitliği ve piyasaya giriş serbestisi iken, diğer ülkelerde eşit süreç veya çıktılarının eşit değer bulması veya iyi davranışın ve sadakatın ödüllendirilmesi olarak yorumlanabilmektedir (Graham ve Richardson, 1997: 8). Tam rekabet piyasasından söz edebilmek için birbiriyle fiyat ve kalite konusunda yarışan çok sayıda firma olmalı ve piyasaya giriş çıkış serbestisi olmalıdır. Birçok sektörde tam rekabet bulunmamaktadır. Tam rekabet yerine piyasanın birbiriyle yarış içinde olabileceği gerçek veya potansiyel rekabetin olduğu etkin rekabet daha elzemdir (Medalla, 2005: 4). Çünkü rekabet her zaman piyasanın etkin kaynak dağılımını sağlamakta yeterli değildir. Çeşitli

nedenlerle kendiliğinden ortaya çıkan ve daha fazla rekabetin israfa neden olduğu piyasa başarısızlıkları bulunmaktadır. Bu tür durumlara rekabetçi sürecin etkinliğinin sağlanması rekabet politikaları vasıtasıyla sağlanır. Örneğin piyasa başarısızlarından doğal tekel durumunda piyasaya bir firmanın daha girmesi kaynak israfına neden olabilmektedir. Yine benzer bir şekilde şirket birleşmeleri veya satın almalar piyasadaki satıcı sayısını azaltsa da piyasadaki etkinliği ve rekabeti firmalar arası sinerji yaratma ve kapsam ekonomisi yoluyla artırabilir. Buradan hareketle rekabet politikasının iki işlevi olduğu söylenebilir:

- 1) Firmaların istismara neden olabilecek pazar gücüne sahip olmalarını engellemek,
- 2) Piyasa başarısızlıkları durumunda piyasanın fiyat belirleme fonksiyonun doğru çalışmasına yarayan ve rekabetten beklenen olumlu fonksiyonları yerine getirmesini sağlayıcı kuralları uygulamak (Medalla, 2005: 5).

Rekabet politikası, piyasaya giriş çıkış konusundaki doğal olmayan engelleri kaldırarak piyasayı daha fazla yarışabilir hale getirmeye çalışırken, diğer taraftan firmaların pazar gücüne sahip olarak konumlarını istismar etmelerine engel olmak amacıyla çeşitli önlemler alır.

2.2. REKABET POLİTİKASININ BELİRLENMESİ

Rekabet politikaları, ülkelerin uluslararası alanlarda rekabet etme gücünü arttıran ya da sahip olunan gücün devamlılığını sağlayan en önemli politikalardır. Rekabet politikaları rekabeti sağlayan koşulların devamına, rekabetçi ve etkin firmaların kurulma ve büyümelerine olanak veren kamu politikası araçlarıdır (Aktaş, 2003: 6-8). Rekabet politikası gerçek hayatta gerçekleşmesi her zaman mümkün veya etkin olmayan tam rekabet yerine, başta eksik rekabet olmak üzere piyasa başarısızlığı durumlarında dahi rekabetin etkin bir biçimde işlemlerini hedeflemelidir. Eksik rekabette temel sorun piyasadaki firmaların sayıca az ya da çok olması veya firmaların büyüklüğü değil, piyasa serbestisidir. Bu nedenle rekabet politikalarının düzenlemeleri arasında piyasa bariyerlerinin en aza indirgenmesi de yer almalıdır (Günalp ve Özel, 2005: 64). Piyasadaki firmaların piyasaya potansiyel girişlerin olabileceği beklentisi ile daha etkin çalışması, yarışmanın teşvik edilmesi, piyasaya yeni teknoloji ve firmaların girmesinin sağlanması

yoluyla gerçekleştirilebilir. Rekabet durağan bir süreç değil, aksine sürekli yenilik ve değişimin olduğu bir süreçtir. Yeni teknolojiler kısa süre için monopollere neden olabilecek olsa da rekabet ve verimliliği olumlu olarak etkiler. Piyasadaki diğer firmalar da yeni teknolojiler, yeni ürün ve üretim teknikleri geliştirmek için çalışırlar ve sektörün verimliliği genel olarak artabilir. Ayrıca verimi düşük firmaların piyasadan ayıklanması, verimi yüksek firmaların bu firmaların yerine geçmesini sağlar. Bu nedenle eğer bir sektörde veya piyasada büyük ölçekli firmaların oluşması ve dolayısıyla ölçek ekonomisinden yarar sağlanması teknoloji ile ilişkili ise, rekabet politikaları bir yandan yarışmayı teşvik ederken yeni teknolojilerin piyasaya girmesini de teşvik etmelidir (Güenalp ve Özel, 2005: 77). Rekabet politikaları, özel mülkiyet hakkının olduğu ve korunduğu, fiyatların kaynak kısıtlarını yansıtan birer veri olduğu rekabetçi altyapıyı desteklemelidir.

Rekabet politikasının temeli piyasa kurallarının belirlenmesi ve bu kurallara uyulmaması durumunda cezai müeyyideler uygulanmasıdır. Rekabet politikası uygulamalarına bakıldığında yaptırım gücünün fiili denetimlerden ziyade caydırıcı uygulamalara dayandığı görülmektedir. Yaptırım gücü ekseninde bakıldığında rekabet politikasının etkinliğinin kurallara uymayı piyasaya müdahale yoluyla değil de caydırma yoluyla sağlamasına bağlı olduğu söylenebilir. Rekabet politikaları bunu yaparken toplumun desteğini de sağlarlar. Çünkü firmaların pazar gücüne sahip olarak bu gücü istismar etmeleri toplum tarafından da kabul edilemez bir olgudur. Buradan hareketle himayeci ve belli bir zümreyi kayırmayan, fırsat eşitliği sağlayan ve kuralların herkes için geçerli olduğu rekabet politikaları daha başarılı ve etkin rekabet politikalarıdır (Atiyas, 2000: 42).

2.3. REKABET POLİTİKASININ UYGULANMASI VE DÜZENLEYİCİ KURUMLAR

Rekabet politikası açık ve rekabetçi bir piyasa yapısı oluşturmak yoluyla toplumsal refahı ençoklaştıracak şekilde dengeli ve efektif bir kaynak tahsisi sağlamayı amaçlamalıdır. Pareto etkinliğinin sağlanması, bir diğer söylemle toplumsal refahın en yüksek seviyeye çıkması; kısıtlı olan kaynakların etkin olarak kullanılması sayesinde olacaktır. Rekabet politikaları, rekabetçi bir piyasa oluşturabilmek için rekabetin olduğu piyasaları korumalı,

rekabetin olmadığı veya yetersiz olduğu piyasalarda da rekabet ortamını tahsis etmelidir. Rekabet politikası, devletlerin rekabeti özendirmediği, rekabeti kısıtlayan bir takım ticari anlaşma ve işlemleri yasakladığı veya sınırlandırdığı ve bu yolla rekabetçi bir ekonomi hedefledikleri bir süreç olarak tanımlanabilir. Rekabet politikasının genel hedefleri rekabetin ve yarışmanın özendirilmesi, yeniliklerin desteklenmesi ve bu yolla toplumsal refahın artırılmasıdır (OECD, 2007: 57).

Efektif bir rekabet ortamının var olması piyasa ekonomisinde fonksiyonel işlerliğin ön koşuludur. Fakat rekabet ortamının muhtelif sebepler yüzünden varlığını yitirmesi, çeşitli şekillerde önünde engeller oluşturulması ve kısıtlanması ekonomide gelir ve kaynak dağılımının ve buna paralel olarak politik güçteki dağılımın bozulmasına sebep olmaktadır. Bu durumda ekonomideki rekabet ortamını tekrar oluşturmak için ulusal yönetimlerin kanuni ve iktisadi olmak üzere önlemler geliştirmesi gerekmektedir. Getirilen bu önlemlerin tamamı ülkelerin rekabet politikalarını meydana getirmektedir. Ülkenin rekabet politikası ulusal yönetimlerin, üreticilerin aralarındaki rekabeti kısıtlayıcı anlaşmalar ile hakim durumdaki firmanın pazar gücünü istismar etmek amacıyla yaptığı anlaşmalara ilişkin koyduğu kurallar bütünü ve bu kurallara uymayı sağlayan yöntemlerini ifade eder. Rekabet politikası piyasaya giriş çıkışa ilişkin engelleri kaldırarak piyasanın daha yarışabilir olmasını sağlar.

İşletmelerin rekabet içinde olduğu diğer işletmeler karşısında haksız rekabete sebebiyet vererek daha fazla çıkar sağlamalarını sağlayan ticari anlaşmalar, kısıtlar veya engelleyici koşullar söz konusu ise veya işletmelerin hakim durumlarını kötüye kullanarak haksız kazanç sağlamaları mümkün ise, bu anlaşma ve koşulları belirli kurallar çerçevesinde sınırlamak ve düzenlemek rekabet politikalarının bir rolüdür. Rekabet politikaları bu tür rekabete aykırı davranışları cezai işlemler veya diğer caydırıcı yöntemlerle disipline ederek rekabetten en yüksek düzeyde fayda sağlama olanağı sağlar.

Rekabet politikasından anlaşılan genellikle '*Rekabet Hukuku*' kavramı olmakla birlikte rekabet politikaları rekabet hukukunun uygulanmasını ve rekabetin desteklenmesini de içeren daha geniş bir kavramdır. Rekabet hukuku rekabet politikasının yalnızca hukuki boyutunu oluşturmaktadır. Rekabet politikası rekabetin desteklenmesi, korunması ve geliştirilmesine, uluslararası alanda rekabet gücünün artırılmasına, haksız rekabetin

engellenmesine yönelik tüm politikaları ifade eder (Esen, 2006: 46). Genellikle antitröst politikalarla ile aynı anlamda kullanılmakla birlikte rekabet hukuku, mal ve hizmet piyasalarında rekabetin korunması amacıyla oluşturulan kurallar ve hukuki düzenlemeler üzerine kurulmuştur (RK, 2013). Rekabet hukukunun temel amacı toplumun refahı için rekabet koşullarının korunmasıdır. Ancak modern anlamıyla bakıldığında rekabet hukuku bireyleri rekabet hukukuna aykırı davranışlardan ve bireylerin serbest ticaretini kısıtlayan engellerden korumayı da amaçlar. (Landolt, 2006: 19) Firmaların ticari ilişkilerini düzenleyen ve ‘ekonominin anayasası’ şeklinde de anılabilen rekabet hukuku, rekabeti engelleyen veya sınırlandıran, rekabete zarar veren anlaşmalar ile piyasada pazar gücü olan firmaların bu güçlerini istismar etmelerine odaklanır (Su, 2003: Giriş Sayfası).

Günümüzde birçok ülke ekonomik ve sosyal düzenlemelerin yapısını iyileştirmek ve ekonomik yapılarındaki emir ve kontrol yapısını minimize etmek amacıyla yeni düzenlemeler tasarlamıştır. Bu düzenlemelerin yapılmasının nedeni devletlerin de rekabetin yararı üzerinde hemfikir olmasıdır (OECD, 2007: 51-52). Bu düzenlemelerin önceliklendirilmesinin diğer bir nedeni ise birçok uzman ve düzenleyici otoritenin belirttiği gibi, uluslararası piyasalarda başarılı olmak için ulusal pazarların yarışabilir yapıda ve yeniliklere açık olması gerektiğidir. Rekabetle ilgili engelleri minimize etmek, iç piyasaların sürekli değişim halinde olan uluslararası pazarlara daha çabuk adapte olmasına yardımcı olacağı gibi kısıtlı kaynakların düşük verimli sektörlerden yenilikçi, büyüme eğilimli sektörlerle aktarılmasını da destekler (OECD, 2007: 52).

Devletin rekabete ilişkin koyduğu kuralların rekabete etkisini değerlendirmek, piyasaların yapısının anlaşılmasını sağlayarak, rekabet politikalarına ilişkin kararlar alınırken dikkate alınması gereken hususları daha açık hale getirir. Bu hususlar kural koyucuların regülasyonların olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirirken kullanılırsa daha doğru karar verilmesine katkıda bulunur (OECD, 2007: 53).

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development)’nin 2005 yılında hazırladığı “Düzenlemenin Niteliği ve Performansına İlişkin Kılavuz İlkeler” konulu raporunda mevcut ve tasarı aşamasındaki düzenlemelerin rekabete etkisi açısından gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ekonomik alanda yapılan düzenlemelerin rekabetin tahsis edilmesini ve etkinliği özendirerek nitelikte olması gerekmektedir. Bu

düzenlemelerin yararının maliyetinden yüksek olması beklenir. Daha farklı bir düzenlemenin rekabet açısından daha iyi sonuç verip vermeyeceğini analiz edebilmek için mevcut düzenlemeler düzenli olarak piyasaya giriş çıkış serbestisine etkileri, fiyatlara, üretim miktarına etkileri ve ticari kısıtlar açısından gözden geçirilmelidir (OECD, 2007: 53).

2.3.1. Düzenleyici Kurumlar

Rekabet konusunda düzenleyici kurumların ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 19. yüzyılda içinde bulunduğu özel koşullar nedeniyle belirli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmış oldukları görülmektedir.

Bu kurumların ilk örneği 1887 yılında demiryolu taşımacılığını ve hizmetini düzenlemek amacıyla kurulan Eyaletlerarası Ticaret Komisyonu (Interstate Commerce Commission - ICC)'dur. Özel sektördeki firmalar tarafından sunulan demiryolu taşımacılık hizmetlerine ve bu hizmetlerin bedeline karşı bu hizmetlerden yararlananların verdiği tepkiler bu kurumun kurulmasını gerekli kılmıştır (Zenginobuz, 2002: 79-84).

ABD'de ortaya çıkan diğer önemli düzenleyici otoriteler ise 1914 yılında kurulmuş olan Federal Ticaret Komisyon'larıdır. Bu komisyonlar haksız rekabeti önlemek amacıyla kabul edilen "*Sherman Act*"in etkin olarak uygulanması için 1914 yılında uygulamaya konulan "*Clayton Act*" kapsamında ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar yasama, yargı ve yürütmeden bağımsız olarak çalışacak şekilde kurgulanmıştır (Warp, 1941: 184).

Gelişen ülkelere bakıldığında ise devletin üretimi birçok alanda özel sektöre bırakması ve özellikli altyapı gerektiren sektörler ve finansal piyasalar gibi piyasa başarısızlıklarının devam ettiği sektörlerde düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Ardıyok, 2002: 41). Bu nedenle gelişen ülkelerde düzenleyici kurumların ortaya çıkışları kamu yönetiminin iyileştirilmesinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşen ekonomilerin daha güvenli piyasalar talep etmesi de bu kurumların kurulmasını gerekli kılmaktadır. Ana hedef, istikrarlı bir şekilde devam edecek ve uzun vadede planlamalar yapmaya elverişli, seçim veya kısa vadeli politik menfaatlerden etkilenmeyecek ve kamu otoritelerinin müdahalesinden uzak, sağlam ekonomik sistemler kurulmasıdır. Özellikle altyapı

hizmetleri, bankacılık ve finans sektörü, telekomünikasyon hizmetleri ve enerji piyasası gibi sektörler düşünüldüğünde devlet tekellerinin ortadan kalkmasına paralel olarak ortaya çıkması muhtemel tekeller ve rekabeti yok edecek durumların engellenmesi de düzenleyici kurumların kurulmasının önemli bir gerekçesidir (Gilardi, 2007: 307-308).

Türkiye'deki rekabet konusundaki düzenleyici kurumlardan bahsedecek olursak, bu kurumların 2000 yılından sonra yaygınlaşmaya başladığını söyleyebiliriz. Türkiye için bakıldığında bu kurumların üst kurul, bağımsız düzenleyici kurum (BDK), bağımsız idari otorite (BİO), düzenleyici veya denetleyici kurum olmak üzere farklı şekillerde isimlendirilebildiği görülmektedir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda (III) numaralı cetvelde düzenleyici ve denetleyici kurum başlığı altında değişik kurum ve kuruluşlara yer verilmiştir. Bunlar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), Kamu İhale Kurumu (KİK), Rekabet Kurumu (RK), Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK), Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) ve Kişisel Verileri Koruma Kurumu'dur (Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 2003). Fakat bu listeleme, bütçelendirme ve mali denetim bakımından yapıldığından yeterli bir liste olmadığı anlayışı yer almaktadır. Örnek vermek gerekirse Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, düzenleyici kurum kapsamında değerlendirilmekle beraber; fon statüsünde olması ve esas işleyişinin varlık tasfiyesi olması nedeniyle listede yer almamaktadır. Bununla beraber düzenleyici kurum vasfını korumaktadır (Sever, 2015: 212). Merkez Bankası'nın da düzenleyici kurumların öncüsü olması ve diğer düzenleyici kurumlar kurulurken Merkez Bankası'nın örnek alınmış olmasından yola çıkılarak listede yer almamakla birlikte Merkez Bankası düzenleyici kurumların başında gelir (Gilardi, 2007: 306).

Düzenleyici kurumlar üç bölüme ayrılarak incelenebilmektedir. Birinci bölümde yer alanlar, makro düzeylerde para ya da maliye politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasına yönelik olan Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'dur. İkinci bölümdekiler ise piyasaların işleyişlerine ilişkin kurumlar olup bunlar Kamu İhale Kurumu, Rekabet Kurumu, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'dur. Son bölümdekiler ise daha

öncelerinde devlet tekelinde olan fakat daha sonrasında özelleştirilen kamu hizmetleri olan piyasa faaliyetlerini kapsamakta olan, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, Radyo Televizyon Üst Kurulu, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu ve Tütün Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu'dur (Sever, 2015: 212).

Bu kurumlardan kısaca bahsedecek olursak:

- Rekabet Kurumu: Piyasalar için rekabetin korunması ve sağlanmasına yönelik sorumluluklara ve yetkilere sahip kurumdur. 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunu kapsamında herhangi bir sektörde rekabeti olumsuz şekilde etkileyen ya da etkileyecek veya kısıtlayacak durumların karşısına geçebilmek için gerekli tedbirlerin alınması ve idari uygulamaları düzenlemekle sorumludur (RK, 2013).
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu: Enerji piyasalarının şeffaf, yarışmacı, rekabete açık bir piyasa haline getirilmesi ve bu koşulların stabil olacak şekilde devamlılığının sağlanması, elektrik ve enerji kaynaklarının fiyat, nicelik ve nitelik bakımından standart şekilde tüketicilere sunulabilmesi için düzenleme ve denetlemeleri yerine getiren kuruluştur (EPDK, 2001).
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu: Finans piyasaları için güven veren ve istikrarın güvence altına alınması, bağlı olduğu kanunlar çerçevesinde bankaların, finans şirketlerinin faaliyetlerini araştırarak, incelemelerde bulunmak gerekirse cezai yaptırım uygulamak gibi görevleri vardır. Ayrıca sektörün gelişimine destek olmak amacıyla ve kredi sistemlerinin verimli bir şekilde çalışması için gerekli düzenlemeleri ve denetlemeleri yapan kurumdur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2016)
- Sermaye Piyasası Kurulu: Sermaye piyasalarının güven içerisinde, şeffaflık ve kararlılık ile çalışmasını sağlamayı, yatırımcıların her türlü haklarını ve menfaatlerini korumayı, piyasaların dürüst ve etkin işlenmesini sağlamayı ve işleyişe ilişkin esasları belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda sermaye piyasalarında denetim, gözetim ve düzenleme faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyetlerin başlıcaları kamunun düzgün ve tam olarak bilgilendirilmesinin sağlanması, piyasanın gelişmesi için yeni kurumların ve sermaye piyasası araçlarının kuruluş ve işleyiş kurallarının belirlenmesi, Sermaye Piyasası Kanunu kapsamındaki kuruluşların denetlenmesi hakkında esasların belirlenmesidir (SPK, 2016).

- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu: Telekomünikasyon piyasasında yer almakta olan faaliyetlerin tümünün yasal olarak düzenlenmesi, denetlenmesi ve geçerli tüm kural ve düzenlemelerin uygulanmasını sağlamaktır (BTK, 2016).
- Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu: Tütün, tütün mamulleri ile alkollü içecekler alanlarında faaliyet göstermekte olan kuruluşların izin, ruhsat ve tescil işlemlerini takip ederek, bu ürünlerin toplumsal zararlarını önlemek üzere çeşitli düzenleme ve denetleme faaliyetlerinde bulunmaktadır (TAPDK, 2016).
- Kamu İhale Kurumu: Kamu hukukuna tabi ya da kamu denetiminde bulunmakta olan veya kamu kaynağı kullanan kuruluşların ihalelerde uygulaması gereken esasları belirleyen kuruluştur (Türksat A.Ş.-Kamu İhale Kurumu, 2016).
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu: Radyo ve televizyon kuruluşlarının lisans ve gerekli izinlerinin verilmesi ile sektörün denetimi konusundaki tüm işlemlerin yürütülmesini sağlamaktadır. Kurulun aldığı tüm kararlar idari yargılama usullerine göre denetime tabidir. (RTÜK, 2016).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu: Finansal raporların uluslararası standartlara uyumlu olarak düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumludur (KGGK, 2016).

2.4. REKABET POLİTİKASININ ETKİLERİ

Rekabet politikalarının etkileri değerlendirildiğinde etkin rekabet politikalarının ekonomik birimlerin adil bir biçimde rekabet etmesine olanak vermesi beklenir. Etkin rekabet politikaları sayesinde girişimcilik teşvik edilir, verimlilik artar, fiyatlar düşer ve tüketiciler için ürün çeşitliliği ve kalitesi artar (EC, 2012). Literatüre bakıldığında rekabet politikaları tüketicilerin yararına olacak şekilde piyasaların etkin işlemlerini sağlamakta ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Daha fazla rekabet daha fazla yenilik, daha yüksek verimlilik ve ekonomik büyüme sağlar. Rekabet politikaları piyasaya girişleri teşvik ederek ve fiyat kontrolleri, yasal tekeller, firma sayısı sınırlamaları, belirli firmaların kayırılması gibi rekabeti engelleyici düzenlemeleri ortadan kaldırarak rekabeti destekler. Bu da tüketiciler ve firmalar için daha düşük fiyatlı daha iyi anlaşmalar sağlar. Ancak

yalnızca kural koymak rekabet politikalarının başarılı olması için yeterli değildir. Bu kuralların etkin bir şekilde tüm sektörlerde uygulanması gerekmektedir. Rekabet ve antitröst yasalarının kartelleri, rekabeti engelleyici şirket birleşmelerini ve yıkıcı sübvansiyonları engelleyecek şekilde etkin bir biçimde uygulanması gerekmektedir (The World Bank-Kitzmuller ve Licetti, 2012). Rekabet politikalarının iç piyasalarda entegrasyonun tamamlanması, iktisadi etkinliğin sağlanması, firmaların geniş ve talep çeşitliliğinin olduğu pazarlarda büyümeleri ve uzmanlaşmalarına katkısı bulunmaktadır. Rekabet politikalarının yeniliği ve dinamik etkinliği artırma özelliği, yenilikçi ve girişimci bir endüstriyel alt yapının oluşumuna katkı sağlamaktadır (Dumlupınar, 2009: 195). Değişim endüstriyel üretkenliğin en temel unsurunu oluşturmaktadır. Rekabet politikaları yeniliklerin piyasaya girmesini destekleyerek değişim sürecine katkıda bulunur. Ayrıca rekabet politikalarında tüketicilerin korunması da esastır. Bu politikaların bir sonucu olarak rekabet avantajı sağlamak isteyen piyasa aktörleri araştırma ve geliştirme (ar-ge) faaliyetlerini arttırarak yeni üretim tekniklerini piyasa için kullanmaya başlarlar. Bu sayede firmalar hem maliyetlerini düşürürler, hem de üreticilerin istediği kalitede ve fiyatta üretim yapabilirler. Tüketiciler de kaliteli malı daha ucuza elde ederler.

Rekabet politikalarında temel amaç piyasaya girişin ve çıkışın serbest olduğu, etkin kaynak dağılımının sağlanması sayesinde kaynakların verimli kullanıldığı, en düşük maliyetle en yüksek çıktının alındığı ve toplumsal refahın sağlandığı rekabetçi bir ortam oluşturmaya yarayan kuralların koyulması ve bu kuralların uygulanmasıdır. Rekabete ilişkin kurullarla kaynak paylaşımından üretime kadar geçen süreçte firmaların etkin ve verimli hareket etmeleri esas alınarak kendi aralarında rekabeti engelleyici birlikler oluşturmadan rekabet etmeleri sağlanmalıdır. Bu amaçla rekabet kanunları; işletmeler arasında rekabeti kısıtlayan sözleşmeleri, firmaların piyasadaki egemen durumundan kaynaklanacak istismarları ve piyasayı olumsuz nitelikte etkileyebilecek durumları önleyerek şirket birleşmelerini veya devirlerini kısıtlamakta, bu tür oluşumlara belirli kurallar çerçevesinde izin vermekte veya vermemektedir. Rekabet politikaları tekel gibi oluşumların aşır kar elde etmelerini ve piyasadaki aktörlerin fiyatlar üzerinde etkili olmasını, yani pazar gücü elde ederek fiyat mekanizmasını bozmasını engeller. Bu durum toplumsal gelir dağılımının adaletli olmasına katkıda bulunur. Rekabetin teşvik edildiği piyasalarda üreticiler daha ucuza daha fazla kar

ile satma rasyoneli ile hareket ederler ve kaynak dağılımını piyasanın istekleri doğrultusunda düzenlemeyi amaç edinerek ekonomik verimliliği sağlamaya çalışırlar. Üreticiler açısından tüketicilerin gereksinimlerini dikkate alarak genel refahı artırıcı ürünlerin üretimi esas alınır. Tüketiciler tarafından bakacak olursak, özellikle yeni, kaliteli ürünlerin piyasaya sürülmesi, teknolojik gelişmelere bağlı olarak ürün çeşitliliğini sağlamakta bol ve ucuz ürünün piyasaya üreticiler tarafından sunulmasını sağlamaktadır. Rekabet politikaları ile doğrudan politik bir fayda gözetilmese de rekabet politikalarının sağladığı iktisadi alanda seçme özgürlüğü, ticaret serbestisi gibi ekonomik özgürlükler ve iktisadi alanda hakim gücün bu gücünü kötüye kullanmasını engellemesi demokrasiyi güçlendirirler. Bir firma piyasaya hakim konuma gelirse, bu konumunu ve pazar gücünü kötüye kullanabilir. Serbest rekabetin desteklenmediği ekonomilerde piyasaya hakim olan firma bu gücünü siyasi güç elde etmek için kullanabilir ve siyasi karar alma süreçlerini etkileyebilir. Bu durum ülkenin politik yapısının bozulmasına neden olur ve siyasetin geleceğini tehlikeye atar. İşte rekabet politikaları gerek bu tür ekonomik yoğunlaşmaları engellemeleri, gerekse hukuki olarak da elde edilmiş olsa hakim gücün kötüye kullanılmasını engellemeleri bakımından bu tür olumsuz siyasi sonuçları da bertaraf ederler (Esen, 2003: 44). Seçme özgürlüğünün var olduğu toplumlarda, tüm karar birimleri kendine en uygun olanı ve en iyiyi seçme hakkına sahiptirler. Rekabetin rekabet politikaları ile korunduğu toplumlarda ekonomik birimlerin seçme özgürlüğü vardır. Seçme özgürlüğü ekonomik birimlere istediği malı üretme ve tüketme hakkı, istediği sektörde istihdam hakkı ve yatırım yapma hakkı verir. Rekabet politikaları bu yönüyle demokrasiyi güvence altına alır. Rekabet politikaları ile rekabetin teşvik edildiği ekonomilerin önemli bir özelliği, tüm toplum fertlerini yetenekli oldukları alanlara yönelmeye teşvik etmesi, böylece herkesin farklı ve yeteneklerine uygun alanlara yönelmesini sağlamasıdır.

2.5. DÜNYADA REKABET POLİTİKASI UYGULAMALARI

Dünyadaki rekabet politikalarına ülkeler bazında bakıldığında farklılıklar olduğu gözlemlense de, genel olarak kesişen birçok yön olduğu görülmektedir. Bu ortak yönler genel hatlarıyla rekabet politikalarının rekabeti sınırlayıcı durumları ortadan kaldırmayı ve

işletmelerin birleşme ve devralmalarla sahip olduğu hakim gücü kötüye kullanmasının engellenmesini amaçlamasıdır. Türkiye'nin de rekabet hukukunun temelini oluşturan Avrupa Birliği (AB) rekabet hukukuna göre firmalar arasında rekabeti etkileyecek boyutta olan anlaşmalar yasaklanmıştır. Yapılan anlaşma ile rekabetin sınırlandırılması gerçekleşmemiş olsa bile, tarafların anlaşmanın içeriğine göre, sınırlamayı amaçlamış olduklarının kanıtlanması yeterlidir.

Roma Antlaşması madde 85 ve 86'da Avrupa Birliği içinde rekabeti önleme, sınırlama veya bozma amaç ve etkisi bulunan tüm işletmeler arası anlaşmalar, uyumlu davranışlar, işletme birliklerinin kararları ile hakim durumun kötüye kullanılması ortak pazarla bağdaşmadıkları için yasaklanmıştır. Bu maddelere göre yasaklanan bu durumlar özellikle aşağıdaki nitelikleri taşırlar (İKV, 2016):

- Direkt veya endirekt olarak piyasada oluşacak olan alış ve satış fiyatlarını veya alışverişin diğer koşullarını belirleme,
- Piyasayı, üretimi, teknolojik gelişmeleri, yatırımları sınırlandırma veya kontrol etme,
- Piyasa veya tedarik kaynaklarını paylaşırma,
- Eşdeğer işlemlere farklı koşullar uygulayarak bazı tarafların rekabet açısından zarar görmesine neden olma,
- Sözleşmelerin yapılmasını, sözleşmenin konusuyla ilgisi olmayan bir takım yükümlülüklerle bağlama.

2.5.1. Yatay Anlaşmalar

Yatay anlaşmalar, birbirini tamamlayıcı faaliyetler için kullanıldığında iktisadi açıdan riskin paylaşılması, maliyetlerin azaltılması, yatırımların artması, özellikli bilgilerin paylaşımını sağlaması, sinerji yaratması, ürünlerin kalitesinin ve türlerinin artırılması, yeniliklerin daha hızlı ortaya çıkması için yararlı olabilmektedir. Ancak tarafların, fiyat belirleme, arz ya da üretim miktarları üzerine anlaşması veya firmaların pazar gücü elde etmek, korumak veya arttırmak için anlaşmaları rekabet sorunlarına yol açmaktadır. Bu tür

anlaşmalar fiyat, üretim ve arz miktarı, ürün kalitesi, ürün çeşitliliği ya da yenilikler açısından piyasayı negatif yönde etkilemektedir (RK, 2013: 1).

Bu tür, üretimin düşmesine yol açarak fiyatı rekabetçi arz talep dengesinden çıkaracak anlaşmalar; rekabeti bozmakta ve tekelci davranış olarak kabul edilmektedir. Bu durum Pareto etkinliğini bozarak ekonomik ve toplumsal refahın azalması sonucunu getirmektedir. Rekabet hukukunun farklı uygulamaları, fiyat tespitini ve buna benzer uyumlu eylem ve anlaşmaları cezalandırmaktadır. Bu konuyla ilgili ortak bir fikir oluşmuş olmasına rağmen fiyat belirleme veya buna benzer konularda ortak hareket eden firmaların tespiti durumunda farklı ülkelerde farklı çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Örnek vermek gerekirse; Avustralya, Avrupa Birliği ve ABD’de fiyat tespit anlaşmalarına çeşitli cezalar verilmektedir. Kanada’daki otoriteler de bu tür anlaşmalar için cezalar vermektedir, ancak cezanın verilebilmesi için pazardaki işletmenin piyasanın büyük bir kısmının etkilemesi gerekmektedir. Uygulamada rekabet kanunlarının sadece yatay anlaşmaları kapsayacak şekilde incelemesi gerektiğini savunan teorisyenler bulunmaktadır (Aktaş, 2003: 30).

2.5.2. Dikey Anlaşmalar

“*Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği*” madde 2’de dikey anlaşmalar “*üretim veya dağıtım zincirinin farklı seviyelerinde faaliyet gösteren iki ya da daha fazla teşebbüs arasında belirli mal veya hizmetlerin alımı, satımı veya yeniden satımı amacıyla yapılan anlaşmalar*” (RK, 2007: 1) olarak tanımlanmaktadır. Dikey anlaşmaların rekabete negatif etkileri açısından ne iktisatçılar ne de hukukçular arasında bir görüş birliği oluşmuştur. Chicago ekolüne göre, dikey anlaşmalar yalnızca tüketici yararını artırır; rekabeti sınırlayan, önleyen veya ortadan kaldıran herhangi bir etkisi yoktur. Diğer yandan, hâkim egemen durumdaki firmaların dikey anlaşmalar yoluyla diğer firmaların piyasaya girmesini önlemeyi amaçlayabileceklerine ilişkin görüşler de bulunmaktadır (Ekdi, 2009: 1). Rekabet hukuku kapsamında dikey anlaşmaların rekabeti bozucu anlaşma sayılıp sayılmaması anlaşmanın içeriğine göre belirlenmektedir. Eğer dikey anlaşmalar aşağıdaki koşulları taşıyorsa rekabet hukuku kapsamında piyasayı kapatma ve rekabeti bozma yönünden ele alınması gerekir (RK, 2007: 3-4):

- Sözleşme ile yeniden satış fiyatı, sabit veya asgari fiyatın belirlenmesi,
- Belirli bir bölgeye ya da gruba yapılacak satışların sınırlandırılması,
- Perakendecilerin son kullanıcılara yapacakları satışların kısıtlanması,
- Sistem üyelerinin kendi aralarındaki alım ve satımının engellenmesi,
- Bir malın parçalarının tedarikçisi ile montajını yapan alıcı arasındaki anlaşmalarla, bu parçaların nihai tüketicilere veya teknik servis sağlayanlara satmasının yasaklanması.

2.5.3. Uyumlu Davranışlar

Rekabet Kanunu sadece teşebbüslerin aralarındaki anlaşmaları ve teşebbüs birliklerinin karar ve eylemlerini yasaklanan faaliyet olarak nitelendirmeyip, uyumlu eylemleri de yasaklamıştır. Rekabet Kanunu 2. Kısım 1. Bölüm 4. madde de “*Bir anlaşmanın varlığının ispatlanamadığı durumlarda piyasadaki fiyat değişmelerinin veya arz ve talep dengesinin ya da teşebbüslerin faaliyet bölgelerinin, rekabetin engellendiği, bozulduğu veya kısıtlandığı piyasalardakine benzerlik göstermesi, teşebbüslerin uyumlu eylem içinde olduklarına karine teşkil eder*” (RKHK, 1994) denilmektedir. Buna göre uyumlu davranış, işletmelerin iktisadi ve rasyonel gerçeklerle açıklanamayan, işletmelerin aralarında anlaşma olmamasına rağmen farkında olarak rekabeti bozucu şekilde uyumlulaştırılmış davranışları olarak tanımlanabilir (Badur, 2001: 65). Uyumlu davranıştan söz edebilmek için iki veya daha fazla firmanın bilinçli bir şekilde gelecekteki piyasa davranışlarını belirlemek için paralel davranması ve bu yolla rekabeti sınırlaması söz konusu olmalıdır (Badur, 2001: 69).

2.5.4. Rekabetin Önlenmesi, Bozulması, Sınırlandırılması

Rekabet politikalarının ortak hedeflerinden biri piyasalarda rekabeti önleme, sınırlama veya bozma amacı taşıyan ya da buna neden olan direkt ve indirekt davranışları engellemektir. Bu tür oluşumlardan biri olan tröstler 19. yüzyılda Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkmaya başlamıştır. Ülkeler bunun üzerine serbest piyasa ekonomisini etkileyen, rekabeti sınırlayan, bozan ve önleyen bu davranışlara karşı bir takım yasa ve düzenlemelere

yönelmiştir. Buradaki amaç tüketicuyu piyasadaki hakim işletmelere karşı korumak ve tüketicilerin istismar edilmemesini sağlamaktır.

Amerikan antitröst hukukunda ve Avrupa Birliği Rekabet Hukuku'nda yer alan kurallar büyük egemen firmaların oluşmasını engellemeyi, rekabeti bozacak, kısıtlayacak sözleşmelerin önlenmesi ve işletmelerin serbest piyasanın işleyişini bozucu faaliyetlerden uzaklaştırılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Amerika'da 1890, 1914 ve 1936 yıllarında kabul edilen antitröst yasaları ile ticaret kısıtlamaları, firmaların arasındaki açık veya zımnî anlaşmalar, fiyat mekanizmasına müdahaleler, monopoller önlenmeye çalışılmıştır. Avrupa Birliği'nin rekabet politikası Roma Antlaşması'nın 81-89. (eski 85 ve 89. maddeler) maddelerine dayanmaktadır. Bu maddeler iki kısımda incelenmiştir: (Yıldız, 2007: 5)

- Birinci kısım, işletmeleri bağlayan politikaları kapsamakta,
- İkinci kısımda ise, devlet yardımlarının üye ülkeler kapsamında değerlendirilmektedir.

Roma Antlaşması'nın 85. maddesine göre; rekabeti bozucu, engelleyici, sınırlandırıcı “amaç” ve “etkili” anlaşmaları ortak pazarı bozduğu için yasaklanmıştır.

2.5.5. Hakim Durumun Kötüye Kullanılmasının Engellenmesi

Avrupa Birliği hukukunun esasını oluşturan Roma Antlaşması'nın 86. maddesi ile bir veya birden çok firmanın ortak pazarda veya piyasanın büyük bir bölümünde hakim durumunu kötüye kullanması yasaklanmış olmakla birlikte bu maddede hakim durumun tanımı yapılmamıştır. Avrupa Birliği uygulamalarında hakim durumun tanımı çeşitli davalarda Avrupa Komisyonu'na yapılmıştır. Yapılan bu tanım Rekabet Kanunu'nun 3. maddesindeki tanım ile paraleldir. Rekabet Kanunu hakim durumu tanımlamak için “*belirli bir piyasadaki bir veya birden fazla teşebbüsün, rakipleri ve müşterilerinden bağımsız hareket ederek fiyat, arz, üretim ve dağıtım miktarı gibi ekonomik parametreleri belirleyebilme gücü*” (RKHK, 1994) ifadesini kullanır.

Piyasaya egemen durumun belirlenmesi sırasında, bir işletmenin üst düzey yarışmacı faaliyetleri ve yüksek etkinliği neticesinde egemen duruma gelmesi ile olumsuz anlaşmalarla hakim duruma gelen işletmelerin ayırt edilmesi gerekmektedir.

Hakim durum aşağıdaki durumların varlığında kötüye kullanılmış sayılır (RKHK, 1994):

- Piyasaya başka bir firmanın girmesinin önüne geçilmesi veya engel olunması ya da rakip firmaların piyasadaki faaliyetlerini zorlaştırılmasına yönelik faaliyetler,
- Aynı konumdaki alıcılara farklı koşullar öne ileri sürerek adil davranmamak, ayrımcılık yapmak,
- Bir mal veya hizmetle beraber, başka bir mal veya hizmetin de alınmasının ya da pazarlanmasının şarta bağlanması,
- Bir malın belirlenen taban fiyattan daha düşük bir fiyata satılmamasının şart koşulması,
- Hakim durumun avantajlarından yararlanarak başka piyasadaki rekabet şartlarını bozmaya yönelik faaliyetler,
- Üretimin, teknolojik gelişmelerin ve pazarlamanın tüketicinin aleyhine olacak biçimde kısıtlanması.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE REKABET POLİTİKASI UYGULAMASI VE REKABET KURUMU

3.1. ROMA ANTLAŞMASI'NDAN AVRUPA BİRLİĞİ'NE REKABET KURUMU'NUN TARİHÇESİ

18 Nisan 1951 tarihinde Fransa, Batı Almanya, İtalya, Hollanda Belçika ve Lüksemburg arasında imzalanan Paris Antlaşması Avrupa'da birlik oluşturma düşüncesinin temelini oluşturmuştur. Bu antlaşma ile birliğin temeli sayılabilecek Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur ve antlaşmanın 23 Temmuz 1952 tarihinden başlayarak 50 yıl boyunca geçerli olması planlanmıştır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015).

Paris Antlaşması'nın ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu başarılı olması, 25 Mart 1957 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurucu anlaşması olan Roma Antlaşması'nın Fransa, Batı Almanya, İtalya, Benelüks ülkeleri arasında imzalanması sonucunu doğurmuştur. 1 Ocak 1958 tarihinden itibaren geçerli olması planlanan bu antlaşma bugünkü Avrupa Birliği'nin işleyişine ilişkin temeli oluşturmakta olup zaman içerisinde çeşitli antlaşmalarla revize edilmiştir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016).

Avrupa Birliği çerçevesinde oluşturulmak istenen ekonomik entegrasyonun temel amaçlarından biri ortak bir rekabet düzeni ve bu düzenin hakim olduğu ortak bir serbest piyasa ekonomisidir (Ege, 2002: 21).

Üye ülkelerin iktisadi faaliyetlerin uyumlulaştırılması, dengeli ve sürekli büyümeyi, istikrarı sağlamayı, yaşam standardının artmasını sağlamak amacıyla da ortak pazar kurulması ve iktisat politikalarının paralel hale getirilmesi hedeflenmiştir. Ortak pazar oluşturmak için malların serbest dolaşımı ilkesi benimsenmiştir. Bu nedenle üye ülkeler arasında serbest ticareti sınırlandıran bariyerlerin kaldırılması için gümrük tarifelerinin ve

ticareti yapılan mallara ilişkin miktar kısıtlamalarının kaldırılması kararı alınmıştır. Yine piyasa ekonomisinin en büyük unsurlarından biri olan emek, sermaye, mal gibi üretim faktörlerinin serbest dolaşımı için üye ülkelerin yasalarında ve düzenlemelerinde değişiklik yapılması da öngörülmüştür. Roma Antlaşması'nın Bölüm 2.5'te belirtilen 85. ve 86. maddeleri (Amsterdam Antlaşması ile aynı şekilde kaleme alınan ve değişen hali ile 81. ve 82. maddeleri) rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulmasını amaçlayan işletmeler arasındaki tüm anlaşmalar, işletme birliklerinin kararları ve birlikte davranışları ile bir veya daha çok firmanın hakim durumu kötüye kullanmasını yasaklamıştır. Bu maddeler günümüzde serbest piyasa ekonomisini benimseyen ülkelerin rekabet politikalarının ortak hedefidir.

6 Şubat 1962 tarihinde kabul edilen 17 Sayılı Konsey Tüzüğü'ne kadar etkin rekabet politikaları uygulandığından bahsetmek zordur. Bu tüzük rekabet politikalarının temelini oluşturan Roma Antlaşması'nın eski 85. ve 86. maddelerinde yer alan rekabet kurallarının uygulanması için usul kurallarını ve çerçeveyi belirleyerek Avrupa Birliği rekabet kanununun şekillenmesini sağlamıştır.

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğuna (AET) katılmak için 31 Temmuz 1959 tarihinde başvurmuş, 12 Eylül 1963 tarihinde antlaşmayı kabul etmiş ve Ankara Antlaşması'nın 1 Aralık 1964 tarihinde imzalanmasıyla birliğe dahil olmuştur. Ankara Antlaşmasının 5. maddesi ekonomik politikalar ve dış piyasalar arası koordinasyonun güçlendirilmesi ve işbirliğinin sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anayasanın 167. maddesinin 2. bendinde yer alan “*Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alacağı ve piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler.*” (T.C. Anayasası, 1982) ifadesiyle rekabetin korunması ve devletin bu konudaki rolü anayasada da güvence altına alınmıştır.

Rekabetin Korunmasına ilişkin ilk düzenlemeler 4046 sayılı kanunun “Özelleştirme Uygulamaları Sonucu Rekabetin Korunması” başlıklı 16. maddesiyle yapılmış olup, konu hakkındaki kapsamlı düzenlemeler ise daha sonra yürürlüğe giren 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da yer almıştır.

7 Aralık 1994'te yürürlüğe giren 4054 sayılı "Rekabetin Korunması Hakkında Kanunu" ile beraber, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'nun uyguladığı rekabet politikalarına yakınsanması ve benzer piyasa yapısının oluşturulabilmesi amaçlanmıştır. Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun hazırlanırken Avrupa Birliği mevzuatı esas alınarak hazırlanmıştır. Roma Antlaşmasında "Ortak Hükümler" başlığı altındaki madde 85-92 arasındaki hükümler, usul ve kurumlar hemen hemen hiç değiştirilmeden hukuk sistemimize aktarılmıştır. Ama mevcut düzenlemelerin yetersizliği de dikkate alındığında bu kanunun etkin olarak uygulanmasının 5 Mart 1997'de bu yasayı uygulayacak olan Rekabet Kurulu'nun göreve başlaması ve 5 Kasım 1997'de Rekabet Kurumu'nun faaliyetlerine başlamasıyla gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

4054 sayılı kanun madde 20 kapsamında Rekabet Kurumu mal ve hizmet piyasasının sağlıklı ve serbest bir rekabet ortamı içerisinde hareket edebilmesini sağlamak ve kanunu uygulamak üzere yetkilendirilmiştir. Bunun sağlanması için serbest mal ve hizmet piyasalarının gelişmesini sağlayacak gerekli önlemleri alan, bu önlemleri gözeten, takip eden ve yürüten, kamu tüzel kişiliği bulunan, mali ve idari açıdan özerk ve bağımsız yapıya sahip bir otorite olarak kurulmuştur. 4054 sayılı kanun madde 22 ile kurumun teşkilat yapısı ortaya konmuş, Rekabet Kurumu'nu karar organının Rekabet Kurulu olduğu belirtilmiştir (RKHK, 1994).

Ankara Anlaşması'nda yer alan Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna entegrasyonu kapsamında Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 kararı ile Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliği tesis edilmesi öngörülmüştür. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) incelendiğinde, Gümrük Birliği'nin yalnızca gümrük ve benzeri vergilerin kaldırılması, ortak gümrük tarifesine uyum sağlanması ile sınırlı olmadığı görülmektedir. Gümrük Birliği'nin ayrıca bir tarafın başka bir tarafa karşı haksız rekabetten kaynaklanan bir avantaj elde etmesine neden olabilecek olan, rekabeti kısıtlayıcı her tür oluşumun ortadan kaldırılması anlamına geldiği de belirtilmektedir. Bu noktada, yalnızca mal ve hizmetlerin serbest ticaretine ilişkin değil, rekabet politikası, fikri, sınai ve ticari mülkiyet hakları gibi alanlarda da entegrasyon gerekliliği bulunmaktadır. Türkiye, rekabet politikası, antitröst yasaları, işletme birleşmeleri ve devralmalarına ilişkin düzenlemeler konusunda Avrupa mevzuatına önemli ölçüde uyum sağlanmıştır. Rekabet politikasına uyumun gerektirdiği

diğer alan olan devlet teşvik ve yardımları konusunda da “Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun” kabul edilmiş, kanunun uygulamasını sağlamak ve gözetmek üzere “Devlet Destekleri İzleme ve Denetleme Kurulu” oluşturulmuştur (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016).

Avrupa Birliği rekabet hukuku kuralları, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin rekabet hukuklarının ana kaynakları içerisinde sayılmakta ve rekabet kuralları, üye ülkelerde, uzun bir dönemdir istisnasız uygulanmaktadır. Avrupa Birliği’nde üye devletlerarası ticareti etkileyecek boyuttaki rekabete aykırılık halleri, Avrupa Birliği kurumlarınca, Avrupa Birliği hukuku içerisinde araştırılmakta ve takip edilmektedir. Bu nedenle, Avrupa Birliği Komisyonu ile yerel rekabet hukuku kurumları arasındaki işbirliği ve işbölümü giderek değerli hale gelmektedir. Bu devam eden süreç içerisinde yerel rekabet hukuk mevzuatı ile birliğe üye ülkelerin rekabet mevzuatlarının benzeştirme veya yakınlaştırma faaliyetlerini devam ettirme mecburiyeti bulunmaktadır.

3.2. REKABET KURUMU’NUN MEVZUATI

7 Aralık 1994 tarihinde kurulması yasama organınca kabul edilmiş olan Rekabet Kurumu; 13 Aralık 1994 tarihinde Rekabetin Korunması Hakkında Kanunu’nun 22140 sayılı Resmi Gazete’de (RG) yayınlanmasıyla 4054 sayılı kanun kapsamında olarak ilk olarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’na bağlı olarak kurulmuş daha sonra Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’na bağlanmıştır. Kurumun faaliyete geçmesi ise 1997 yılını bulmuştur.

Rekabet Kurumu’nun kurulmasını sağlayan kanun 6 kısımdan oluşmaktadır (RKHK, 1994). Kısaca bahsetmek gerekirse; birinci kısımda “*Amaç, Kapsam ve Tanımlar*” ifade edilmektedir. Rekabet Kurumu’na şekil veren bu kanun kapsamında kanunun amacı rekabeti bozan, engelleyen, kısıtlayan davranışların ve piyasaya egemen işletmelerin önlenmesi, gerekli düzenlemeler ve kontroller yapılarak rekabetin tahsis edilmesi ve korunmasının sağlanmasıdır. Türkiye sınırları içerisindeki ticari faaliyetin veya etkin rekabetin önlenmesine neden olan kendi aralarında yaptığı her türlü anlaşmalar, hakim gücün kötüye kullanılması ve rekabeti bozan birleşme ve devirler ile rekabetin korunması

amacıyla alınan tedbirler, yapılan tespitler, düzenleme ve denetimler kanunun kapsamını oluşturur.

İkinci kısım ise üç bölümden oluşmaktadır. İkinci kısmın birinci bölümünde yasaklanan faaliyetlerden rekabeti sınırlayan anlaşma, uyumlu davranış ve kararlara, hangi durumların yasaklanan faaliyet kapsamına girmekten muaf olduğuna, hakim durumun kötüye kullanılmasına, birleşme ve devirlere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Rekabet Kurulu'nun yetkileri ele alınmıştır. Bu kapsamda kurul öncelikle Rekabet Kanunu hükümlerine aykırılıkları tespit eder ve bunun üzerine ihlale nasıl son verileceğine karar verir. Birleşme ve devralmaların kurula bildirilmesi gerekliliği, bildirim ne şekilde yapılacağı, kurul tarafından bu işlemin rekabeti bozup bozmadığının tespit edilmesi ve bildirim yapılmaması halinde cezai yaptırım yetkisi de bu bölümde yer alır. Rekabet Kurulu'nun bilgi isteme, yerinde inceleme, muafiyet ve menfi tespit kararlarını geri alma yetkisi de bulunmaktadır. Üçüncü bölümde ise kanuna aykırılıklar için uygulanan idari para cezaları ele alınmıştır.

Üçüncü kısımda ise Rekabet Kurumu'nun yapısına yer verilmiştir. Buna göre Rekabet Kurumu, Rekabet Kurulu, başkanlık ve diğer hizmet birimlerinden oluşur. Rekabet Kurulu Rekabet Kurumu'nun karar organıdır ve kurul üyelerinin bağımsız olması gerekmektedir. Başkan Rekabet Kurumu'nun en üst amiridir. Rekabet Kurumu'nun hizmet birimleri ana hizmet birimleri, danışma birimleri ve yardımcı hizmet birimlerinden oluşan daire başkanlıklarıdır. Kurumun denetiminden Sayıştay'ın sorumlu olduğu belirtilmiştir. Rekabet Kurumu personelinin statüsü, ücretler, mali haklar, emeklilik ve hizmet sürelerinin değerlendirilmesi ve kurum gelirleri üçüncü bölümde ele alınmıştır.

Dördüncü kısımda kurulun inceleme ve araştırmalarında kullanacağı usul ele alınmıştır. İncelemenin, ön araştırmanın ve soruşturmanın usulü, nasıl yapılacağı, delillerin toplanması, tarafların bilgilendirilmesi, soruşturma sonucunun taraflara tebliği, savunma toplantısının şekli ve karar alma şartları detaylandırılmış, verilen kararlarla ilgili yetkili merci olarak da idari mahkemelerin sorumlu olduğu belirtilmiştir.

Beşinci kısımda, rekabetin sınırlanmasının özel hukuk alanındaki sonuçlarına yer verilmiştir. Rekabeti bozacak nitelikteki her türlü birlik veya anlaşmanın sonuçlarından

etkilenen taraflar varsa rekabeti bozan taraflarca zararlarının tazmin edilmesi gerekmektedir. Ancak zarar eden tarafların bu zararı ispat etme zorunluluğu bulunmaktadır. Altıncı ve son hükümler kısmında ise kurumun para, evrak ve mallarının devlet malı olduğu, personelin de kamu görevlisi sayıldığı, işlenen suçların da buna göre cezalandırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca Rekabet Kurumu'nun çalışma esaslarının, gelirin tahsilatı ve giderlerinin yapılması, aylık ücretler, gayri menkul alımına ve satışına ilişkin tüm esaslarının Kurulca hazırlanıp Bakanlar Kurulu'nun kararıyla yürürlüğe gireceği belirtilmiştir.

3.3. REKABET KURUMU'NUN ANAYASAL KONUMU VE DİĞER KANUNLARLA İLİŞKİLERİ

Rekabet politikaları kapsamlı olarak ele alındığında yarışmacı ortamın sağlıklı bir halde devamının sağlanmasına ve ilerletilmesine hizmet eden Rekabet Kanununun diğer kanunlarla yakından ilişkili olduğu görülmektedir.

4054 sayılı kanun çerçevesinde Rekabet Kurumu; Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) sınırları içinde rekabete ilişkin durumları incelemesi nedeniyle birçok hukuki disiplinle yolu kesişmektedir.

Anayasa'nın "*Piyasaların Denetimi ve Dış Ticaretin Düzenlenmesi*" başlıklı 167. maddesine bakıldığında devlet emtia ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve doğru olarak işlemlerini sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Bu madde 4054 sayılı kanun kapsamında Rekabet Kurumu'nun yasal dayanaklarından biri olmuştur.

Anayasa içerisinde ekonomik hayatı düzenlemeye ilişkin hükümler içermiştir. Örneğin madde 35 kapsamında; mülkiyet ve miras elde etme hakkı tesis edilmiş olup bu hak piyasa ekonomisinin ön koşullarından biridir. Madde 47'de ise özelleştirmeler ve özel sektöre devirlerden bahsedilmektedir. Özelleştirme ve özel sektöre devir söz konusu olduğunda piyasaya girişlerin ve fiyatların etkileneceği, rekabetin oluşabileceği söylenebilir. Madde 48'de etkin rekabetin tesisine doğrudan etkisi bulunan herkesin dilediği alanda çalışma hakkı ve özel girişimciliğin serbestliği ilkelerine yer verilmiştir. Rekabet politikalarının önemli bir amacı da tüketiciyi korumaktır. Anayasa'nın 172. maddesi de tam olarak bu amaca hizmet ederek devletin tüketicileri korumak için tedbirler alması gerektiğini belirtir

(T.C. Anayasası, 1982). Bu kapsamda oluşturulan 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki kanuna baktığımızda tüketicilerin ekonomik çıkarlarının korunması, tüketicilerin bilinçlendirilmesi ve buna uygun gönüllü örgütlerin oluşturulmasını amaçlamaktadır (Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, 2013).

Rekabet Kanunu'nun Ticaret Kanunu ile olan ilişkisine baktığımızda birçok yönden ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Türk Ticaret Kanunu madde 54,55 ve 56 haksız rekabeti, dürüstlük kurallarına aykırı ticari uygulama ve davranışları ve bunlara uygulanacak yaptırımları tanımlamaktadır. Dürüst olmayan bu tür uygulamalar etkin rekabeti engellemesi, fırsat eşitliğini bozması, tam bilgiyi engellemesi, hakim durumun kötüye kullanılması, piyasada daha verimlinin ayakta kalması ilkesini bozması ve piyasaya giriş önünde engel teşkil etmesi açısından rekabet politikaları ile doğrudan ilişkilidir. Rekabet politikalarının ve rekabet kanununun özel olarak ele aldığı konulardan biri olan şirket birleşmeleri ve devralmalarına ilişkin usul de Ticaret Kanunu ile düzenlenmektedir. Yine bu kanunda yer alan rekabet yasağı ise zaman zaman rekabeti engelleyici ve rekabet politikalarının etkin rekabet amacı ile çelişen bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Ticaret Kanunu'nda yer alan ve rekabetle ilgili konulardan işletme birleşme ve devirleri ile rekabet yasağı Borçlar Kanunu'nda madde 202, 203, 444 ve 447'de de yer almaktadır (Türk Borçlar Kanunu, 2011).

Rekabet Kanunu'nun 5. Kısımında kanuna aykırı anlaşma ve kararlardan doğan edimlerin ifası nedeniyle oluşan iade borcu Borçlar Kanunu'nun madde 63 ve 64' ün kapsamında, 65. maddesinin ise kapsamı dışındadır (RKHK, 1994).

Fikri, sınai ve ticari haklara ilişkin 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname de rekabet üzerinde etkisi olan düzenlemelerdir. Ancak rekabet politikalarının amacı ile bu kanunlar arasında bazı durumlarda bir çatışma olduğu da görülmektedir. Fikri, sınai ve ticari haklar, bu hakların sahibine bir tekel gücü vermesi açısından tekelleri engellemeyi amaçlayan rekabet politikaları ile çelişmektedir. Ancak bu haklar gelişmeyi teşvik ettiği için bu haklardan beklenen yarar rekabetin yararından daha gerekli görülmüştür. Bu haklara ilişkin koruma

sınırsız değildir. Eğer bu hak, hakim durumu kötüye kullanma şeklinde kullanılırsa Rekabet Kanunu'ndaki rekabeti sınırlayan durumların kapsamına girmektedir.

Rekabet Kurumu'nun verdiği tüm kararlar idari işlem niteliğinde olduğundan İdare Hukuku kapsamında değerlendirilmektedir. Rekabet Kanunu'na aykırı işlemler 5236 Sayılı Kabahatler Kanunu 15/3 maddesi ve 17. maddesi çerçevesinde kabahat olarak değerlendirilmekte ve bu nedenle idari yaptırım uygulanmaktadır (RK, 2013).

Gümrük kanunları da ticareti kısıtlamaları, malların piyasaya girişine ve uluslararası piyasalarda serbestçe ticaretinin yapılmasına etkileri bakımından rekabet politikaları ile ilişkilidir (RK, 1998). Vergi politikaları da bir maliyet unsuru olarak üretim miktarına ve üretilecek ürünün tercihini etki etmesi bakımından rekabeti etkilemektedir. Devlet teşvik ve yardımları, boykotlar, ithalatta haksız rekabete neden olan dampinge karşı anti dumping uygulamaları, boykotlar da yine serbest ticareti, üretimi yapılacak ürünü etkilemesi bakımından rekabet ile ilişkili düzenlemelerdir.

Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun'da yer alan birlik, teşebbüs gibi kavramlar da Medeni Kanun çerçevesinde Rekabet Kanununun içerisine girmiştir.

3.4. REKABET KURUMU'NUN AMACI

Piyasaya hakim işletmelerin fiyatları veya arzı belirlemeleri tüketici aleyhine sonuçlar doğmasına yol açmaktadır. Piyasadaki rekabetin sınırlanması sadece özel sektörle ilgili olmadığı için devlet eliyle uygulanan politikalar da buna neden olabilmektedir. Serbest piyasa ekonomisinin doğru ve verimli işleme ile beklenen yararların ortaya çıkması için rekabeti gözeten, denetleyen, idari ve mali açıdan özerk, bağımsız bir kuruma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kurumların bağımsız olmasının istenmesinin nedeni siyasetçilere duyulan itimatsızlık ve bu konuda uzmanlaşmış olmamaları, standart idari yapıların hantal ve bürokrasi altında hızlı hareket edememesidir (Öztürk, 2003: sayfa numarası belirtilmemiştir). Bu kurumlar piyasadaki oyuncular tarafından nesnellüğün ve tarafsızlığın garantisi olarak görülmektedir.

Siyasetçilerin ve bürokratların bu tip özel bilgi gerektiren konularda yetersiz kalabileceği inancı, önemli konularda bağımsız, işin uzmanlarından oluşan, özerk ve kanunlar

çerçevesinde hareket edebilen teknokratlardan oluşan bir yapıya ihtiyaç duyulmasını gerektirmiştir.

Düzenleyici kurum olan Rekabet Kurumu'nun genel özelliklerine ve Rekabet Kanunu'ndaki tanımına bakıldığında bağımsızlık, özerlik ve otorite kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu kavramların açıklamaları ve neden önemli oldukları aşağıda açıklanmıştır:

- Bağımsızlık: Bağımsızlık kelime anlamı olarak bağımlı olmama, itaat ve denetimden özgür olma durumunu ifade etmekte olup, bağımsız idari otoriteler açısından bakıldığında, düzenleyici kurumun organları ve işlevleri üzerinde siyasi iktidarın denetiminin olmaması, bu kurumların faaliyet, işlem ve kararlarının yürütme tarafından geçersizleştirilemeyeceği anlamına gelmektedir (Ulusoy, 1999: 4). Bağımsızlık kurumun yetkilerini; toplumsal faydanın gözetilmesi amacıyla daha etkin ve adil kullanmasını sağlayan bir araçtır (Karakaş, 2008: 107).

Bağımsız düzenleyici otoritelerden biri olan Rekabet Kurumu'nu idari yapılardan farklılaştıran, bağlı olunan hukuk düzeni içerisinde özgün olmasını sağlayan, bağımsız ve özerk bir yapıya sahip olmasıdır. Rekabet Kurumu'nun bağımsız olarak hareket etmesinden kasıt kanunlarca belirlenmiş yasal sınırlar içinde diğer kurumlarla ast-üst ilişkisi olmadan, başka otoritenin güdümü, hiçbir otoritenin talimatı veya müdahalesi olmaksızın hareket etmesi anlamına gelmektedir (Sobacı, 2006: 163).

Rekabet kurum ve kuruluşlarının bağımsızlık derecesi ve bağımsızlık ifadeleri ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örnek vermek gerekirse, İngiltere'de "hükümet dışı – özerk benzeri kuruluşlar", Amerika Birleşik Devletleri'nde "bağımsız düzenleyici kuruluşlar", Fransa'da ise "bağımsız idari otoriteler" ifadeleri kullanılmaktadır. Fransa'daki bağımsız idari otoritelerin devlet tüzel kişiliğinden ayrı tüzel kişilikleri bulunmamaktadır. Örneğin Bağımsız İdari Otoritelerin veya Düzenleyici Kuruluşların yaptıkları işlemlerde hatalı olsun ya da olmasın neden oldukları zararlar devlet tarafından karşılanmaktadır.

Bu tip kurumların bağımsız olması ile amaçlanan, kanunlardan gelen görevlerini ifa ederken baskılardan uzak kalıp kararlarını alırken bağımsız, tarafsız ve serbest bir şekilde hareket etmelerini sağlamak ve bazı hassas alanlarda kişilerin hak ve özgürlüklerini korumaktır. Ancak bağımsızlıktan sadece kamunun her türlü baskısından izole edilmiş

olmak değil; kurum görevlilerinin, özellikle de kurullarının politik tesirden, etkilerden veya telkinden uzaklaştırılmış bir yapıya sahip olması gerekliliği de anlaşılmalıdır (Erkut, 1998: 130).

Rekabet Kurumu'nun ve kurumun tüm organlarının bağımsızlığının sağlanması için Rekabet Kanunu'nda çeşitli kurallar yer almaktadır. Kurul başkanı, ikinci başkanı ve üyeleri görev süreleri bittiğinde yeniden seçilebilseler de kurul üyelerinin 1/3'ü 2 yılda bir yenilenmektedir. Kurul başkan ve üyeleri ticaretle uğraşamaz, şirket ortağı olamaz ve kamu tarafından ihraç edilenler hariç sermaye piyasası mevzuatı kapsamındaki menkul kıymetlere yatırım yapamazlar. Kurul başkan ve üyeleri bağımsızlıklarını kaybettiklerinde veya görevi kötüye kullandıklarında görevden alınmaktadırlar.

- Özerklik: Rekabet Kurumu'nun diğer önemli bir niteliği özerkliliktir. Bir kurumun veya idari bir yapının özerk olarak ifade edilebilmesi için; ilk olarak görev tanımında yer alan görevleri kendi idari yapısıyla kendi başına yapabilmesi, kendi bünyesi içerisindeki kurullarla veya başka yapılarla, kurumlarla ve kuruluşlarla ilişki kurabilme yetkisine sahip olması gerekmektedir. İkinci olarak da bu işlemleri yerine getirirken için kendi bütçe sistemini oluşturabilme, kendine ait gelir kaynaklarına ve bu kaynakları harcama yetkisine sahip olması gerekmektedir (Yiğit, 2016). Özerk yönetim ile kastedilen, kendi başına hareket edebilecek ve gerektiğinde gerekli düzenlemeleri yapacak yetkiye kendisinin sahip olması anlamındadır (Nalbant, 1998: 115).

Özerklik, bu tip kurumlar için olmazsa olmaz bir niteliktir. Özerklik çerçevesinde kurum kendi organizasyonunu kurar, kendi seçtiği görevlilerle çalışır, kendine ait gelir sağlar ve bu gelirler üzerinden harcamalarını yapar. Kurum görev alanına giren kamusal, toplumsal ve idari alanlarda düzenleme, gözetim ve denetleme görevlerini kendisi yürütür ve gerektiğinde cezai yaptırıma hükmetme hakkı vardır. Tüm bu unsurlar bir arada değerlendirildiğinde Rekabet Kurumu'nun görev alanına ilişkin fonksiyonlarını kendi gerçekleştiren özerk bir kurum olduğunu söylemek mümkündür. Rekabet Kurumu'nun görevlerini tam olarak yerine getirmesi ve işlevsel, dinamik bir yapıya sahip olması, serbestçe hareket etmesine ve finansal ve idari olarak özerk bir yapı içerisinde olmasına bağlıdır.

- Otorite: Sözlük anlamına bakıldığında “itaat ettirme, yaptırma gücü veya emretme hakkı” ifade etmektedir. Otoritenin kullanılması ifadesi ise itaat edilmesinin sağlanması, taleplerinin başkaları tarafından kabul edilmesini sağlamak olarak tanımlanabilir. İdare hukuku anlamında ise otorite yürütme gücü ile örtüşmektedir. Rekabet Kurumu, görevini ifa edebilmek amacıyla yasal düzenlemeler yapma ve bireysel durumları değiştirebilecek şekilde karar alma yetkisine sahip olduğundan bir otorite olarak nitelendirilmektedir (Atay, 2000: 66). Bir otorite olarak Rekabet Kurumu, temel hak ve bireysel özgürlüklerle beraber toplumsal hayatın hassas alanlarında kendi görev alanına giren konularda düzenleme, denetim ve yürütme yetkisine sahiptir. Rekabet Kurumu kuvvetler ayrılığı içerisinde yürütme erkine dahil edilen bir idari yapı olmakla beraber, yasama ve yargı güçlerinden bazılarında da sahiptir. Rekabet Kurumu’nun sadece kendisini ilgilendiren konularda genel düzenleyici işlemlerle sınırlı yasama gücü bulunmaktadır. Müeyyide uygulama yetkilerine sahip olmaları nedeniyle Rekabet Kurumu gibi düzenleyici kurumlar içinde “yargı benzeri” ya da “yarı yargısal” kuruluş benzetmeleri yapılmaktadır (Tekinsoy, 2007: 121).

Rekabet Kurumu otoritesini yalnızca yaptırımlarından sağlamamaktadır. Üyelerin yetkinliği, tarafsızlığı, bilgi birikimi ve bağımsızlığı toplum tarafından Rekabet Kurumu’nun ve otoritesinin kabul görmesini sağlamaktadır. Bu nedenle bazı durumlarda cezai müeyyide uygulamak yerine uzlaştırmaya yönelik çözümler bulunması, toplumsal uzlaşımın sağlanması ve ekonomik olarak denetimin bu şekilde sağlanması daha başarılı sonuçlar vermektedir (Öztürk, 2003: sayfa numarası belirtilmemiştir)

Genel sonuç olarak Rekabet Kurumu her ne kadar genel idare çatısı altında yer alsada, merkezi yönetimden bağımsız hareket eden, yasama ve yargı benzeri fonksiyonları olan bağımsız, özerk bir otoritedir.

Enerji piyasası, sermaye piyasası, tütün ve alkollü içki piyasası, bilişim teknolojileri, iletişim, haberleşme, medya, bankacılık ve finans sektörleri, vb. önemli ve hassas sektörler olmaları açısından siyasi erkin nüfuzundan arındırılmış bağımsız otoritelere ihtiyaç duyarlar. Bu alanların hassas olarak nitelendirilmesini nedeni kişisel hak ve özgürlükler üzerinde önemli sonuçlar doğmasına yol açıyor olmasıdır. Teknoloji alanındaki ilerlemeler, sosyal ilişkilerin gelişmesine ve birbirinin içine geçen bir hal almasına yol açmaktadır. Bu durum kişilerin kişilerle ve yine kişilerin devletin farklı organlarıyla ilgili hukuki

durumunun değişmesine yol açmaktadır. Devletin temel görevlerinden biri bireyin hak ve özgürlüklerinin korunmasıdır. Hassas alanlarda kamusal ve sosyal hayatın politikacıların politik tercihlerine göre bozulmasının önüne geçmek, bireylerin hak ve özgürlüklerini korumak için bağımsız ve özerk bir yapıya sahip yetkin ve uzman kişilerden oluşan kurumların görevlendirilmesi daha etkin bir yöntemdir (Ulusoy, 1999: 4-5).

Özellikle doğal tekel konumundaki piyasaları etkin olarak takip eden, inceleyen, kontrol eden, gerektiğinde düzenleme yapabilecek derecede bilgili ve uzman kişilerden oluşan bağımsız idari otoriteler, ekonomik refahın bozulmasına karşı etkili bir mücadele yöntemi sağlamaktadırlar. Bu güce sahip kurumlar, kanunlardan aldıkları güçlerle belirli standartlar oluşturabilmekte, normlar koyabilmekte ve bunları uygulayabilmektedir. Potansiyel anlaşmazlıkları ise kendi normları çerçevesinde çözüme ulaştırabilmektedirler. Bağımsız düzenleyici kuruluşların, genel olarak faaliyetlerine bakıldığında esas olarak üç temel görev alanları olduğundan bahsedilebilir.

Farklı isimlerle ifade edilse de bunlar:

- Yönetilenlerin Haklarının Güçlendirilmesi (Tan, 2002: 14): Bireylerin haklarını korumak amacıyla kamunun, siyasetçilerin veya diğer başka güçlerin baskılarına karşı hakların korunması ve güçlendirilme amacını taşır.
- İktisadi Düzenlemeler (Tan, 2002: 14): Piyasaların enternasyonal bir yapıya kavuşması ile beraber kompleks bir hal alan serbest piyasa ekonomisinin işlerliğini sağlamak, verimliliği ve kaynak dağılımında etkinliği sağlamak gibi iktisadi amaçlar, bağımsız düzenleyici otoritelerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.
- Bilgi, İletişim ve Haberleşme (Atay, 2000: 71): Bilişim ve haberleşme alanında yaşanan ileri düzeydeki gelişmelerin veri aktarımını hızlandırması ve kolaylaştırması nedeni ile bu alandaki kişisel özgürlükler başta olmak üzere olası ihlallerin kamu düzenini bozma ihtimaline karşı bu kuruluşların denetim yetkisi bağımsız idari otoritelere verilmiştir.

Rekabet otoritelerinin yukarıda belirtilen yararlı işlevleri kabul edilmekle birlikte bir takım eleştirilere de maruz kalmıştır.

Bunların başında (Ardıyok, 2002: 85);

- Yürütme erki içinde siyasi iktidarca regüle edilmeyen ve denetim dışında kalan bir kategorinin varlığından dolayı oluşan meşruluk sorunu,
- Devlet teşkilatlanması dahilinde idari parçalar olarak oluşturulmalarına rağmen, idari bakımdan bağımsız yapılanmaları, bir başka deyişle idari teşkilatlanmanın başındaki kurumların bunlar üzerinde vesayet ve denetim yetkilerinin bulunmaması neticesinde idarenin bütünlüğü ilkesinin zarar görmesidir.

Ülkemizde düzenleyici kurumlar açısından, merkezi idarenin, tipik idari vesayet yetkisi bulunmasa da minimum bir denetim yetkisine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bakanlıkların ilişkili oldukları düzenleyici kurumların hukuka uygun olmadığını düşündükleri kararların temyiz edilmesi için yargı mercilerine başvurma hakları bulunmaktadır.

4. BÖLÜM

REKABET OTORİTELERİNİN ETKİNLİĞİNİN ANALİZİ

4.1. ETKİNLİK ÖLÇÜM VE KARŞILAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

İktisadi açıdan etkinlik, en basit şekliyle, en iyi üretim sınırına yaklaşma olarak tanımlanabilir. Üretim sürecinde etkinlik kavramıyla ifade edilmek istenen kısaca, bir ekonomik birimin üretim yaparken önceden koyduğu hedefleri gerçekleştirebilmesidir (Atağan ve Yükçü, 2009: 3). Bu bölümde yer verilen etkinlik ölçüm yöntemlerinin daha iyi ifade edilebilmesi amacıyla öncelikle teknik etkinlik, tahsis etkinliği ve ölçek etkinliği (ÖE) kavramlarına kısaca değinmek gerekmektedir.

Teknik etkinlik, belli bir girdi kombinasyonu ile üretilebilecek en yüksek seviyedeki çıktının birbirine oranı olarak tanımlanabilir (Çıtak, 2008: 78). Farklı bir deyişle teknik etkinlik, girdileri en verimli şekilde kullanarak maksimum çıktıyı elde edebilme başarısıdır. Tahsis etkinliği, üretimde kullanılan girdilerin minimum maliyetle ve en uygun şekilde kullanımını sağlayarak hedeflenen çıktıyı üretebilme becerisini ifade eder. Ölçek etkinliği ise girdi miktarındaki artış/azalışların; çıktı miktarında neden olduğu artış/azalışa oranının incelenmesi suretiyle, üretimin doğru ölçekte yapılıp yapılmadığına ilişkin etkinliği ifade eder (Aktaş, 2001: 165).

Etkinlik ölçümü yapmak için kullanılan çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bunlar; tek boyutlu ve çok boyutlu kısmi yöntemler, genel yöntemler ve şebeke modelleridir. Kısmi yöntemler ile şebeke yöntemlerinin kullanım alanları daha kısıtlı olduğu için bunlara bu çalışmada yer verilmemiştir.

Genel yöntemler endeksler ve sınır yöntemleri olmak üzere ikiye ayrılır. Sınır yöntemleri de parametrik olup olmamalarına göre ikiye ayrılır. Gerek tezde yer verilen analizin yöntemi olması sebebiyle, gerekse yazında var olan uygulama örneklerinde kullanılan yöntem olması sebebiyle parametrik olmayan sınır yaklaşımlarından biri olan Veri Zarflama Analizi (VZA) detaylı olarak ele alınmış, diğer yöntemlere kısaca değinilmiştir.

4.1.1. Genel Yöntemler

Genel yöntemlerden endeksler, zamana, mekana göre ve sektör, ülke, vb. alt gruplardaki gelişimlerin farklılıklarına göre değişimleri ölçmeye ve bu konuda karşılaştırma yapmaya olanak verir (Odyakmaz, 2009: 110). Etkinlik ölçümleri açısından toplam faktör verimliliği seviyesini ve verimlilikteki değişimi belirlemede sıkça kullanılır. Burada sadece girdi (input) ve çıktı (output) endekslerinin birbirine oranlanması etkinlikteki değişimi tek başına açıklayamayacağından, girdi ve çıktı düzeyindeki değişimlerin birlikte ölçülmesi gerekir. Reel hayatta birden fazla girdi ve çıktı olması bu değişimlerin ölçülmesi amacıyla toplulaştırılmış endeks değerlerinin kullanılmasını gerektirir.

Etkinlik ölçümlerinde sıkça kullanılan genel yöntemlerden biri olan parametrik sınır yaklaşımlarından regresyon analizi temel olarak girdi ve çevresel faktörlerin bir fonksiyonu olan üretimin ve/veya girdi fiyatları, çıktı ve yine çevresel faktörlerin bir fonksiyonu olan maliyetin tahmin edilmesi temeline dayanır (Odyakmaz, 2009: 115). Bu regresyon analizlerinden sıradan en küçük kareler yönteminde, veriler üzerinde bir dizi gözlem yapılması ve bu gözlemler yoluyla maliyet ve/veya üretim fonksiyonları için gerçeğe uygun bir denklem tahmin edilmesi üzerinde çalışılır. Bu tekniğin uygunluğu regresyon analizinde sabit varyans durumunun sağlanması durumunda geçerli olan bir yöntemdir (Albayrak, 2008: 112). Stokastik sınır yaklaşımı yönteminde veri girdi düzeyinde ekonomik birimlerin en fazla belirli bir seviyede çıktı üretebilecekleri öngörülmektedir (Akan ve Çalmaşur, 2011: 15). Bu yöntemde maliyet, kar ve üretim gibi değişkenlerle, girdi, çıktı ve çevresel faktörler arasında fonksiyonel bir ilişki kurulmakta olup, aynı zamanda ölçümleme hatası gibi rassal istatistikî hataların hesaplanmasına da yer verilmektedir.

Bu yöntem mevcut girdiler ile üretimin belli bir sınırı olduğu ve etkin olmamanın girdileri doğru kullanmamaktan kaynaklandığı varsayımına dayandığından, teknik etkinlik de mevcut girdi seviyesi ile gerçekleşen çıktı düzeyinin, mevcut girdi seviyesi ile gerçekleştirilebilecek çıktıya oranı olarak tanımlanır.

Stokastik sınır yönteminin en önemli avantajı, rassal hataları ve etkin olmama durumunu ayırması olup, dezavantajı rassal hata ve etkin olmama durumunun dağılımlarının sırasıyla standart normal ve asimetrik olduğunun varsayılmasıdır. Serbest yaklaşım, stokastik

yaklaşımından farklı olarak rassal hataların ve etkin olmama durumuna ilişkin dağılımın herhangi bir karakteristikte olabileceğini varsayar. Bu yaklaşımda uzun dönemde iktisadi karar birimlerinin verimliliği tutarlı veya istikrarlı olarak kabul edildiği için ölçümden kaynaklanacak hataların sıfıra yaklaşacağı öngörülmektedir (Ekodialog, 2016).

Kalın sınır yaklaşımı diye adlandırılan bir başka yaklaşımda ise, stokastik ve serbest yaklaşımdan farklı olarak bir dağılım varsayımı bulunmamaktadır. Bu yöntemde beklenti ile gerçek değerler arasındaki büyük fark ve en küçük fark rassal hata anlamına gelir. Bunun dışındaki tüm farkların etkin olmama durumundan kaynaklandığı varsayılır (Stavárek, 2004: 74-135).

Buraya kadar etkinlik ölçümünde kullanılan genel yöntemlerden endekslere ve parametrik sınır yöntemlerine yer verilmiştir. Aşağıdaki kısımda etkinlik ölçümünde sıkça kullanılan parametrik olmayan sınır yaklaşımlarından biri olan Veri Zarflama Analizinin detaylarına yer verilmektedir.

4.1.2. Veri Zarflama Analizi (VZA)

Boles (1966), Shephard (1970) ve Afriat (1972) etkin sınırı belirlemek için parçalı doğrusal konveks zarf yaklaşımına dayanan doğrusal bir programlama yöntemi önermişlerdir. Bu matematiksel programlama yöntemi Charnes ve diğerleri (vd.) (1978) tarafından yapılan çalışma, Veri Zarflama Analizi (VZA) olarak adlandırılmış ve popülerlik kazanmıştır (Çelen, 2013: 300-310). Charnes ve diğerleri (1978) bu yöntemi kar amacı gütmeyen kamu hizmet kuruluşlarının performansını izlemek amacıyla kullanmışlar ve etkinliğin ölçümünde ölçeğe göre sabit getiri (CRS) (Constant Return to Scale) varsayımına dayalı girdi bazlı bir yaklaşım benimsemişlerdir. Daha sonra, Fare vd. (1983) ve Banker vd. (1984) ölçeğe göre sabit getiri (CRS) varsayımını esnetmiş, ölçeğe göre değişken getiri (VRS - Variable Return to Scale) varsayımı ile Charnes ve diğerlerinin (1978) modelini geliştirmişlerdir (Çelen, 2013: 300-310).

Veri Zarflama Analizi, aynı amaca sahip olan karar birimlerinin göreceli verimliliklerini belirlemek için kullanılan bir yöntemdir. Veri Zarflama Analizi, ağırlıklandırılmış çıktıların ağırlıklandırılmış girdilere oranlanması yöntemiyle karar veren birimlerin etkinliklerinin

doğrusal bir yöntemle ölçülmesine ve karşılaştırılmasına yönelik deterministik bir yöntemdir. Bu yöntemde, en az girdi ile en çok çıktıyı üreten gözlemler en etkin sınırın (efficient frontier) belirlenmesinde kullanılır ve karar biriminin etkinliği bu sınıra olan uzaklığına göre tespit edilir. Yöntemde, girdi ve çıktılara verilen ağırlıkların pozitif değer alması ve karar biriminin etkinliğinin en fazla 1 değerini alması esastır (Tepe, 2006: 51-54). Bu yöntem karar birimlerinin etkinlik sınırına göre ne oranda etkin olmadığını ve etkinsizliğin kaynaklarını ortaya çıkarabilmektedir. Bu vesileyle yöntem, etkin olmayan birimler için referans karar birimlerini belirleyebilmekte ve etkinlik sınırına yaklaşabilmek için girdi ve çıktıların nasıl değiştirilmesi gerektiğinin belirlenmesine olanak sağlamaktadır. VZA’da rassal hataların olmadığı ve dolayısıyla etkinlik sınırından bütün sapmaların karar biriminin etkin olmaması nedeniyle meydana geldiği varsayımı yapılmaktadır. Ölçüm hataları nedeniyle hesaplanan sınırdan bir sapma söz konusu ise bu sapmalar da birimin etkinlik ölçümünde göz önünde bulundurulmuş olur.

VZA yönteminde, analiz edilen duruma göre girdi bazlı (veri çıktıyı en az girdi ile üretme-girdi minimizasyonu), çıktı bazlı (veri girdi ile en fazla çıktıyı üretme-çıkıtı maksimizasyonu) veya her iki model birlikte kullanılabilir. Çıkıtı bazlı yaklaşım, girdi miktarlarını aynı seviyede tutarak çıktı miktarının ne kadar artırılacağına başka bir deyişle çıktı maksimizasyonuna odaklanırken, girdi bazlı yaklaşımda ise; çıktı miktarında değişikliğe neden olmaksızın girdilerin ne kadar azaltılabileceğine yani girdi minimizasyonuna odaklanılır.

Charnes, Cooper ve Rhodes’in (1978) (CCR) adı ile anılan, ölçeğe göre sabit getiri varsayımının kullanıldığı modelinde (Baysal, Uygur ve Toklu, 2004: 438), karar birimlerinin aynı özelliği gösterdiği, yani aynı girdileri kullanarak aynı çıktıları ürettikleri varsayılmaktadır. Girdiye yönelik CCR modeli ile çıktıya yönelik CCR modelinde sağlanan zarflama yüzeyi aynıdır. Girdiye yönelik CCR modelinde etkin olan bir karar birimi çıktıya yönelik karar biriminde de mutlaka etkindir. Bu açıdan, ölçeğe göre sabit getiri (CRS) söz konusu olduğu durumda girdi bazlı ve çıktı bazlı modelin aynı sonucu vereceğine dikkat çekmek gerekir.

Girdi bazlı CCR modelinde etkinliği ölçülmeye çalışılan karar birimleri çoklu girdi x_i 'leri kullanarak çoklu çıktı y_i 'leri üretirken; girdi ve çıktılar, girdi ve çıktı ağırlıkları (sırasıyla u

ve v vektörleri) kullanılarak ortalama girdi ve ortalama çıktı toplamına dönüştürülebilir. Bu durumda etkinliği ölçülmek istenen karar birimi k 'nın etkinliği:

Toplam etkinlik = $u'y_k/v'x_k$ 'dir.

Bu formülde etkinliği ölçülmeye çalışılan tüm karar birimlerinin girdi ve çıktılarına aynı önemin verilmesini sağlamak amacıyla, her bir karar birimi için ortak ağırlık (u ve v) kümesi kullanılmaktadır. Charnes (1978) bu kısıtı esnetmiş ve her bir karar biriminin kendi ağırlık kümesinin kullanılmasını sağlamıştır. Her karar biriminin N girdisi ve M çıktısı olduğunu varsayalım. x_i ve y_i vektörleri k karar birimi için girdi ve çıktı vektörlerini temsil etmektedir. X tüm I karar birimleri için bir $N \times I$ boyutlu girdi matrisi; Y ise $M \times I$ boyutlu çıktı matrisidir. Her bir karar birimi için tüm çıktıların tüm girdilere oranı ölçülürken kullanılan $u'y_k/v'x_k$ formülünde, u çıktı ağırlıklarının $M \times 1$ boyutlu vektörü iken, v ise girdi ağırlıklarının $N \times 1$ boyutlu vektörüdür. k için en uygun ağırlık aşağıdaki matematiksel programlama probleminin çözümü ile bulunmaktadır:

$$\begin{aligned} \text{maks}_{u,v} & \quad (u'y_k/v'x_k) \\ \text{kısıtlar} & \quad (u'y_j = v'x_j) \leq 1, j = 1, 2, \dots, I \\ & \quad u, v \geq 0 \end{aligned}$$

Belirtilen bu özelliklere göre, k karar biriminin etkinliğini en yüksek seviyeye ulaştıracak en uygun u ve v değeri, tüm karar birimlerinin etkinliğinin 1'den küçük veya 1'e eşit olma kısıtı da göz önünde bulundurularak tespit edilmeye çalışılır. (u^*, v^*) bu matematiksel programlamanın çözümü ise, $(\alpha u, \alpha v)$ de başka bir çözümdür ve bu da sonsuz çözüm olduğu anlamına gelir. İşte bu sorunu çözmek amacıyla, Charnes ve diğerleri (1978) $v'x_k = 1$ kısıtını da modele dahil etmişlerdir. Bu kısıtla beraber, girdi bazlı CCR modelinde lineer programlama modeli aşağıdaki formu almıştır:

$$\begin{aligned} \text{maks}_{\mu, v} & \quad (\mu'y_k) \\ \text{kısıtlar} & \quad v'x_k = 1 \\ & \quad (\mu'y_j - v'x_j) \leq 0, j = 1, 2, \dots, I \\ & \quad \mu, v \geq 0 \end{aligned}$$

Girdi bazlı modelde etkinliği hesaplanmak istenen karar biriminin çıktılarının ağırlıklı ortalamasının en yüksek düzeye ulaşması esastır. Modeldeki kısıtlar etkinliği hesaplanmak

istenen karar biriminin girdilerinin ağırlıklı ortalamasının 1 olması ve her bir karar biriminin çıktılarının ağırlıklı ortalamasının girdilerinin ağırlıklı ortalamasından küçük olmasıdır. Tüm bunlar dikkate alındığında çıktıların girdilere oranı, yani optimum çıktı ortalaması her bir karar birimi için maksimum 1 olabilmektedir.

Mevcut girdi ile en fazla çıktıyı amaçlayan çıktı bazlı CCR modelinin formülü ise aşağıdaki gibidir: (Sarı, 2015: 26-27)

$$\begin{aligned} & \text{Min} \sum_{i=1}^N v_i x_{ik} \\ & \sum_{i=1}^N u_r y_{rj} = 1 \quad , \quad r = 1, \dots, N \\ & \sum_{r=1}^N u_r y_{rj} - \sum_{i=1}^M v_i x_{ij} \leq 0 \quad , \quad j = 1, \dots, I \quad , \quad u_r \geq 0 \quad , \quad v_i \geq 0 \end{aligned}$$

N: çıktı sayısı

M: girdi sayısı

I: karar birimi sayısı

X_{ij} : j. karar biriminin kullandığı i. girdi miktarı

Y_{rj} : j. karar birimi tarafından üretilen r. çıktı miktarı

X_{ik} : k karar biriminin kullandığı i. girdi miktarı

Y_{rk} : k karar birimi tarafından üretilen r. çıktı miktarı

U_r : k karar birimi tarafından r. çıktıya verilen ağırlık

V_i : k karar birimi tarafından i. girdiye verilen ağırlık

Banker, Charnes ve Cooper'un (1984) (BCC) modeli ise karar birimlerinin ölçek farklılıklarını dikkate almaktadır ve bu varsayım altında yapılan etkinlik hesaplamalarında ölçeğe göre getirinin yönünün artan ya da azalan olması, etkinliğin artırılması için belirlenecek stratejiyi etkiler. Örneğin ölçeğe göre artan getirili bir birimde ölçeği artırmak etkinlik sınırına yaklaşmak için doğru bir strateji iken, azalan getiri söz konusu ise ölçeği daraltmak daha doğru bir yöntem haline gelir.

Hem girdi, hem çıktı bazlı BCC modeli, ölçüğe göre değişken getiriye dikkate almaya olanak vermek için girdi ve çıktı bazlı CCR modeline aşağıdaki konvekslik kısıtı eklenerek türetilir: (Sarı, 2015: 27-30)

$$\sum_{j=1}^I \lambda_j = 1 \quad \lambda_j : j. \text{ karar biriminin aldığı yoğunluk değeri}$$

Buna göre girdi bazlı BCC modelinin formülü aşağıdaki gibidir:

$$\text{Maks} \sum_{r=1}^N u_r y_{rk} - u_k \quad u_r \geq 0$$

$$\sum_{i=1}^N v_i x_{ik} = 1, \quad v_i \geq 0$$

$$\sum_{r=1}^N u_r y_{rj} - \sum_{i=1}^M v_i x_{ij} \leq 0, \quad j = 1, \dots, I$$

Çıktı bazlı BCC modelinin formülü ise aşağıdaki gibidir:

$$\text{Min} \sum_{i=1}^N v_i x_{ik} - v_k, \quad v_i \geq 0$$

$$\sum_{i=1}^N u_r y_{rj} = 1, \quad u_r \geq 0, \quad j = 1, \dots, I$$

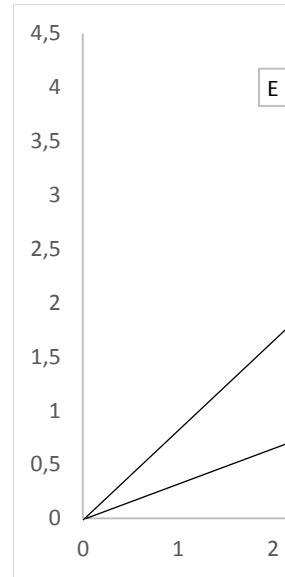
$$\sum_{r=1}^N u_r y_{rj} - \sum_{i=1}^M v_i x_{ij} - v_k \leq 0, \quad i = 1, \dots, I$$

Karar birimleri için girdi bazlı CCR modelinde bulunan teknik etkinlik değeri her zaman BCC modelinde bulunan teknik etkinlik değerinden düşük veya bu değere eşittir. Çünkü Banker Charnes Cooper modelindeki konveks üretim olasılık kümesi, Charnes Cooper Rhodes modelindeki üretim olasılık kümesinin bir alt kümesidir. VZA yönteminde etkin karar veren birimlerden oluşan doğrusal etkin sınırların bulunduğu bölgeye üretim olasılık kümesi denir. Her bir etkin olmayan karar birimi için referans karar birimler tespit edilirken üretim olasılık kümesi kullanılır. Etkin olmayan karar biriminin, etkin olmak için üretim olasılık kümesini oluşturan doğrusal etkin sınırlardan hangisini kestiğine bakılarak bu karar birimi için referans küme belirlenir. Referans kümenin belirlenmesinin ardından etkin olmayan karar biriminin etkin olabilmesi için girdi-çıkıtı hedefleri ve girdi-çıkıtlarını ne kadar değiştirmesi gerektiği tespit edilir (Cooper, Seiford ve Tone, 2007: 7-8). Bir örnekle açıklamak gerekirse, aşağıda Şekil 1’de A biriminin referans kümesi D ve E karar birimleri iken, B biriminin referans kümesi C ve D’dir.

Şekil 1: Referans kümenin tespit edilmesi

Girdi₂ / Çıktı

Girdi₁ / Çıktı

Etkin olmayan A ve B karar birimlerinin etkinliğinin artırılması için hedef değerler tespit edilerek yani; etkin olmak için girdi ve çıktılar için hedef değerler belirlenerek girdi ve çıktılarının ne kadar değişmesi gerektiği tespit edilir. Etkin olmayan karar biriminin (k) “referans kümesinde” bulunan karar birimlerinin oluşturduğu referans birim aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır. (Behdioğlu ve Özcan, 2009: 301-326)

$$X^k = \sum_{j=1}^I X_{ij} \lambda_j = \alpha X^k - N_i$$

$$Y^k = \sum_{j=1}^I Y_{rk} \lambda_j = Y^k + N_r$$

X_{ij} : j. karar birimi tarafından kullanılan i. girdi

Y_{rk} : k karar birimi tarafından üretilen r. çıktı

α : Göreli etkinliği ölçülen k karar biriminin girdilerinin ne kadar azaltabileceğini belirleyen katsayı

λ_j : j. karar biriminin aldığı yoğunluk değeri olarak tanımlanmaktadır

VZA yönteminin çeşitli avantaj ve dezavantajları bulunmakta ve yapılan analizlerin sonuçları incelenirken bu hususlara dikkat etmek gerekmektedir. VZA etkin olmayan birimleri etkin olanlarla karşılaştırmalı olarak analiz etmeye olanak sağlar. Fonksiyonel değil doğrusal bir programlama oluşu uygulama kolaylığı sağlar. Özellikle belli bir zaman kesitine ilişkin neden sonuç ilişkili analizlerde daha kullanışlıdır. Analize çok sayıda girdi ve çok sayıda çıktı dahil edilebilir. Bu olumlu yanlarının yanı sıra yönteme ilişkin bazı kısıtlar bulunmaktadır. VZA ile hesaplanan etkinlik değerleri hatalara karşı oldukça duyarlıdır. Yöntemin parametrik olmaması nedeniyle istatistiki hipotezler sınanamamakta; statik olması nedeniyle de sadece belirli bir zamana ilişkin analiz yapılabilen, belirli bir zaman süreci içerisindeki değişimlerin takibi mümkün olmamaktadır.

4.2. KAMU KURUMLARININ ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİNE İLİŞKİN LİTERATÜRDEKİ MEVCUT ÇALIŞMALAR

Kamu kurumlarının etkinliğinin ölçülmesine ilişkin gerek uluslararası gerekse yerel alanda çok sayıda ve farklı alanlarda yapılan analizler bulunmaktadır. Günümüzde pek çok ülke kamu harcamalarını da dikkate alarak kamu sektörünün performansını artırma baskısı altındadır. Bunun nedeni artık kişi ve kurumların yönetim sürecinde aktif rol alması, kamu hizmetlerinden yararlananların ve kamu faaliyetlerinden etkilenenlerin karar alma, normların belirlenmesi süreçlerine dahil olması, vergi ödeyerek kamuya kaynak sağlayanların kamunun daha hesap verebilir ve şeffaf olmasını talep etmesidir. Tıpkı özel sektör kuruluşlarındakine benzer bir biçimde, kamu kuruluşlarından beklenen de en uygun yöntemle maksimum çıktıyı sağlama beklentisi olduğu söylenebilir. Bu kapsamda toplumun değişen ihtiyaçlarına uygun daha kaliteli hizmet sunumu ve politika etkinliğinin unsurları olarak görülmekte; etkinlik, etkililik ve verimlilik, hükümetlerin meşruiyetine işlerlik kazandırmaktadır (OECD, 1997). OECD'nin bütçe raporuna göre de özerkliğin artırılması, merkezi olmayan yapıların kurulması, rekabetçiliğin artırılması, iş gücü kompozisyonunu sayısal ve yapısal olarak değiştirmek, bütçe uygulamaları ve prosedürlerini değiştirmek, sonuç odaklı stratejiler belirlemek yönündeki reformlar kamu kuruluşlarının etkinliği artırabilecektir (Curristine, Jomard ve Lonti, 2007: 1-41). Bu noktadan hareketle kamu kuruluşlarının etkinliğinin ölçümü, bu ölçümlerin sonuçlarına göre etkinliği artıracak reformlara ve yenilikçi yöntemlere karar verilmesi, süreçlerin ve yapıların bu yönde değiştirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Ancak bu reformların doğru tasarlanabilmesi ve her ülke ve kurumun kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilebilmesi için öncelikle etkinliğin ölçülmesi ve buna göre etkin olmamaya neden olan faktörlerin tespit edilmesi gerekmektedir.

Aşağıda bu konuda yapılan bazı örnek çalışmaların özetine yer verilmiştir.

4.2.1. Kamu Sektörü Etkinlik Analizi (Avrupa Birliği)

Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Birliği'ne ("Birlik") yeni giren üye ülkelerin kamu harcamalarının gelişmekte olan piyasalarla karşılaştırmalı olarak etkinliğinin ölçümüne ilişkin 2006 yılında bir analiz yapmıştır (Afonso, Schuknecht ve Tanzi, 2006: 4-48).

Bu analizde, ilgili dönemde Birlik'e yeni katılmış olan Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'ya; eski üye olup Birlik'e girdikten sonra diğer üye ülkelere yetişmeye çalışan Yunanistan, İrlanda ve Portekiz ile Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Brezilya, Şili, Kore, Moritus, Meksika, Singapur, Güney Afrika, Tayland'dan oluşan gelişmekte olan ülkelere yer verilmiştir. Yapılan analizde Veri Zarflama Analizi kullanılmıştır.

Analizde temel girdi olarak toplam kamu harcamalarının Gayri Safi Milli Hasılaya (GSMH) oranı; çıktı olarak ise kamu sektörü performansı kullanılmıştır. Kamu sektörü performansı ölçülürken Afonso, Schuknecht, ve Tanzi (2005) tarafından geliştirilen bir yöntem kullanılmıştır. Afonso, Schuknecht ve Tanzi'ye göre kamu sektörü performansı kamu sektörü politikalarının bir sonucudur ve kamu sektörü etkinliği çıktılarının, yani kamu sektörü performansının kullanılan kaynağa, yani kamu harcamalarının "*Gayri Safi Milli Hasılaya*" oranıdır. Kamu sektörü performansı bu analizde fırsat göstergelerinden idari performans, eğitim performansı ve sağlık performansı ile geleneksel faktörlerden gelir dağılımı, ekonomik istikrar ve ekonomik performans ile ölçülmektedir. İdari performans rüşvet, bürokrasi, yargı kalitesi, kaçakçılık ve yasadışı ekonomik faaliyetlerin ortalaması alınarak tespit edilir. Eğitim performansı, kişilerin aldığı eğitimin kalitesi, seviyesi, nüfus içindeki payı ile ölçülür. Sağlık performansı ise çocuk ölümlerinin oranı ve ortalama yaşam beklentisi ile ölçülür (Afonso, Schuknecht ve Tanzi, 2006: 4-48).

Yeni üye ülkeler girdi skorlarında 9 ve 24 arasında, çıktı skorlarında 3 ve 18 arasında sıralanmıştır. Bu durum yeni üye ülkelerin sıklıkla ortalamanın altında ve çok farklı etkinlik seviyelerinde olduğunu göstermektedir. Kamu etkinlik skorunda en üst sıralarda yer alan Singapur ve Tayland çıktı skorlarında da üst sınırdadır. Bu ülkeleri Kore, Şili ve Moritus

izlemektedir. Yeni üye ülkelerin çoğunun listenin ortalarında yer almasına rağmen, Brezilya, Yunanistan ve Macaristan ise listenin sonunda yer almaktadır. Girdi analizi tarafından bakıldığında ise en üst sıralamadaki ülkelerin belirli bir kamu harcama performansını sağlamak için kullandığı girdi seviyesi, alt sıralardaki ülkelerin kullandığı girdilerin 1/3'ü kadardır. 0,55 olan ortalama girdi skoru, ülkelerin yarattığı çıktı seviyesini esasen 0,45 daha az kaynak kullanarak gerçekleştirebileceklerine dair ipucu vermektedir.

4.2.2. Sağlık Sistemleri Etkinliği Etkinlik Analizi (Avrupa Birliği)

Avrupa Komisyonu, yapılan araştırma sonuçlarına göre tüm Avrupa Birliği ülkelerinde sağlık harcamalarının 20. yüzyılın ikinci yarısında ulusal gelirden daha hızlı büyüdüğünü tespit etmiştir. Bu büyümenin nüfusun yaşlanması, tıbbi yenilikler gibi arz ve talebin yan faktörlerine bağlı olabileceği değerlendirilmiştir.

Bunun yanı sıra, kaynakların sağlık çıktısına dönüştürülmesi sürecinde kaynak israfına ve sağlık harcamalarında artışa neden olan verimsizliğe dair de geniş bir kanıt olduğu belirtilmektedir. Bunun üzerine Avrupa Komisyonu Ekonomik ve Finansal İlişkiler Genel Direktörlüğü tarafından, tüm Avrupa Birliği üye ülkelerinin sağlık sistemlerindeki göreceli etkinliğini ölçmeye ilişkin bir çalışma yapılmıştır. Çalışma sonuçları Avrupa Komisyonu'nun web adresinde Haziran 2015'te yayınlanmıştır (Medeiros ve Schwierz, 2015: 6-49).

Bu çalışmada, teknik etkinliği ölçmek için VZA yöntemi kullanılmıştır. Çıktı olarak doğumdaki yaşama beklentisi, 65 yaşında yaşama beklentisi, 65 yaşında sağlıklı yaşam beklentisi, doğumdaki sağlıklı yaşama beklentisi, makul ölüm oranı, doğumdaki yaşama beklentisi (yaşam tarzına göre düzeltilmiş), doğumdaki sağlık beklentisi (yaşam tarzına göre düzeltilmiş) kullanılmıştır.

Girdi olarak:

- Eurostat tarafından açıklanan 2010 yılı satın alma gücü paritesi cinsinden ölçülen kişi başı sağlık harcaması,
- Kişi başı hasta yatağı, doktor ve hemşire gibi fiziksel girdiler,

- Çevresel ve yaşam tarzını oluşturan sigara, alkol tüketimi, diyet, eğitim ve gelir gibi sağlık çıktılarına etki edebilecek değişkenler kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan veriler 2012 yılına veya varsa daha sonraki bir tarihe ait verilerdir. Yapılan VZA sonuçlarına göre Avrupa Birliği'nin ortalama doğumdaki yaşam süresi beklentisinin 80,7 yıl (65 yaştaki yaşam süresi 19,5 yıl) olduğu dikkate alındığında, bu ortalama %2,3 veya 1,8 yıl (65 yaştaki yaşam süresi 1,2 yıl) artırılabilirdi. Doğumdaki ortalama sağlıklı yaşam beklentisi 6,1 yıl, 65 yaştaki ortalama sağlıklı yaşam beklentisi ise 2,9 yıl artırılabilir. Avrupa Birliği'nin ortalama ölümler oranları ise yarıya indirilebilir. Analiz sonuçlarına bakıldığında yaşam tarzına göre düzeltilmiş doğumdaki yaşama ve sağlıklı yaşama beklentisinin, düzeltilmemiş çıktılara göre çok farklı bir sonuç vermediği görülmüştür. Ayrıca analizde girdi duyarlılığının, çıktı duyarlılığından çok daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

4.2.3. Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye' de Yükseköğretimde Etkinliğin Ölçümü

2015 yılında Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'de yükseköğretim etkinliğinin ölçümüne ilişkin Bursalıoğlu ve Selim (2015) tarafından yapılan bir çalışma bulunmaktadır (Bursalıoğlu ve Selim: 2015: 45-70). Bu çalışmanın amacı gerek Avrupa Birliği üyesi ülkeler gerekse Türkiye için yükseköğretimin etkinliğine etki eden faktörleri incelemektir. Çalışmada VZA kullanılarak çözümleme yapılmıştır. Üniversitelerin verdiği hizmet açısından maliyetin en düşük seviyeye indirgenmesi yaklaşımının uygulanamayacağından hareketle, girdi bazlı değil çıktı bazlı model tercih edilmiştir. Ayrıca üniversitelerin büyüklüğü ile etkinliği arasında anlamlı bir korelasyon vardır. Örnek vermek gerekirse üniversitede görev alan personelin sayısının büyüklüğü, üniversitenin büyüklüğünü yansıtır. Bu nedenle sabit getirili ölçek etkinliği yerine değişken getirili ölçek etkinliği kullanılmıştır.

Analizde girdi olarak üniversitelerin harcamalarının toplam kamu harcamalarına oranı, akademisyen başına düşen öğrenci sayısı, çıktı olarak da mezunların sırasıyla toplam nüfusa oranı, istihdam oranı ve yaşam memnuniyeti verileri kullanılmıştır. Analizde kullanılan veriler 2008 tarihlidir. Bunun nedeni OECD tarafından 2012 yılında yayınlanan

raporundaki veriler ile değişkenlerin tamamı dikkate alındığında mevcut en güncel verinin 2008 yılına ait olmasıdır (OECD, 2012). VZA BCC-VRS modeline göre ölçümlenen etkinlik skorlarına bakıldığında Birleşik Krallık, Finlandiya, Hollanda, İsveç, İspanya ve Portekiz'in etkin olduğu tespit edilmiştir. Analize konu ülkelerden 1/3'ünün etkin olduğu, en düşük etkinlik ölçümünün ise Türkiye'ye ait olduğu gözlemlenmektedir. Referans ülkeler, etkin olmayan ülkelerin etkinlik hedefine ulaşmaları için girdi ve çıktılarda ne kadarlık iyileşmeye ihtiyaç duyulduğunun tespitinde kullanılmıştır. Bu analize göre, yükseköğretim etkinlik skorunun düşük ülkelerde akademisyen başına düşen öğrenci sayısının etkin ülkelere göre yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye özelinde belirtilen çalışmada yazarlar tarafından yapılan karşılaştırmaya göre, Türkiye'nin yükseköğretim etkinliğini sağlamak için girdi tarafında akademisyen başına öğrenci sayısını %54,4 oranında azaltması; çıktı tarafında ise yükseköğretim mezunlarının toplam nüfusa oranının, istihdam oranının ve yaşam memnuniyetlerinin sırasıyla %164,1, %18,9 ve %39,7 oranında artması gerekmektedir.

Mezunların toplam nüfusa oranının artırılması için yükseköğretim alan kişi sayısını arttırmak konusunda düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Türkiye'de yükseköğretim kurumlarının sayısının artırılması, ilgili kurumların yer aldığı bölgelerin genişletilmesi, öğrenim şekillerinin çeşitlendirilmesi ve aflar ile teşviklerin artırılması öğrenci ve mezun sayısının artmasına olumlu etki etmektedir. Ancak %16 olan OECD ülkeleri ve Avrupa Birliği ortalaması ile karşılaştırıldığında, Türkiye'de akademisyen sayısının da iyileştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bu oranın düşük olması ise eğitimin kalitesi bakımından değerlendirildiğinde olumsuz bir faktördür.

VZA ile yapılan gözlemin ardından Tobit regresyon modeli uygulanarak girdi ve çıktıların etkinlik sonuçlarındaki payı tespit edilmiştir. Bu modelin sonuçlarına bakıldığında yükseköğretim kamu harcamalarının Gayri Safi Milli Hasılaya oranının, akademisyen başına düşen öğrenci sayısının ve akademisyen sayısının artması etkinlik oranını olumsuz yönde etkilemekte; yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı, toplam nüfusa oranı ve yaşam memnuniyet oranlarının artması ise olumlu yönde etkilemektedir.

4.2.4. Türkiye' deki Elektrik Dağıtım Şirketlerinin Etkinlik Analizi

İlgili yazında Türkiye üzerine yapılmış bir başka çalışma Bağdadioğlu' nun (2009) elektrik dağıtım şirketlerinin etkinlik analizidir. Bu çalışmanın amacı, analiz sonuçlarının düzenleyici otoriteler tarafından elektrik dağıtım şirketlerinin karşılaştırılmasında ve özendirici politikaların uygulamasında kullanılabileceğini; dağıtım şirketleri açısından da performansın kaliteden ödün vermeden maliyetlerini düşürmek amacıyla kullanılabileceğini açıklamaktır.

Etkinlik analizinde VZA yöntemi kullanılmıştır (Bağdadioğlu, 2009: 23-44). Girdi olarak toplam harcamalar, kesinti sayısı ve kesinti süresi; çıktı olarak ise müşteri sayısı, dağıtılan elektrik miktarı ve şebeke uzunluğu kullanılmıştır. Yapılan analizin ölçek etkinliği ortalamasının 1'e oldukça yakın olması, Türkiye'deki elektrik dağıtım şirketlerinin genel olarak faaliyet ölçeği ile ilgili sorunlarının olmadığına işaret etmektedir. Ölçek etkinliği 1'den küçük olup azalan getiri ile çalışan Başkent ve Toros elektrik şirketlerinin, optimum seviyede hizmet verebilmek için faaliyet ölçeğini daraltmaları veya daha küçük parçalara ayırarak yönetmeleri gerekmektedir. Ölçek etkinliği 1'den küçük olmakla beraber artan getiri ile çalışan Van Gölü ve Göksu elektrik dağıtım şirketlerinin ise faaliyet ölçeklerini genişletmesi veya birleştirmesi gerektirmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, faaliyet gösterilecek alan ve ölçeğe otorite tarafından karar verilmesi nedeniyle dağıtım şirketlerinin bu konuda alabilecekleri aksiyonun sınırlı olmasıdır. Pür teknik etkinliği 1 olmasına rağmen, toplam teknik etkinliği (TTE) düşük olan elektrik dağıtım şirketlerinin temel sorunlarının dağıtım işinden değil faaliyet ölçeğinden kaynaklandığı; pür teknik etkinliği düşük olan dağıtım şirketlerinin ise dağıtım faaliyetlerini daha fazla girdi kullanarak sürdürdüğü belirtilmektedir. Etkinlik değeri 1'den düşük olan şirketlerin, girdi ve çıktılarında değişiklik yapılarak etkinliklerini artırmalarına olanak olduğu; piyasayı düzenleyen otoritelerin de bu tür etkinlik analizlerini kullanarak özendirici veya yaptırım uygulamaya yönelik stratejiler izleyebileceği vurgulanmaktadır.

Çelen'in (2013) çalışmasında ise, enerji sektöründe faaliyet gösteren 21 adet elektrik dağıtım şirketinin etkinlikleri analiz edilmiştir. Enerji piyasası ile ilgili 2002-2009 yıllarına ait veriler kullanılarak yapılan bu çalışmada 21 adet dağıtım şirketinin etkinliği ilk aşamada VZA yöntemiyle incelenmiş ve daha sonra Tobit modeli analize dahil edilmiştir (Çelen, 2013: 300-310).

Çalışmada elektrik dağıtım şirketlerinin etkinlikleri her yıl için ayrı ayrı incelenmiştir. Girdi değişkeni olarak dağıtım şirketlerinde çalışanların sayısı, dağıtım hattının uzunluğu, trafonun gücü ve elektriğin kalitesi; çıktı değişkeni olarak ise müşteri sayısı ve dağıtılan elektrik kullanılmıştır. Bu çalışmada ölçeğe göre sabit getiri varsayımı ile hesaplanan etkinlik (CRSTE) (Constant Return to Scale Technical Efficiency) skorlarına bakıldığında 2002 – 2009 yılları arasındaki tüm yıllar boyunca elektrik dağıtım şirketlerinden AYEDAŞ, Boğaziçi, Çoruh, Dicle ve Yeşilirmak'ın en yüksek etkinlik seviyesine sahip şirketler olduğu, Meram'ın ise en düşük etkinliğe sahip şirket olduğu gözlemlenmektedir. Ortalama CRSTE skorlarına bakıldığında ise piyasanın etkinliğinin 0,90'ın üzerinde ve oldukça etkin olduğu söylenebilir. Ölçeğe göre değişken getiri varsayımı ile teknik etkinlik (VRSTE-Variable Return to Scale Technical Efficiency) hesaplamaları ise 2008 ve 2009 yılları için yapılmıştır. VRSTE skorlarına göre enerji piyasasının ortalama etkinliği 2008 ve 2009 yılları için sırasıyla 0,97 ve 0,98 olarak hesaplanmış ve piyasanın %3 - %2 daha az girdi kullanarak aynı seviyede müşteriye dağıtabileceği belirtilmektedir.

Örnekleme yer alan şirketlerden Meram'ın VRSTE skoruna bakıldığında özelleştirmeden hemen önceki yıl olan 2008'de ölçeğe göre değişken getiri varsayımı ile hesaplanan toplam etkinlik değerinin 0,79 olduğu, 2009 yılında özelleştirmede sonra bu değer 0,95 seviyesine çıktığı görülmüştür. Benzer bir şekilde dağıtım işletmelerinden Sakarya dağıtım şirketi incelendiğinde özelleştirmeden önce 0,91 olan ölçek etkinliği (ÖE) skorunun, 2009 yılında özelleştirme sonrası 1,00' a ulaştığı gözlenmiştir.

Veri Zarflama sonrası yapılan Tobit analizinde ise çevresel değişkenlerin etkinlik üzerine etkisi analiz edilmiştir. Bu değişkenlerden müşteri yoğunluğunun, sahipliğin özel sektöre ait olmasının ve olumsuz bir değişken olmakla beraber hırsızlık/kayıp oranının enerji piyasasının etkinliğine etkisinin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Şirket birleşmelerinin ve müşteri tipinin ise etkinlik üzerindeki etkileri ile ilgili net bir ilişki bu çalışmada tespit edilememiştir.

Gerek VZA sonuçları gerekse Tobit analizinin sonuçları ölçek etkinliği düşük olan işletmelerin etkinliğinin artırılması için elektrik dağıtım şirketlerinin kamu sektöründen özel sektöre devrinin, yani özelleştirilmesinin gerektiği ve bu durumun Türkiye'de enerji piyasasını geliştireceği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

4.2.5. Türkiye'deki Kamu Bankaları Finansal Etkinlik Analizi

Kamu bankalarının etkinliği üzerine çok sayıda analiz yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi Ersan Özgür'ün (2008) yaptığı çalışmadır (Özgür, 2008: 247-260). VZA kullanılarak yapılan bu analizde girdi olarak mevduat toplamı, personel giderleri ve faiz giderleri kullanılırken, çıktı olarak kredi toplamı ve faiz gelirleri kullanılmıştır. Kullanılan veri seti ise bu girdi ve çıktılara ilişkin 2003 ila 2007 yılları arasındaki gelir tablosu ve finansal durum tablosu kalemleridir.

Analize konu olan üç Türk kamu mevduat bankası ise;

- T.C Ziraat Bankası Anonim Şirketi (A.Ş.)
- Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi (A.Ş.)
- Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı'dır. (TAO)

Bankaların yapısına bakıldığına, daha çok yönetilebilir olması nedeniyle girdi bazlı ve değişken getirili ölçek etkinliği modeli kullanılarak analiz yapılmasına karar verilmiştir. Değişken getirili modelin tercih edilme nedeni, bu bankaların rekabet açısından buldukları konum ve diğer etkenler nedeniyle en uygun ölçek etkinliğinde faaliyet göstermelerinin gerçekleşebilir olmamasıdır. Değişken getirili model kullanılarak analiz ölçek etkinliğinin etkisinden arındırılmaktadır.

Türkiye'de faaliyet gösteren kamu bankaları ile ilgili bu VZA analizinde, T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'nin analize konu beş yıl boyunca etkin olduğu gözlemlenmiştir. Aynı şekilde, Türkiye Halk Bankası A.Ş.'nin de etkinliğinin yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Vakıflar Bankası'nın kamu bankaları arasında etkinliği en düşük banka olarak tespit edilmektedir. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nun ise analizin ilk 3 yılında düşük etkinlikte seyretmesine rağmen, etkinliğinin giderek arttığı ve analizin son 2 yılında etkin olduğu gözlemlenmiştir.

4.2.6. Türkiye’deki Kamu Üniversitelerinin Etkinlik Analizi

Türkiye’deki kamu üniversitelerinin görelî etkinlik ölçümleri üzerine Babacan ve Kutlar’ın (2008) çalışmasında Türkiye’deki 53 kamu üniversitesinin verileri dikkate alınmıştır (Babacan ve Kutlar, 2008: 148-172). Analizde girdi olarak genel bütçe, bütçe dışı harcama, profesör sayısı, doçent sayısı, yardımcı doçent sayısı, öğretim görevlisi sayısı, yardımcı öğretim elemanı sayısı ve idari personel sayısı; çıktı olarak ise indekslere girmiş yayın sayısı, üniversite gelirleri, lisans öğrenci sayısı, lisans mezun sayısı, lisansüstü öğrenci sayısı, lisansüstü mezun sayısı dikkate alınmıştır. Analizde hem girdi hem çıktı bazlı model kullanılmıştır. Hesaplama 2000 ve 2005 yılları arasındaki 5 yıllık öğretim dönemini kapsamaktadır. Analiz sonuçları incelendiğinde girdi ve çıktı bazlı modelin çıktıların çok fazla değişkenlik göstermediği görülmektedir. İncelenen beş yıllık öğretim yılı boyunca 2002-2003 öğretim yılı dışında kamu üniversitelerinin etkinliğinin azaldığı tespit edilmiştir. Her iki modelde de yalnızca 20 üniversitenin beş yıl boyunca sabit ölçek özelliği göstermiş olması kamu üniversitelerinin ölçek etkinliğinden yeteri kadar yararlanamadığını göstermektedir. Ölçeğe göre azalan getiri özellikli üniversitelerin ölçeklerini küçültmeleri veya çıktıları artırmalarının; ölçeğe göre artan getiri özellikli üniversitelerin ise tam tersini yaparak büyümelerinin etkin olmalarına olumlu katkı yapabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.7. Avrupa’daki Yargı Sistemlerinin Yargı Etkinliğine İlişkin Yapılan Çalışmalar

Yargı Sistemlerinin Etkinliğine İlişkin Avrupa Komisyonu (CEPEJ), 2002 yılında temel olarak Avrupa Konseyi üyesi devletler için yargıda etkinlik ve kaliteyi artırmaya yönelik çözümler önermek amacıyla kurulmuştur.

Bu komisyon tarafından hazırlanan etkinlik ve kalite raporlarından sonuncusu 2012 verileri kullanılarak hazırlanan 2014 raporudur (CEPEJ, 2014: 5-520). Bu raporlar hazırlanırken oran, ortalama, ortanca, endeks vb. çeşitli istatistikî yöntemler ile grafik ve haritalar kullanılmıştır. Ayrıca daha çok sosyal bilimler alanında kullanılan sınıflamaya dayalı faktöriyel analizlere de yer verilmiştir. Bu analizin yararı çok sayıda ve farklı nitelikteki bilginin işlenmesini sağlaması, trendlerin altını çizebilmesi, farklılık ve benzerlik analizine

olanak vermesidir. Bu yöntemlerle hazırlanan rapora göre yargıya erişim konusundaki etkinlik, adli yardımlarla doğrudan ilgilidir. Avrupa'da 26 ülkede adli yardımlar artmış, yalnızca 8 ülkede genel bütçe kesintileri nedeniyle azalmış ve adli yardım sisteminin olmadığı ülkeler bu tür sistemler geliştirmeye başlamıştır. Adalete erişim yalnızca adli yardım gibi finansal kaynaklara bağlı değildir. Mahkeme sayısı ve coğrafi dağılım da erişim üzerinde doğrudan etkilidir. Avrupa'da 22 ülkede mahkemelerin bulunduğu lokasyon sayısı azalırken, 8 ülkede artmıştır. Sayının azaldığı ülkelerde adli reformların etkili olduğu görülmüştür. Coğrafi lokasyonların azaltılmasının etkisinin elektronik veri tabanı, uzaktan video konferans yöntemiyle erişim, vb. teknolojik yatırımlarla kısmen kompanse edildiği gözlemlenmiştir. Avukat sayısının da adalete erişimde etkinliği olumlu etkisi olabilecek değişkenlerden biri olduğu, Avrupa'daki ülkelerde genel olarak avukat sayısının arttığı belirtilmiştir. Sadece avukat sayısı adalete erişimi sağlamadığı, avukatlık mesleğinin uygun bir organizasyon tarafından düzenleniyor olması gerekliliği ve Avrupa genelinde bu organizasyonların genel olarak uygun yapıda olduğu belirtilmiştir. Ayrıca alternatif uyuşmazlık çözüm sistemlerinin de adalete erişimi arttırdığı, Avrupa genelinde bu sistemlerin geliştiği ve özellikle arabuluculuk yönteminin aile hukuku ve ticari davalar alanında kullanımının arttığı, adli yardımdan bu sistemlere ayrılan katkının arttığı belirtilmiştir.

Çalışmada ekonomik ve finansal krizlere rağmen, Avrupa'da yargı sistemlerinin kamu bütçelerinden aldığı payın yukarı yönlü hareketine dikkat çekilmektedir. Türkiye'nin de dahil olduğu ülkelerin yarısında kamu bütçesinden yargının aldığı pay artarken, ekonomik krizden etkilenen ülkelerde (özellikle İspanya, Yunanistan, Hırvatistan, İrlanda, Portekiz, Litvanya, Slovenya, Kuzey İrlanda, İskoçya ve Romanya) başta iş gücü olmak üzere çeşitli bütçe kesintilerine gidilmiştir. Ayrıca bu ekonomik krizlerin bütçe üzerinde dolaylı bir etkisi daha olmuştur. Ekonomik durumdaki bozulmalardan kaynaklı grev, iflas, vb. dava sayılarında ve dolayısıyla dava maliyetlerinde artış meydana gelmiştir.

Raporda ayrıca yargı sistemlerinin etkin ve yeteri kadar işlememesi ile finansal kaynak yetersizliği arasında anlamlı bir korelasyon olduğu; fakat önermenin tersinin her zaman doğru olmadığı, yani finansal kaynakların yüksekliğinin yargı sistemlerinin etkin ve yeterli

işleyişini sağlamadığı belirtilmiştir. Avrupa genelinde ele alınan ve sonuçlandırılan dava trendinde ve oranlarında iyileşme olduğu gözlemlenmiştir.

Verilerin analizi, Avrupa'daki ilk derece mahkemelerin, hukuk davalarının akışına kıyasla, ceza hukuku davalarının akışı ile daha iyi başa çıkabildiğini göstermektedir. Kuzey Avrupa ülkeleri ve Kafkasya ülkeleriyle karşılaştırıldığında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Güneydoğu Avrupa ülkeleri ve Güney Avrupa ülkelerinde vatandaşların mahkemeye daha kolay gittiği görülmektedir.

Yargılama süresinin uzun olması Avrupa ülkelerinin yargı sistemlerinde karşılaşılan en önemli sorun ve bu ülkelerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce mahkûm edilmesinin en önemli nedeni olarak tanımlanmıştır.

Artık daha fazla sayıda üye ülke, yargı prosedürlerinin sürelerinin analiz edilmesi konusundaki gerekli bilgileri toplayabilmektedir. CEPEJ, üye ülkeleri, bu yönde çalışmalarına devam etmek ve özellikle de CEPEJ' in bu konu üzerine hazırladığı rehberdeki önerilerini uygulamak konusunda teşvik etmektedir.

4.3. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ YÖNTEMİ İLE REKABET OTORİTELERİNİN ETKİNLİK KARŞILAŞTIRMASI

Buraya kadar kamu otoritelerinin etkinliğinin ne anlama geldiği ve bu çerçevede kamu otoritelerinin etkin çalışmasının önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın başlangıç motivasyonunu oluşturan piyasa rekabeti ve rekabetin korunması kavramları ile birlikte ele alındığında bu çalışma, dünyada var olan rekabet otoritelerinin etkinlik ölçümünü içeren bir uygulama ile son bulmaktadır. Buna göre çalışmada, ekonomilerin bünyesinde faaliyet gösteren başka rekabet otoritelerine ait bilgiler de kullanılarak; Türkiye Cumhuriyeti'nin rekabetten sorumlu otoritesi olan Rekabet Kurumu'na ilişkin karşılaştırmalı bir analiz sunulmaktadır. Rekabet otoritelerinin etkinlik performanslarını ölçmek için Veri Zarflama Analizi uygulanmıştır.

Analizde kullanılan değişkenler 2015 yılına ait olup Global Competition Review (GCR) tarafından hazırlanan ve "Rating Enforcement" adıyla yayımlanan araştırma raporundan alınmıştır. 1997 yılında kurulan GCR, dünya çapında on bini aşkın rekabet profesyoneli

için önemli kaynaklardan biri olup rekabet hukuku ve rekabet politikaları alanında dünyanın önde gelen haber servisi olarak bilinmektedir. GCR rekabet hukuku ve politikaları hakkında haftanın beş günü düzenli haberlerin yanı sıra, detaylı araştırmalar, raporlar, röportajlar ve rekabet hukukunun dünya çapındaki özelliklerine ilişkin yayınlara yer vermektedir. Bu yayınlardan biri olan “Rating Enforcement” yıllık olarak yayımlanmakta olup dünyanın önde gelen rekabet otoritelerinin sıralamasına yer veren bağımsız bir araştırma raporudur. Bu rapor rekabet otoritelerinin performanslarının detaylı bir analizine ve birbirleri arasındaki mukayesesine yer vermektedir (GCR, 2016).

“Rating Enforcement” raporunda rekabet otoriteleri analiz edilirken rekabet otoritelerinden, rekabet düzenlemelerinde söz konusu üç özel alana ilişkin bilgi istenmektedir:

- Birleşmelerin kontrolü,
- Kartellere ilişkin düzenlemeler,
- Hakim durum gibi rekabete aykırı faaliyetlerin soruşturulması,

Rekabet otoriteleri bu üç alana ilişkin rekabet otoritesinin yapısı, bütçesi, öncelikleri ve başarıları hakkında bilgi vermektedirler. Ayrıca rekabet otoritesinin paydaşları olan akademisyenler, ekonomistler, kurum danışmanları, kamu işleri uzmanları ve barolardan ilgili oldukları rekabet otoritesi hakkında aşağıdaki konularda not vermeleri istenmektedir:

- Birleşmelerin kontrolü,
- Kartellerin oluşumunun önlenmesi ve soruşturulması,
- Hakim durum oluşumunun önlenmesi ve soruşturulması,
- Politika yönetimi ve savunma süreci,
- Yönetimin kalitesi,
- Rekabetle ilgili vakaları inceleyen uzmanların kalitesi,
- Liderlik kalitesinin beş yıl önceki durum ile karşılaştırılması,

Bunların yanı sıra raporda rekabet otoriteleri ile ilgili tüm haberler derlenmekte ve analizde dikkate alınmaktadır.

Bu çalışmaların sonunda yapılan analizde rekabet otoriteleri büyüklük, çalışanların ortalama yaşı, deneyimi, ayrılma oranı ve bütçe gibi faktörler kullanılarak

karşılaştırılmaktadır. Ardından rekabet otoritelerinin incelenen yıldaki faaliyetleri yerinde inceleme sayısı, izin verilmeyen birleşme sayısı, verilen cezalar, sektörel soruşturmaların yoğunlaştığı alanlara ilişkin bilgiler kullanılarak analiz edilmektedir.

Raporda analizin ardından yorumlara ve otoritenin incelenen yıldaki sıralamasına yer verilmektedir.

Raporun analiz bölümünde veriler aşağıdaki başlıklar altında incelenmektedir:

- Genel Bilgiler: Bu kısımda rekabet otoritesi başkanının kim olduğu, görev süresi, rekabet otoritesinin bütçesi, rekabet otoritesinin ayrı bir ekonomi bürosu olup olmadığı bilgisine ve çalışan kompozisyonuna ilişkin detay bilgilere yer verilmektedir. Çalışanlarla ilgili bilgilerde ise toplam sayı, idari ve teknik çalışan sayısı, çalışanlar içinde yer alan avukat ve ekonomist sayısı, ücretler, eğitim durumu, kadın-erkek kompozisyonu, ortalama yaş, ortalama çalışma süresi, ayrılma oranı, özel sektörde çalışma tecrübesi, vb. bilgiler ele alınmaktadır.
- Öncelikler: Bu bölümde raporda rekabet düzenlemelerine ilişkin analiz edilen üç alanda (birleşmelerin kontrolü, kartellere ilişkin düzenlemeler ve hakim durum gibi rekabete aykırı faaliyetlerin soruşturulması) ve diğer alanlarda çalışanların sayısına, çalışanların bu alanlardaki yüzde dağılımına yer verilmekte ve hangi alana daha çok öncelik verildiği analiz edilmeye çalışılmaktadır. Sektörel önceliklere de yine bu bölümde yer verilmektedir. Rekabet otoritesinin rapora konu olan dönemde düzenleme konusunda bankacılık, telekomünikasyon, eczacılık, ulaşım, enerji, vb. sektörlerden hangilerine öncelik verdiği ve izleyen dönemde hangi sektörlerle öncelik vereceği bilgisi yer almaktadır.
- Birleşmeler: Bu bölümde toplam birleşme sayısına, rekabet otoritesi tarafından detaylı incelenen birleşme sayısına ve toplam içindeki yüzdesine, inceleme sonrası izin verilmeyen birleşme sayısına ve toplam içindeki yüzdesine, iyileştirmeler sonrası izin verilen birleşme sayısına ve toplam içindeki yüzdesine yer verilmektedir. Ayrıca detaylı incelenen birleşme dosyalarının ortalama inceleme süresine de yer verilmektedir.
- Kartel: Bu bölümde kartel oluşumu içinde yer alan taraflarca yapılan pişmanlık başvurusu sayısına, kartellere ilişkin yapılan yerinde inceleme sayısına, kartel

oluşturulduğuna ilişkin kararlara ve bunlara verilen cezalara yer verilmektedir. Cezalarla ilgili olarak kartel başına uygulanan ortalama ceza tutarı, cezaların kimin tarafından tahsil edildiği ve gelirin kime aktarıldığı bilgisine de yer verilmektedir. Ayrıca kartel soruşturmalarının ortalama süresi de bu bölümde yer almaktadır.

- **Hakim Durumun Kötüye Kullanılması:** Bu bölümde rapora konu olan dönem boyunca hakim durumun kötüye kullanılmasına ilişkin yapılan inceleme ve soruşturmalara ilişkin verilere yer verilir. Bu bilgiler, hakim durumun kötüye kullanılması vakalarının ulaştığı en yüksek sayı, bu konuda başlatılan, sonuçlanan ve devam eden inceleme sayısı, incelemelerin ortalama süresi, incelemelerin sonucunda verilen cezalar, ceza verilmeyip davranışın düzeltilmesi şartı koyulan durumların sayısı, en uzun inceleme süresi ve sürenin uzama nedeni, vb. bilgilerdir.
- **Toplam Cezalar:** Bu bölümde kartel, hakim durumun kötüye kullanılması ve diğer rekabet alanlarında uygulanan cezaların tutarları ile toplam ceza tutarına yer verilir.
- **Suçla İlişkin Yaptırımlar:** Bu bölümde hapis cezası uygulanacak haller, hapis ve para cezası üst sınırı, bireysel ceza adedi ve konusu, verilen en yüksek ceza, vb. verilere yer verilmektedir.
- **Yapısal Değişiklik:** Rekabet otoritesi ve kurumlarına ilişkin yapısal değişiklikler, rekabet otoritesinin liderinin değişip değişmediğine ilişkin bilgiler, varsa rekabet otoritesinin görev ve sorumluluklarındaki değişiklikler ve rekabet otoritesinin bütçesindeki yüzde değişim bu bölümde ele alınmaktadır.
- **Savunma Süreci:** Savunma ile ilgili konulara bütçeden ayrılan payın yüzdesi, rekabet otoritesi bünyesinde ayrı bir savunma bölümünün olup olmadığı, diğer kanun koyucular ve devlet otoriteleri ile ilişkiler, planlanan ve gerçekleştirilen hukuki değişiklikler bu bölümde ele alınmaktadır.
- **Önceliklerin Belirlenmesi:** Rekabet otoritesinin hedef ve önceliklerini nasıl tespit ettiğine ilişkin bilgiler ile kaynakların dağılımı için izlenen yöntem bu bölümde açıklanır.
- **Uzun Vadeli Strateji ve Eğitim:** Otoritenin kendi performansını değerlendirme yöntemi ve istikrarın sağlanması konusundaki politikalarına dair niteliksel bilgiler bu bölümde yer alır.

- Sonuçlar: Bu bölümde rekabet otoritesinin rapora konu olan dönemdeki önemli başarılarına yer verilmektedir. Bunun yanı sıra otoritenin kararlarına ilişkin yapılan temyiz başvuruları ve bu başvuruların sonuçlarına yer verilir.

Çalışmada, rekabet otoritelerinin etkinlik performanslarını ölçebilmek ve Türkiye'ye ilişkin karşılaştırmalı bir analiz sunabilmek amacıyla gerçekleştirilen Veri Zarflama Analizinde girdi ve çıktı olarak kullanılan yatay kesit verileri yukarıda da belirtildiği üzere GCR'nin 2016 yılına ait "Rating Enforcement" raporundan temin edilmiştir. 2016 yılı içerisinde hazırlanan bu rapor 2015 yılına ait verileri içermektedir. Girdi olarak, rekabet otoritesindeki toplam çalışan sayısı, rekabet profesyonellerinin toplam çalışan sayısına oranı, rekabet profesyonellerinin ortalama hizmet süresi, rekabet otoritesinin bütçesi, çalışanlara ödenen ücretler toplamı ve bu ücretlerin toplam kurum bütçesinden aldığı pay kullanılmaktadır. Çıktılar olarak ise birleşme dosyası inceleme sayısı, hakim durum inceleme sayısı, hakim durum incelemelerinin ortalama süresi, kartel incelemelerinin ortalama süresi, yerinde inceleme sayısı ve kartel cezalarının tutarı kullanılmıştır.

Söz konusu değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistiklere Tablo 1'de yer verilmiştir. Çalışma, belirtilen değişkenlere ait gözlemlerin mevcudiyeti dolulukları göz önünde bulundurularak Tablo 2'de yer verilen ülkeleri kapsamaktadır.

Tablo 1: VZA'da kullanılan değişkenler (GCR 2016)

Değişkenler	Ortalama	Minimum	Maksimum	Standart Sapma
<u>Girdiler:</u>				
Toplam çalışan sayısı	394,03	41,00	3260,00	588,52
Rekabet profesyonellerinin toplam çalışan sayısına oranı	64,76	26,00	100,00	25,70
Rekabet profesyonellerinin ortalama hizmet süresi	248,03	39,00	2543,00	463,51
Bütçe	24,36	1,00	144,00	30,01
Toplam ücretler	14,81	0,59	86,40	17,85
Ücretlerin bütçeden aldığı pay	62,36	28,00	93,00	18,54
<u>Çıktılar:</u>				
Birleşme adetleri	286,86	6,00	1958,00	506,62
Hakim durum inceleme adetleri	113,93	0,00	3059,00	566,50
Hakim durum incelemelerinin ortalama süresi	20,37	4,50	57,00	12,46
Yerinde inceleme sayısı	10,28	0	96	18,80

Kartel incelemelerinin ortalama süresi	26,87	5,50	105,00	20,64
Kartel cezalarının tutarı	96,49	0,00	881,30	201,16

Tablo 2: Veri Zarflama Analizinde Yer Alan Ülkeler (GCR, 2016)

Ülke Adı					
1	Almanya	11	İspanya	21	Polonya
2	Avustralya	12	İsrail	22	Portekiz
3	Belçika	13	İsveç	23	Rusya
4	Brezilya	14	İsviçre	24	Şili
5	Çek Cumhuriyeti	15	İtalya	25	Türkiye
6	Danimarka	16	Kanada	26	Birleşik Krallık
7	Finlandiya	17	Letonya	27	Amerika Birleşik Devletleri
8	Fransa	18	Litvanya	28	Yeni Zelanda
9	Güney Kore	19	Meksika	29	Yunanistan
10	Hollanda	20	Norveç		

Rekabet otoritelerinin etkinliklerini ölçmek üzere türetilen dört farklı modelin belirtileri Tablo 3'te gösterilmektedir. Tüm modellerde kullanılan girdiler ortak olup, modeller çıktı değişkenlerine göre farklılaşmaktadır. Dört modelde de Tablo 1'de ayrıntıları verilen tüm girdilerin tamamı kullanılmıştır. 1 ve 2 numaralı modeller en kapsamlı model belirtileri olup her ikisinde de çıktı değişkenleri olarak yine Tablo 1'de görülen tüm çıktılar dahil edilmiştir. Model 1 ölçeğe göre sabit getiri varsayımına sahiptir. Model 2'de ölçeğe göre değişen getiri varsayımı altında çıktı bazlı yaklaşım benimsenmiştir. Model 3 ve Model 4 ise ölçeğe göre değişen getiri varsayımını taşımakta olup Model 2'ye alternatif olarak sunulmaktadır. Model 3'te, birleşme dosyası inceleme sayısı ve hâkim güç inceleme sayısı değişkenleri çıktı olarak alınmıştır. Bu modelde, rekabet otoritelerinin; önlerine gelen tüm dosyaları ele alıp incelemek zorunda olmaları durumu göz önünde bulundurularak dosya sayısı üzerinde etkin olmadıkları varsayımı yapılmış ve bu yüzden girdi bazlı yaklaşım kullanılmıştır. Model 4'te, hakim durum incelemelerinin ortalama süresi, kartel

incelemelerinin ortalama süresi, yerinde inceleme sayısı ve kartel cezalarının tutarı çıktı olarak kullanılmıştır. Bu modelde ise incelemelerin süresinin, ceza ve yerinde inceleme miktarının otorite tarafından belirleniyor olmasından hareketle çıktı bazlı yaklaşım benimsenmiştir.

Tablo 3: Model Belirtilimleri (GCR, 2016)

	Model 1 (CRS)	Model 2 (VRS) (çıktı- bazlı)	Model 3 (VRS) (girdi- bazlı)	Model 4 (VRS) (çıktı- bazlı)
Değişkenler	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}
Toplam çalışan sayısı	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}
Rekabet profesyonellerinin toplam çalışan sayısına oranı	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}
Rekabet profesyonellerinin ortalama hizmet süresi	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}
Bütçe	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}
Toplam ücretler	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}
Ücretlerin bütçeden aldığı pay	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}	X_{ai}
Birleşme adetleri	Y_{bo}	Y_{bo}	Y_{bo}	
Hakim güç inceleme adetleri	Y_{bo}	Y_{bo}	Y_{bo}	
Hakim güç incelemelerinin ortalama süresi	Y_{bo}	Y_{bo}		Y_{bo}
Kartel incelemelerinin ortalama süresi	Y_{bo}	Y_{bo}		Y_{bo}
Kartel cezalarının tutarı	Y_{bo}	Y_{bo}		Y_{bo}
Yerinde İnceleme Sayısı	Y_{bo}	Y_{bo}		Y_{bo}

Not: X_{ai} 'ler girdileri, Y_{bo} 'lar çıktıları göstermektedir.

Analizlere Charnes'in, (1978) ölçeğe göre sabit getiri varsayımına dayanan basit çıktı bazlı VZA prensiplerine dayanan ve CCR Modeli olarak da bilinen doğrusal programlama yöntemi (Model 1) ile başlanmıştır. Daha sonra model ölçeğe göre değişken getiri varsayımını da içerecek şekilde genişletilerek BCC Modeli olarak da bilinen model (Model 2, Model 3 ve Model 4) kullanılmıştır. Tablo 4'te, Model 1'in uygulanması sonucu bulunan rekabet otoritelerinin ölçeğe göre sabit getiri varsayımına dayalı teknik etkinlik (CRSTE) skorlarına ve sıralamalarına yer verilmiştir. VZA'da etkinliğin 0 ile 1 arasında bir değer alabilmesinden ve değer 1 olmasının etkin olma durumunu ifade etmesinden hareketle,

tam etkinliğe sahip rekabet otoriteleri, Almanya, Belçika, Brezilya, Danimarka, İsviçre, Kanada, Litvanya, Polonya, Şili, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nin rekabet otoriteleridir. Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, İspanya, İsveç, İtalya, Letonya, Meksika, Norveç, Portekiz, Rusya, Türkiye ve Yeni Zelanda ise rekabet otoritelerinin düşük etkinlikte faaliyetlerini sürdürdüğü ülkeler arasındadır. Tablonun en altında yer alan ortalamadan da görülebileceği üzere, rekabet otoritelerinin ortalama etkinlik (CRSTE) seviyesi 0,66 olup oldukça düşüktür. Türkiye'nin rekabet otoritesi olan Rekabet Kurumu'nun etkinlik skorunun 0,36'lık değeriyle ele alınan örneklemdaki ortalama değerin de altında ve oldukça düşük olduğu görülmektedir. Zira Türkiye 29 ülke arasında 23. sırada yer almaktadır.

Tablo 4: Model 1'e Göre Etkinlik Skorları ve Sıralamaları (GCR, 2016)

Etkinlik Skorları ve Sıralamaları: Ölçeğe Göre Sabit Getiri		
Ülke	CRSTE	Sıralama
Almanya	1,00	1
Avustralya	0,65	14
Belçika	1,00	1
Brezilya	1,00	1
Çek Cumhuriyeti	0,50	18
Danimarka	1,00	1
Finlandiya	0,34	25
Fransa	0,55	16
Güney Kore	0,82	12
Hollanda	0,66	13
İspanya	0,49	19
İsrail	0,55	17
İsveç	0,28	27
İsviçre	1,00	11
İtalya	0,28	28
Kanada	1,00	1
Letonya	0,30	26
Litvanya	1,00	1
Meksika	0,39	21
Norveç	0,42	20
Polonya	1,00	1
Portekiz	0,34	24

Rusya	0,36	22
Şili	1,00	1
Türkiye	0,36	23
Birleşik Krallık	1,00	1
ABD	1,00	1
Yeni Zelanda	0,11	29
Yunanistan	0,63	15
Ortalama	0,66	

Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı ile etkinlik ölçümünde rekabet otoritelerinin en uygun ölçekte faaliyet gösterdikleri varsayılmaktadır. Bu varsayımı kullanmamak otoritelerin ölçek etkinliğini dikkate alma olanağı vermektedir. Rekabet otoritelerinin teknik ve ölçek etkinlikleri Tablo 5’te gösterilmiştir.

Model 2 kullanılarak hesaplanan VRSTE değerlerine göre, en verimli rekabet otoritelerinin Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Belçika, Birleşik Krallık, Brezilya, Danimarka, İsviçre, Kanada, Litvanya, Şili olduğu görülmüştür. VRSTE değerlerinin ortalaması 0,66’dır. Bu durum rekabet otoritelerinin etkin bir şekilde faaliyet göstermesi halinde aynı girdi seviyesi ile 0,34 daha fazla kamu hizmeti sağlayabileceğini göstermektedir. Türkiye’nin 0,36 olarak hesaplanan etkinlik skoru ise, Rekabet Kurumu’nun aynı girdi seviyesi ile 0,64 daha fazla performans göstermesinin mümkün olabildiğini göstermektedir. Ölçek etkinliği açısından bakıldığında, örnekleme ele alınan 29 rekabet otoritesinden 18’inin ölçeğe göre sabit getiri sergileyerek en verimli ölçekte faaliyetlerini sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Ölçek etkinliği 1 olan bu rekabet otoriteleri, etkinlik değeri 1’den düşük olan otoritelere göre daha az personelle, daha az bütçeyle, daha fazla birleşme dosyası, hakim durum ve kartel vakası incelemektedir.

Türkiye’yi de içeren diğer ülkeler ölçeğe göre artan getiri sergilemektedir. Bu durum söz konusu otoritelerin etkinlik ve performansını arttırması için olanak olduğu anlamına gelmektedir. Buna göre Rekabet Kurumu’nun ölçek etkinliğini sağlayabilmesi için faaliyetlerini genişletmesi gerekmektedir. Örneğin, Rekabet Kurumu’nun 0,96 değerini alan ölçek etkinliği değerine bakıldığında aynı düzeyde girdi kullanımını ile yaklaşık %4 daha fazla çıktı sağlayabileceği görülmektedir.

Tablo 5: Model 2, 3 ve 4'e Göre Etkinlik Skorları ve Ölçeğe Göre Getiri (GCR, 2016)

Teknik Etkinlik ve Ölçek Etkinliği: Ölçeğe Göre Değişen Getiri												
Ülkeler	Model 2				Model 3				Model 4			
	CRSTE	VRSTE	SE	Ölçeğe Göre Getiri	CRSTE	VRSTE	SE	Ölçeğe Göre Getiri	CRSTE	VRSTE	SE	Ölçeğe Göre Getiri
Almanya	1,00	1,00	1,00	Sabit	1,00	1,00	1,00	Sabit	1,00	1,00	1,00	Sabit
Avusturalya	0,65	0,65	1,00	Sabit	0,47	0,72	0,65	Artan	0,31	0,32	0,99	Artan
Belçika	1,00	1,00	1,00	Sabit	1,00	1,00	1,00	Sabit	1,00	1,00	1,00	Sabit
Brezilya	1,00	1,00	1,00	Sabit	1,00	1,00	1,00	Sabit	1,00	1,00	1,00	Sabit
Çek Cum.	0,50	0,51	0,99	Artan	0,14	1,00	0,14	Artan	0,12	0,17	0,68	Artan
Danimarka	1,00	1,00	1,00	Sabit	1,00	1,00	1,00	Sabit	0,96	1,00	0,96	Artan
Finlandiya	0,34	0,34	1,00	Sabit	0,18	0,91	0,20	Artan	0,46	0,47	0,97	Artan
Fransa	0,55	0,58	0,96	Artan	0,45	0,84	0,53	Artan	1,00	1,00	1,00	Sabit
Güney Kore	0,82	0,84	0,97	Artan	0,82	0,97	0,84	Artan	1,00	1,00	1,00	Sabit
Hollanda	0,66	0,66	1,00	Sabit	0,53	1,00	0,53	Artan	0,93	1,00	0,93	Artan
İspanya	0,49	0,49	1,00	Sabit	0,17	0,81	0,21	Artan	0,35	0,49	0,73	Artan
İsrail	0,55	0,55	0,99	Artan	0,53	1,00	0,53	Artan	0,52	0,52	1,00	Sabit
İsveç	0,28	0,28	1,00	Sabit	0,14	0,76	0,18	Artan	0,72	0,72	1,00	Sabit
İsviçre	1,00	1,00	1,00	Sabit	0,11	0,90	0,12	Artan	0,67	0,67	1,00	Sabit
İtalya	0,28	0,29	0,95	Artan	0,10	0,58	0,17	Artan	0,42	0,48	0,88	Artan
Kanada	1,00	1,00	1,00	Sabit	1,00	1,00	1,00	Sabit	1,00	1,00	1,00	Sabit
Letonya	0,30	0,30	1,00	Sabit	0,26	1,00	0,26	Artan	0,25	0,38	0,64	Artan
Litvanya	1,00	1,00	1,00	Sabit	0,69	1,00	0,69	Artan	1,00	1,00	1,00	Sabit
Meksika	0,39	0,44	0,89	Artan	0,14	0,52	0,26	Artan	0,26	0,42	0,62	Artan
Norveç	0,42	0,42	1,00	Sabit	0,27	0,92	0,30	Artan	0,49	0,49	1,00	Sabit
Polonya	1,00	1,00	1,00	Sabit	0,35	0,94	0,37	Artan	0,46	0,46	1,00	Sabit
Portekiz	0,34	0,34	1,00	Sabit	0,22	0,87	0,26	Artan	1,00	1,00	1,00	Sabit
Rusya	0,36	0,36	1,00	Sabit	0,21	0,57	0,36	Artan	0,40	0,59	0,68	Artan
Şili	1,00	1,00	1,00	Sabit	0,16	1,00	0,16	Artan	1,00	1,00	1,00	Sabit

Türkiye	0,36	0,36	0,96	Artan	0,38	0,78	0,49	Artan	0,14	0,16	0,90	Artan
Birleşik Krallık	1,00	1,00	1,00	Sabit	0,83	0,92	0,85	Artan	1,00	1,00	1,00	Sabit
ABD	1,00	1,00	1,00	Sabit	1,00	1,00	1,00	Sabit	0,95	1,00	0,95	Artan
Yeni Zelanda	0,11	0,11	0,93	Artan	0,05	1,00	0,05	Artan	0,21	0,21	1,00	Sabit
Yunanistan	0,63	0,64	0,98	Artan	0,14	1,00	0,14	Artan	0,63	1,00	0,63	Artan
Ortalama	0,66				0,90				0,71			

Tablo 5’te Model 2’ye alternatif olarak sunulan Model 3 ve Model 4 kullanılarak ölçeğe göre değişen getiri varsayımı altında türetilen etkinlik skorları da görülmektedir. Model 3’teki etkinlik skorlarına göre 2015’te etkinlik skoru 1 olan ve dolayısıyla en etkin rekabet otoriteleri Almanya, Belçika, Brezilya, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Hollanda, İsrail, Kanada, Letonya, Litvanya, Şili, Amerika Birleşik Devletleri, Yeni Zelanda ve Yunanistan’dadır. Etkinlik seviyesi en düşük olan ülkeler ise İtalya, Meksika ve Rusya’dır. Ölçek etkinliği açısından bakıldığında, örnekleme ele alınan 29 rekabet otoritesinden 6’ sının ölçeğe göre sabit getiri sergileyerek faaliyetlerini en verimli ölçekte sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Türkiye’nin durumuna bakıldığında ise Rekabet Kurumu’nun ölçek etkinliğinin 0,49 değerini aldığı ve düşük olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre Rekabet Kurumu’nun ölçek etkinliğini sağlamak için faaliyetlerini genişletmesi gerekmektedir. Model 4’teki etkinlik skorlarına göre 2015’te etkinlik skoru 1 olan ve dolayısıyla en etkin rekabet otoriteleri Almanya, Belçika, Brezilya, Danimarka, Fransa, Güney Kore, Hollanda, Kanada, Litvanya, Portekiz, Şili, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan’dadır. Etkinlik seviyesi en düşük olan rekabet otoriteleri ise Avustralya, Çek Cumhuriyeti, Letonya, Türkiye ve Yeni Zelanda’dadır. Türkiye’nin durumuna bakıldığında Rekabet Kurumu’nun toplam etkinliğinin (VRSTE) en düşük değeri aldığı gözlemlenmektedir. Model 4’e göre; Rekabet Kurumu’nun ölçek etkinliğinin 0,90 olduğundan hareketle, etkin olmama durumunun büyük oranda ölçekten kaynaklanmadığı ve aynı girdi miktarı ile %84 daha fazla kamu hizmeti verebileceği söylenebilir.

Alternatif modellerin güvenilirliğini test etmek için bu modellerin etkinlik tahminleri karşılaştırılmıştır. Bu amaçla modellerin etkinlik tahminleri arasındaki korelasyon ölçülmüş ve Tablo 6’da sunulmuştur. Alternatif modeller olan Model 3 ve 4’ün etkinlik tahminleri ile Model 2’nin etkinlik tahminleri arasındaki korelasyon oldukça yüksektir. Bu durum

alternatif modellerin etkinlik tahminlerinin güvenilir ve sağlam olduğunu göstermektedir. Model 2'nin gerek Model 3 ve 4 ile uyumlu olması, gerekse analizi yapılan en kapsamlı model olması sebebiyle, Türkiye'nin referans ülkeleri kümesi ve bu kümeden elde edilen hedef değerler Model 2'nin sonuçları kullanılarak hesaplanmıştır. Tablo 7'de Türkiye'deki rekabet otoritesi olan Rekabet Kurumu'nun referans kümesini ve hedef değerlerini göstermektedir.

Model 2'ye göre Türkiye'nin rekabet otoritesi için referans olan ülkelerin rekabet otoriteleri Almanya ve Brezilya ve Kanada'dır. Girdi ve çıktı hedef değerleri, referans kümesindeki emsallerinin doğrusal bir kombinasyonu ile hesaplanmıştır. Hedef değerler, Model 2'de ölçüğe göre değişken getiri varsayımı ile hesaplanan teknik etkinlik (VRSTE) skorlarına göre etkin olmayan rekabet otoritelerinin tam etkinlik düzeyine ulaşması için girdi ve çıktılarda gerekli değişikliğin ne kadar olduğunu göstermektedir. Başka türlü ifade edilecek olursa; Türkiye'nin girdi ve çıktı değişkenlerinin değerleri bu ülkelerin ilgili değişkenlerinin değerlerine yaklaşırsa Türkiye bu ülkelerin oluşturduğu etkinlik sınırına yaklaşabilecektir.

Tablo 6: Alternatif Modellerle Hesaplanan Etkinlik Skorlarının ve Sıralamalarının Korelasyonu (GCR, 2016)

Korelasyon Matrisi: CRS Etkinlik Sıralamalarına Göre			
	Model 2	Model 3	Model 4
Model 2	1,000		
Model3	0,6601	1,000	
Model4	0,5522	0,5330	1,000

Korelasyon Matrisi: CRS Etkinlik Skorlarına Göre			
	Model 2	Model 3	Model 4
Model 2	1,000		
Model 3	0,7278	1,000	
Model 4	0,6901	0,6773	1,000

Korelasyon Matrisi: VRS Etkinlik Skorlarına Göre			
	Model 2	Model 3	Model 4
Model 2	1,000		
Model 3	0,4897	1,000	
Model 4	0,6578	0,3958	1,000

Korelasyon Matrisi: VRS Etkinlik Sıralamalarına Göre			
	Model 2	Model 3	Model 4
Model 2	1,000		
Model 3	0,3394	1,000	
Model 4	0,5498	0,2350	1,000

Tablo 7, Türkiye için referans setini ve hedef değerini göstermektedir. Türkiye için referans alınan ülkelere bakıldığında bu ülkelerin Almanya, Brezilya ve Kanada olduğu görülmektedir. Rekabet Kurumu için hedef girdi ve çıktı değerleri referans kümesindeki ülkelerin rekabet otoritelerinin doğrusal kombinasyonu ile hesaplanmıştır. Bu referans ülkelere ait rekabet otoritelerinin doğrusal kombinasyonundaki ağırlıkları Almanya, Brezilya ve Kanada ülkeleri için sırasıyla 0,164, 0,115 ve 0,721 olarak hesaplanmıştır. Tablo 7’de ayrıca Türkiye’deki rekabet otoritesinin tam etkin olabilmesi için girdi ve çıktı miktarında gereken değişiklikleri göstermektedir.

Tablo 7’deki hedef değerler hakkında yorumlar yapmak gerekirse; Almanya, Brezilya ve Kanada’dan oluşan referans kümesindeki rekabet otoritelerine kıyasla, Türkiye’deki rekabet otoritesi olan Rekabet Kurumu’nun çalışan sayısını yalnızca %3,75 artırarak 764 adet daha fazla birleşme dosyası, 6 adet daha fazla hakim durum inceleyebileceği ve hakim durum incelemeleri ile kartel incelemelerine ayırdığı süreleri sırasıyla %133,04 ve %367 artıracağı söylenebilir. Ancak yalnızca çalışan sayısının artırılması yeterli olmayıp aynı zamanda, bütçenin, toplam ücretlerin, ücretlerin bütçeden aldığı payın, rekabet profesyonellerinin toplam çalışan sayısına oranının ve ortalama süresinin de sırasıyla %25,67, %86,54, %37,95, %84,10 ve % 22,55 artırılması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 7: Türkiye ve Referans Ülkelerin Rekabet Otoritelerine İlişkin Değişken Değerleri (GCR, 2016)

	Gerçek Değer	Referans Kümesi			Hedef Değer	Değişim (%)
		Brezilya	Kanada	Almanya		
Ağırlık		0,164	0,115	0,721		
Birleşme adetleri	205	404	204	1219	968,62	372,50
Hakim durum inceleme adetleri	10	30	7	14	15,82	58,19
Hakim durum incelemelerinin ortalama süresi (ay)	8	49	17	12	18,64	133,04
Kartel incelemelerinin ortalama süresi	8	49,2	29	36	37,36	367,00
Kartel cezalarının tutarı	0	45	1,97	208	157,57	0,00
Yerinde inceleme sayısı	96	2	4	14	10,88	-88,66
Toplam çalışan sayısı	340	349	394	347	352,73	3,75
Rekabet profesyonellerinin toplam çalışan sayısına oranı	36	45	67	71	66,28	84,10
Rekabet profesyonellerinin ortalama hizmet süresi	8,4	3	10	12	10,29	22,55
Bütçe	20,3	9,1	28,3	28,8	25,51	25,67
Toplam ücretler	10,35	2,6	18,1	23,3	19,31	86,54
Ücretlerin bütçeden aldığı pay	51	28	64	81	70,35	37,95

“Rating Enforcement” raporunda Türkiye’deki rekabet otoritesi olan Rekabet Kurumu’nun 2015 yılındaki yürütme faaliyetleri ile ilgili önemli bulgulara yer verilmiş olup, bu bulgular tarafımızca hesaplanan ve yukarıda açıklanan VZA sonuçları ile tutarlıdır: Söz konusu raporda, Rekabet Kurumu’nun bazı taahhütlerle onayladığı birleşme dışında birleşmelerle

ilgili faaliyetlerinin 2015 yılında yavaşladığı vurgulanmıştır. Yine 2015 yılında hakim durumun kötüye kullanılması ve kartellere ilişkin hiçbir cezanın verilmediği, hiçbir kartel kararı alınmadığı ve soruşturmaların ortalama süresinin 439 güne çıkarak bir önceki yıldan %50 daha uzun olduğu belirtilmiştir. Bazı hukukçular ve bazı kaynakların Rekabet Kurumu'nun birleşmeler, karteller ve diğer rekabet alanlarında benzer durumlar için farklı kararlar verdiğini ve kararlarının tutarsız olduğunu belirttiğine değinilmiştir. Ayrıca, soruşturmalar sırasında gerek bilgi edinme gerekse suçlanan taraflara yeteri kadar bilgi verme süreçlerinde iyileştirmelere ihtiyaç olduğu dile getirilmiştir. Son olarak, Rekabet Kurumu'nun rekabet hukuku alanında yeteri kadar ağırlığa sahip olacak bir bütçesi (20,3 milyon ABD Doları) olmasına rağmen halen geliştirilmesi gereken yanları olduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin jeopolitik konumu nedeniyle, gerek kamu gerekse hükümet tarafından Rekabet Kurumu'na yeterince önem verilmemesi durumu eleştirilmiş; Rekabet Kurumu'nun yasalarda gerekli değişiklikleri hızlıca yerine getirmesi ve Avrupa Birliği ülkelerindeki uygulamalarla paralel hareket edebilmesi için yasama organının desteğine ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir.

SONUÇ

Rekabet, sadece aynı veya benzer sektörlerdeki ekonomik birimlerle yapılan bir mücadele değil, farklı sektörlerde iş yapan ekonomik birimlere karşı da yapılan bir mücadeledir. Günümüz piyasa şartlarında, ekonomik birimlerin en ciddi sorunu, rekabetçi bir ortamda kaynaklarını verimli ve etkin bir şekilde kullanabilmesidir. Bununla beraber ekonomik birimlerin rekabet hukukuna uygun davranması gerekmektedir. Bunun için serbest piyasa ekonomisini koruma konusunda uzman, bağımsız idari otoritelere ihtiyaç duyulmakta; rekabeti tahsis eden bu kamu kurumlarının ne kadar etkin biçimde faaliyet gösterdiklerinin ise ölçülmesi gerekmektedir. Bu ölçümlerin sonuçlarına göre etkinliği artıracak reformlara ve yenilikçi yöntemlere karar verilmesi; süreçlerin ve yapıların bu yönde değiştirilmesini sağlanacaktır. İlgili reformların doğru tasarlanabilmesi ve her ülkenin/kurumun kendi ihtiyaçları doğrultusunda yeniden şekillendirilebilmesi için bunların etkin işlememesine neden olan faktörlerin neler olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin rekabetten sorumlu otoritesi olan Rekabet Kurumu'nu da içerecek biçimde, çeşitli ülkelerin rekabet otoritelerinin etkinlik performanslarını ölçmek üzere Veri Zarflama Analizi uygulanmıştır. Rekabet otoriteleri, firmaların rekabet hukukuna uygun davranıp davranmadıklarını takip etmekte, bunları denetlemekte ve gerekirse bunlara müeyyide uygulamaktadır. Her bir rekabet otoritesinin rekabet politikalarını değerlendirmesi hususu farklılıklar içerse de, rekabet hukukunun ABD'deki ilk uygulaması sayılabilecek "Sherman Act"ten başlayarak Avrupa Birliği'nde rekabet hukukunun ilk düzenlemesi sayılabilecek Roma Anlaşması'na kadar, ülkelerin rekabet hukuku mevzuatlarının genellikle birbirlerine paralel olduğu görülmektedir.

Öte yandan Veri Zarflama Analizi (VZA) ise, benzer politikalara ve hedeflere sahip kurumların etkinliğini ölçmek için kullanılan bir doğrusal programlama yöntemidir. VZA yönteminde, ölçülecek birimlerin aynı koşullar altında değerlendirilmesi durumunda; ölçülecek sonuçlar bir o kadar güvenli ve istikrarlı hale gelmektedir. Bu bakımdan bu çalışmada yapılan analizlerin oldukça sağlıklı ve istikrarlı sonuçlar verdiğini söylemek mümkündür. 29 farklı ülkenin rekabet otoritesinin ele alındığı etkinlik analizinin sonuçları

genel olarak değerlendirildiğinde, Rekabet Kurumu'nun ortalama etkinlik skorunun altında ve oldukça düşük bir etkinlik düzeyiyle faaliyet gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Rekabet Kurumu'nun ölçeğe göre artan getiri sergilediği bulgusuna ulaşılmış olup; bu durum kurumun aynı miktar girdi ile rekabetin tesisi ve korunması adına daha fazla kamu hizmeti sağlayabileceği şeklinde yorumlanabilir. Etkinlik analizinin verileri Global Competition Review (GCR) tarafından yayımlanan "Rating Enforcement" raporlarından elde edilmiş olup ilgili raporun sonuçları bu çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir.

2016 yılında yayımlanan ancak 2015 yılına ait verileri kapsayan bu Raporda Rekabet Kurumu'nun faaliyetlerine yönelik olarak eleştiriler yapılmış; bu eleştiriler ışığında kurumun düşük bir etkinlik düzeyiyle çalıştığına işaret edilmiştir. Buna göre; 2015 yılının Nisan ayından Haziran ayına kadar kurum başkanının atanmamış olması, kurumun karar almasını engellemiş, başkanın atanmasının ardından ise belirsizlik ortadan kalkmış olmasına rağmen karar alma süreci yeterince ivme kazanmamıştır. Bununla birlikte kurumun bahsi geçen dönemdeki ön incelemelerde taraflara karşı yeterince şeffaf ve açık olmadığından bahsedilmiş, inceleme ve soruşturma ilgili ortalama süreler değerlendirilip bir önceki yıllarla karşılaştırıldığında ise kurumun performansının oldukça düştüğü gözlemlenmiştir. Raporda aynı zamanda Rekabet Kurumu'nun bütçesinin çok ciddi büyüklüğe sahip olmasına rağmen, kurumun piyasalar üzerinde bu bütçe oranında ağırlığa sahip olmadığı, kaynaklarını yeterince ve verimli kullanmadığı konusuna da eleştiriler getirmiştir.

Sonuç olarak GCR'nin raporunda, Rekabet Kurumu'nun 2015 yılı performansının ve etkinliğinin düşük olduğu görüşü ön planda olup bu görüş, bu çalışmada aynı rapordan elde edilen verilere dayanarak yapılan Veri Zarflama Analizinin sonuçlarıyla uyumluluk taşımaktadır. Dolayısıyla Rekabet Kurumu'nun ilgili 4054 sayılı kanunun uygulanmaya başlandığı ilk yıllardaki performansını koruyamadığını ve bunun için esaslı bir iyileşmeden geçmesi ve etkinliğinin artması gerektiğini söylemek mümkündür. Rekabet Kurumu'nun birleşme, kartel, hakim durum ve diğer rekabet alanlarında yaptığı incelemelerde istediği yeterli bilgiye tam ve zamanında ulaşma konusunda yetkilerinin artırılması, süreçlerini hızlandırması, ön inceleme esnasında rekabete aykırı davranışla itham ettiği taraflara daha fazla bilgi vererek şeffaflığını artırması ve rekabet profesyonellerinin bu alanlarda

uzmanlaşmalarının sağlanması kurumun etkinliğinin artmasında etkili olabilecek uygulamalardandır. Rekabet Kurumu'nun hedeflediği gelişmiş ülkelerdeki uygulamalara yakınsaması için rekabetle ilgili kanunlarda, düzenlemelerde ve politikalarda gerekli değişiklikleri yapabilecek yasama erkine sahip olması ise daha hızlı ve çabuk karar almasını ve dolayısıyla piyasanın isteklerine daha çabuk cevap vermesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunu. (1994), T. C. Resmi Gazete, 22140, 13 Aralık 1994
- Acar, G. T. (2008). İktisadı Değiştirmek: Neoklasik İktisada Eleştirel Bir Yaklaşım. İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş., s.62.
- Afonso, A., Schuknecht, L. ve Tanzi, V., (2006). Public Sector Efficiency Evidence For New EU Member States and Emerging Markets. (Working Paper Series 581). January, Erişim: 18 Ağustos 2016, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp581.pdf> s.4-48.
- Afşar, H. (1998). Türkiye’ de Özelleştirme ve Özelleştirme Düzenlemeleri [Elektronik Sürüm]. *Hazine Dergisi*; sayı: 9
- Akalın, G. Türkiye’ de Ekonomik-Politik Kriz ve Piyasa Ekonomisine Geçiş, Ankara, (2002) s.90-105.
- Akan, Y. ve Çalmaşur, G. (2011). Etkinliğin Hesaplanmasında Veri Zarflama Analizi ve Stokastik Sınır Yaklaşım Yöntemlerinin Karşılaştırılması (TRA1 Alt Bölgesi Üzerine Uygulama) [Elektronik Sürüm]. *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, s.15.
- Akça, H. (2011). Devlet Müdahalesinin Başarısızlığı Üzerine Bir Değerlendirme [Elektronik Sürüm]. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), s.179-190.
- Akerlof, G.A. (1970). The Market for “Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), s.489-495.
- Akıncı, M. (1999). Bağımsız İdari Otoriteler ve Obdusman”, Beta Yayınları, İstanbul,
- Aktan, C.C. (2006). Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli, C.C. Aktan, D. Bileyici ve İ.Y. Vural (Ed.). *Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.1-7.
- Aktaş, C. (2003). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Rekabet Politikası: Bir Çerçeve Çalışması*, Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu, Ankara, s. 6-8,30. Erişim: 30 Temmuz 2016, <http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FUzmanl%25c4%25b1k%2BTezi%2Ftez28.pdf>

- Aktaş, H. (2001). İşletme Performansının Ölçülmesinde Veri Zarflama Analizi Yaklaşımı [Elektronik Sürüm]. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yönetim ve Ekonomi*, 7(1), s.165-166.
- Albayrak. S.A. (2008). Değişen Varyans Durumunda En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Ağırlıklı Regresyon Analizi ve Bir Uygulama [Elektronik Sürüm]. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, X(II), s.112.
- Alp, S. ve Karakaş, A. (2008). Asimetrik Bilgi Teorisi Karşısında Hayek'in Ekonomik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz [Elektronik Sürüm]. *Liberal Düşünce Dergisi, Yaz-Sonbahar* (51-52), s.221.
- Altıok, M. (2009). Keynes ve Keynesçi Kuramda Kriz ve İktisat Politikası Tartışmaları [Elektronik Sürüm]. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(6-7), s.76.
- Ardıyok, Ş. (2002). *Doğal Tekeller ve Düzenleyici Kurumlar, Türkiye için Düzenleyici Kurum Modeli*. Lisansüstü Tez No: 9, Rekabet Kurumu, Ankara, s. 41,85 Erişim: 29 Temmuz 2016
<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FAkademik%2B%25c3%2587a1%25c4%25b1%25c5%259fmalar%2Ftez92.pdf>
- Atağan, G. ve Yükçü, S. (2009). Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık [Elektronik Sürüm]. *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(4), s.3.
- Atay, E.E. (2000). “Fransız Hukukunda Bağımsız İdari Otoriteler: Rekabet Konseyi”, Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları, Mart 2000, s.66-71 Erişim: 12 Ağustos 2016,
<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fPer%25c5%259fembe%2bKonferans%25c4%25b1%2bYay%25c4%25b1n%2fperskonfyyn71.pdf>
- Ateş, M. (2016). Rekabet Hukukunun İdare Hukukuyla İlişkisi, Erişim: Erişim: 08 Ağustos 2016, Rekabet Kurumu Ağ Sitesi: <http://www.rekabet.gov.tr/tr-TR/Rekabet-Yazisi/REKABET-HUKUKUNUN-IDARE-HUKUKUYLA-ILISKISI>
- Atiyas, İ. (1999). Doğal Tekellerin Regülasyonu ve Rekabet, Rekabet Kurumu, Perşembe Konferansları, s: 49-76, Aralık. Ankara, Erişim: 15 Haziran 2016

<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FPer%25c5%259fembe%2bKonferans%25c4%25b1%2bYay%25c4%25b1n%2fperskonfyyn83.pdf>

- Atiyas, İ. (2000). Rekabet Politikasının İktisadi Temelleri Üzerine Düşünceler [Elektronik Sürüm]. *Rekabet Dergisi*, 2000/1, s.42.
- Avrupa Birliği Bakanlığı, (2015). Avrupa Birliğinin Genişlemesi, Erişim: 02 Ağustos 2016, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=109&l=1>
- Avrupa Birliği Bakanlığı, (2016). Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi, Erişim: 02 Ağustos 2016, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>
- Babacan, A. ve Kutlar, A. (2008) Türkiye'deki Kamu Üniversitelerinde CCR Etkinliği- Ölçek Etkinliği Analizi: DEA Tekniği Uygulaması. [Elektronik Sürüm]. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), s.148-172.
- Badur, E. (2001). *Türk Rekabet Hukukunda Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşmalar (Uyumlu Eylem ve Kararlar)*. Lisansüstü Tez serisi no :6 , Rekabet Kurumu, Ankara, s.65,69 Erişim: 16 Haziran 2016
<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FAkademik%2B%25c3%2587al%25c4%25b1%25c5%259fmalar%2Ftez90.pdf>
- Bağdadioğlu, N. (2009). Türk Elektrik Dağıtım Sektöründe Hizmet Kalitesine Yönelik Özendirici Bir Düzenleme Uygulaması [Elektronik Sürüm]. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), s.23-44.
- Barış, A. (2003). *İktisat teorisinde arayışlar: Evrimci iktisat teorisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, s.9 Erişim: 17 Haziran 2019
<http://acikerisim.ege.edu.tr:8081/jspui/bitstream/11454/1150/1/barisalpaslan2003.pdf>
- Bari, B. (2013). *Yeni Keynesyen Modelde Optimum Para Politikası: Türkiye İçin Dinamik Stokastik Genel Denge Modeli Tahmini*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, s.9,27.
- Bayraktutan, Y. (2003). *Özelleştirme Teori, Dünya ve Türkiye Deneyimi, Liberte Yayınları*, Ankara Aralık 2003

- Baysal M. E., Uygur, M. ve Toklu, B., (2004). Veri Zarflama Analizi ile TCDD Limanlarında Bir Etkinlik Ölçümü Çalışması [Elektronik Sürüm]. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(4), s. 438.
- Behdioğlu, S. ve Özcan, G. (2009). Veri Zarflama Analizi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 14(3) s.301-326.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2016). Kuruluş. Erişim: 16 Temmuz 2016, <http://www.btk.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Kurulus>
- Bursalıoğlu, A. S. ve Selim S. (2015). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Yükseköğretimde Etkinliği Belirleyen Faktörler [Elektronik Sürüm]. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz’15 (74), 45-70.
- Büyükakın, T. (2007). Yeni Keynesyen İktisat mı, Yeni Neo-Klasik Sentez mi? [Elektronik Sürüm]. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007/1 (13), s.27.
- Büyükçoban, Z. (2006). *Rekabet ve Hakim Durumdaki Kamu Teşebbüsleri Türk Telekom Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, s.93.
- Cooper, W.W., Seiford, L.M. ve Tone, K. (2007). *Data Envelopment Analysis: A Comprehensive Text with Models, Applications, References and DEA-Solver Software (2. Bs)* [Elektronik Sürüm]. New York: Springer Science +Business LLC, s.7-8.
- Crandall, W. R. (2005). The Remedy for the "Bottleneck Monopoly" in Telecom: Isolate It, Share It, or Ignore It? *The University of Chicago Law Review* Chicago: Winter Volume 72, Iss. 1, s. 3-25.
- Curristine, T., Joumard, I. ve Lonti, Z. (2007). *Improving Public Sector Efficiency: Challenges and Opportunities*. OECD Journal on Budgeting, 7(1), s.1-41, Erişim: 18 Ağustos 2016 <https://www.oecd.org/gov/budgeting/43412680.pdf>
- Çakal, R. (1996). *Doğal Tekellerde Özelleştirme ve Regülasyon*. Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, s.15.
- Çelen, A. (2013). Efficiency and productivity (TFP) of the Turkish electricity distribution companies: An application of two-stage (DEA&Tobit) Analysis, . *Energy Policy*, v.63 Aralık 2013, s.300-310.

- Çıtak, L. (2008). Türkiye’ de Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıklarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi [Elektronik Sürüm]. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Temmuz-Aralık 2008, 31 s,78.
- Daßler T. Parker D. ve Saal, S. D., (2002). Economic performance in European telecommunications, 1978-1998: A comparative study Thoralf Dassler. *European Business Review*. Bradford: 2002. 14(3) s. 194-209.
- Demir, O. ve Şimşek, M. (2003). Özelleştirme: Üretici Devletten Düzenleyici ve Denetleyici Devlete Geçiş. Y. Bayraktutan (Ed.). *Özelleştirme: Teori, Dünya ve Türkiye Deneyimi* Ankara: Liberte Yayınları, s.66.
- Demir, Ö. (2003). *İktisat ve Ahlak*. Ankara: Liberte Yayınları, s.139.
- Demsetz, H. (1968). “Why Regulate Utilities?”, *Journal of Law and Economics*, 11(1), s.55-65, Published by: The University of Chicago Press
- Docplayer, (2016). Chicago İktisat Okulu. Erişim: 21 Haziran 2016, <http://docplayer.biz.tr/5157661-Chicago-iktisat-okulu.html>
- Dumlupınar, Ö. (2009). *Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Rekabet Politikasının Sanayi Politikası ile İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, s.195
- Duran, L. (1997). Türkiye’de Bağımsız İdari Otoriteler [Elektronik Sürüm]. *Amme İdaresi Dergisi*, cilt:30, sayı:1, s: 3-10, TODAİE Yayınları, Ankara
- Ege, Y. (2002). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Kamu Teşebbüsleri, Yasal Tekeller ve Rekabet”. (Rekabet Kurumu, Ed.). *Kamu Teşebbüsleri, Yasal Tekeller ve Rekabet Sempozyumu*, 05 Mart 2002, s.21. Ankara, Rekabet Kurumu
- Ekdi, B. (2009). *Hakim Durumda Bulunan Teşebbüslerin Dikey Anlaşmalar Yoluyla Piyasayı Kapatması*. Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu, Ankara, s.1.
- Ekodialog, (2016) Makro İktisat Okulları. Erişim: 16 Haziran 2016, http://www.ekodialog.com/Konular/makro_iktisat_okullari.html
- Ekodialog, (2016). Etkinlik Ölçme Yöntemleri, Erişim 14 Ağustos 2016, <http://www.ekodialog.com/konular/etkinlik-olcme-yontemleri.html>
- Emek, U. (2003). *Posta Hizmetlerinin Serbestleştirilmesi-Özelleştirme, Rekabet ve Regülasyon*. DPT Tezleri, Mayıs, Ankara

- Erdem, M. Şenyüz, D. ve Tatlıoğlu, İ. (2006). Kamu Maliyesi (4. bs.), Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, s.16.
- Erkut, C. (1998). Bağımsız İdari Makamlar Müessesesi Açısından Sermaye Piyasası Kurulu'nun Kısa Bir Değerlendirmesi. İ. Ö. Kaboğlu (Ed.). Bağımsız İdari Otoriteler. s.130, İstanbul: Alkım Yayınları
- Esen, Ş. (2006). *Piyasaların Rekabetçi İşlevlerini Sürdürmesinde Rekabet Hukukunun Rolü: Piyasaya Giriş Engellerinin Rekabet Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, s.27,46.
- Esen, Ş. (2003). Türk Rekabet Politikası ve Rekabet Politikasından Beklentiler [Elektronik Sürüm]. *Çimento İşveren Dergisi*, 17(4), s.44.
- European Commision. (2012). What is competition policy. Erişim: 04 Temmuz 2016, http://ec.europa.eu/competition/consumers/what_en.html
- European Commission, (2012). Why is competition policy important for consumers. Erişim: 20 Temmuz 2016, http://ec.europa.eu/competition/consumers/why_en.html
- Gilardi, F. (2007). The Same, But Different: Central Banks, Regulatory Agencies, and the Politics of Delegation to Independent Authorities. *Comparative European Politics*, 2007(5), s.307-308. Erişim: 05 Temmuz 2016, <http://www.fabriziogilardi.org/resources/papers/Gilardi-CEP-2007.pdf>
- Global Competition Review (2016). *Rating Enforcement Report*. July
- Global Competition Review. (2016). Erişim: 23 Ağustos 2016, <http://globalcompetitionreview.com/about>
- Graham, E. M. ve Richardson, J.D. (1997). Issue Overview. E. M. Graham ve J.D. Richardson (Ed.). *Global Competition Policy*, s.7-8. Washington, DC: Institution for International Economics
- Guerrien, B. (1999). *Neoklasik İktisat* (2. bs.) (E. Tokdemir, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (1989), s. 33,66,67,75,143.
- Gümrük Birliği. (2016). Erişim: 04 Ağustos 2016, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46234>

- Güenalp, B. ve Özel, H. (2005). Rekabet Politikalarının Esasları, *Siyasa*, 1(Bahar 2005), s.64.
- Gwartney, J.D. ve Stroup, R. L. (2004). Temel Ekonomi (3.bs.) (Y. Arsan, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları, s.35-37.
- Hayek, F.A. (1958). Individualism and Economic Order (3. bs.). Chicago: The University of Chicago Press, s.32.
- Hayek, F.A. (1999). Kölelik Yolu (T. Feyzioğlu ve Y. Arsan, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları. (1944), s. 49.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (2016). Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler cilt 1: Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET) B. Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma. Erişim: 24 Temmuz 2016, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf>
- İmre, A. G. (2006). “*Avusturya Okulu İçinde Ludwig von Mises ve İktisadi Düşünceye Katkısı*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. İstanbul
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (2016). Vizyonumuz/Misyonumuz Erişim: 20 Temmuz 2016, http://www.kgk.gov.tr/custom_page-210-vizyon---misyon.html
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, (2003). T.C. Resmi Gazete, 25326, 24.12.2003
- Karakaş, M. (2008). Devletin Düzenleyici Rolü ve Türkiye’de Bağımsız İdari Otoriteler [Elektronik Sürüm]. *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran (154), s. 107.
- Kerr, A ve Wood, M. (2000). Globalisation and Competition Policy: Policies for the Developing and Transitional Economies of Asia. EAMSA 2000, pp.4 <http://www.instead.fr/events/eamsa/papers/kerrwood.pdf>
- Kirmanoglu, H. (2009). Kamu Ekonomisi Analizi (2. bs.). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., s.65-111.
- LaGro, E. (2001). Avrupa Birliği ve Türkiye Rekabet Politikası Açısından Bankacılık Sektörüne Genel Bir Bakış [Elektronik Sürüm]. *Bankacılar Dergisi*, 36, s.50.
- Landolt, P. (2006). Modernised EC Competition Law in International Arbitration. Lahey: Kluwer Law International, s.19.

- Lordi, A. (2009). "Globalized World and Separation of Powers: A New Role for the Independent Administrative Authorities", *Duquesne Law Review*, volume. 47,
- Medalla, E.M. (2005). Perspectives on competition policy: an overview of the issues. E. M. Medalla, (Ed.). *Competition Policy in East Asia [Elektronik Sürüm]* s.4-5. Bodmin: MPG Books Ltd.
- Medeiros, J. ve Schwierz, C. (2015). Efficiency Estimates of Health Care Systems, *Economic Papers* 549, Haziran 2015, Erişim: 20 Ağustos 2016, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2015/pdf/ecp549_en.pdf s.6-49
- Motta, M. (2004). *Competition Policy Theory and Practice*. Cambridge: The Press Syndicate of The University of Cambridge, s.1
- Muğaminyalı, M. (2000). Avrupa Birliği Rekabet Hukukunda Egemen Durumun Tespiti Yönünden İlgili Pazar Kavramı [Elektronik Sürüm]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 2, s.2.
- Nalbant, A.(1998). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğü. İ. Ö. Kaboğlu (Editör). *Bağımsız İdari Otoriteler*, s.115, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Odyakmaz, N. (2009). *Türkiye'deki Elektrik Dağıtım Şirketlerinin Performansa Dayalı Düzenleme Çerçevesinde Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Ankara, s.110,115.
- OECD. (2007). *Rekabeti Değerlendirme Araç Kiti (versiyon 1.0)*, s.51-53, 57. Erişim: 10 Temmuz 2016, <http://www.oecd.org/daf/competition/39809192.pdf>
- Özel, G, (2014). "Devlet Üniversitelerinin Etkinlik Analizi: Türkiye Örneği" [Elektronik Sürüm]. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(3), s.124-136.
- Özer, M. (1999). *Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayınları, s.149.
- Özgür, E. (2008). *Kamu Bankaları Finansal Etkinlik Analizi [Elektronik Sürüm]*. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık; 10, (3), s. 247-260.

- Öztürk, E. (2003). *Türk İdare Sisteminde Rekabet Kurumunun Yeri ve Diğer Bağımsız İdari Otoritelerle Karşılaştırılması* [Elektronik Sürüm]. Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu, Ankara
- Pareto, V. (1971). *Manual of Political Economy* (A.S. Schwier, Çev.). New York: Augustus M. Kelley Publishers, s.261.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, (2016). Hakkımızda. Erişim: 10 Temmuz 2016, <https://www.rtuk.gov.tr/hakkimizda/3803/878/hakkimizda.html>
- Rekabet Kurumu (2013). Kanununun Genel Gerekçesi. Erişim: 13 Haziran 2016, <http://www.rekabet.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Kanununun-Genel-Gerekcesi>
- Rekabet Kurumu, *Antitröst Hukuku*. Erişim: 06 Temmuz 2016, Rekabet Kurumu Ağ Sitesi: <http://www.rekabet.gov.tr/tr-TR/Rekabet-Terimi/pRekabet-hukukunu-ifade-etmek-uumlzere-daha-ccedilok-ABD-uygulamasinda-kullanilmaktadir-Bkz-rekabet-hukuku-competition-lawp>
- Rekabet Kurumu. (1998). TÜSİAD “*Gümrük Birliği Çerçevesinde Rekabet Hukuku*” (Rapor No: TÜSİAD-T/98-12-242). Erişim: 08 Ağustos 2016, <http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1845-gumruk-birligi-cercevesinde-rekabet-hukuku>
- Rekabet Kurumu. (2007). 2003/3 ve 2007/2 sayılı Rekabet Kurulu Tebliğleri ile Değişik, Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği 1 Tebliğ No: 2002/2, s.1, 3-4. Erişim: 30 Temmuz 2016, <http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT/1/Documents/Ba%C5%9Fvuru+Rehberi/teblig35.pdf>
- Rekabet Kurumu. (2013). Yatay İşbirliği Anlaşmaları Hakkında Kılavuz, s.1. Erişim: 25 Temmuz 2016, <http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FKilavuz%2FYatayisbirligikilavuz.pdf>
- Rosen, H.S. ve Gayer, T. (2014). *Public Finance* (10. bs.). Berkshire: McGraw-Hill Education, s.47.
- Sağlam, N. (2016). *İşletmelerde Bütünleşme ve İşbirlikleri*. Erişim. 05 Temmuz 2016, Anadolu Üniversitesi Ağ Sitesi: <http://home.anadolu.edu.tr/~nsaglam/unite6.pdf>

- Samuelson, P. A. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure . The Review of Economics and Statistics, 40(4), s.387-389.
- Sarı, Z. (2015). *Veri Zarflama Analizi ve Bir Uygulama*. Hacettepe Üniversitesi, İstatistik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Sarıipek, D. B., Kesici, M. R. (2010). Yeni Keynesyen İktisat ve Emek Piyasaları. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 6 (2), s.3. Erişim: 23 Haziran 2016,
http://akademikpersonel.kocaeli.edu.tr/sariipek/diger/sariipek04.10.2011_18.53.01diger.pdf
- Sarıkaya, M. (2002). Asimetrik Bilgi Çerçevesinde Müzayedeler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), s.100.
- Savas, E.S. (1994). Özelleştirme: Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı, çev. Ergün Yener, MPM, Ankara,
- Savaş, V. F. (1978). Piyasa Ekonomisi ve Devlet, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., s. 45-46.
- Savaşan, F. (2013). Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına - Kamu Ekonomisi (2. bs). İstanbul: Kitap Matbaacılık, s.65-68, 251, 269-270, 283-284.
- Sermaye Piyasası Kurulu, (2016). Görevimiz. Erişim: 16 Temmuz 2016,
<http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=0&pid=0>
- Sever, D. Ç. (2015). Türkiye’de Düzenleyici Kurumların Yapısı, İşlevi ve Dönüşümü [Elektronik Sürüm]. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 64(1), s.212.
- Smith, A.(1904). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (5. bs.)[Elektronik Sürüm]. Londra: Methuen&Co. Ltd volume, IV s.5-40.
- Sobacı, M. Z. (2006). Türk İdare Teşkilatındaki “Adalar” : Bağımsız İdari Otoriteler [Elektronik Sürüm]. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 55(2), s.163.
- Stavárek, D. (2004). Efficiency and Profitability in the Banking Sector. S. Polouček (Ed.). *Reforming the Financial Sector in Central European Countries* s.74-135. New York: Palgrave Macmillan
- Stiglitz, J.E. (1997). The Principles of Microeconomics (2. bs.). New York: W.W. Norton & Company Inc., s.157-158, 336.

- Su, K.T. (2003). *Rekabet Hukukunda Teşebbüslerin Hakim Durumun Belirlenmesinde Pazar Gücünün Ölçülmesi*. Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu, Ankara, Giriş sayfası Erişim: 28 Haziran 2016
<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT/1/Documents/Uzmanl%c4%b1k+Tezi/tez12.pdf>
- Şahin, H. (1996). Mikro İktisat. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, s.157, 219-222, 345-346.
- Tan, T. (2002). “Bağımsız İdari Otoriteler veya Düzenleyici Kurullar”. *Amme İdaresi Dergisi*, Haziran 2002, 35(2), s. 14 Erişim: 13 Ağustos 2016
http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/9fc175a49c87ef0_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi
- Gözübüyük, Ş. ve Tan, T. (1998). İdare Hukuku, cilt:1, Turhan Yayınları, Ankara,
- Tekinsoy, M. A. (2007). *Ankara Barosu Dergisi*, yıl.65, Bahar 2007(2), s.121. Erişim: 12 Ağustos 2016,
- Tepe, M. (2006). Verimlilik Ölçümünde Bir Alternatif Olarak VZA, Mayıs, Erişim: 16 Ağustos 2016, <https://polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/5823/1/3877.pdf> s.51-54.
- Tetik, S. (2003). İşletme Performansını Belirlemede Veri Zarflama Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yönetim ve Ekonomi*, 10(2), s, 222
- The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). (2014). Report on “European Judicial Systems – Edition 2014 (2012 data): Efficiency and Quality of Justice”. Erişim 22 Ağustos 2016,
http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf s.5-520.
- The World Bank, (2012). Competition Policy: Encouraging Thriving Markets for Development (Note Number 331). Markus Kitzmuller ve M. Martha Licetti, Erişim: 21 Temmuz 2016,
<http://siteresources.worldbank.org/EXTFINANCIALSECTOR/Resources/282884-1303327122200/VP331-Competition-Policy.pdf>
- Tokatlıoğlu İ. (1999). İktisat Kuramında Rekabet Kavramının Gelişimi, *Ekonomik Yaklaşım*, Yaz, Sayı:10(33), s.5-24.

- Tosun, E. (1996). Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu - Türkiye’de Kamu Kesimi ve Özel Kesim Ayrımının Normatif ve Reel Planda Önemi ve Sınırları (Rapor Sıra No: 65). Erişim: 24 Haziran 2016,
<http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/5477,etosunpdf.pdf?0> s.4-6.
- Train, K. E. (1997). Optimal Regulation: The Economic Theory of Natural Monopol, The MIT Press, London, Cambridge, MA.
- Tuğcu, C.T. (2005). “*İktisat Politikasında Etkinlik Sorunu: Teori ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama*” Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Bölümü Yüksek Lisans, Kayseri,
- Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun. (2013). T.C. Resmi Gazete, 28835, 7 Kasım 2003
- Türk Borçlar Kanunu. (2011). T.C. Resmi Gazete, 27836, 11 Ocak 2011
- Türk Dil Kurumu, (2016). Erişim: 12 Haziran 2016, <http://www.tdk.gov.tr/>
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). T. C. Resmi Gazete, 2709, 7 Kasım 1982
- Türkkan E. (2000). “Rekabet Hukuku Uygulamalarında İşleyebilir Rekabet Olgusu ve Kavramı”. Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları, Kasım 2000, s.69,130-131.
Erişim: 12 Haziran 2016,
<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fPer%25c5%259fembe%2bKonferans%25c4%25b1%2bYay%25c4%25b1n%2fperskonfyyn48.pdf>
- Türkkan, E. (2003). Vizyon Rekabeti. Ankara: Liberte Yayınları, s.128, 328-334.
- Türksat A.Ş. (2016). Kamu İhale Kurumu, Erişim: 20 Temmuz 2016,
<https://www.turkiye.gov.tr/kamu-ihale-kurumu>
- Türksat A.Ş. (2016). Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu, Erişim: 20 Temmuz 2016, <https://www.turkiye.gov.tr/tutun-ve-alkol-piyasasi-duzenleme-kurumu>
- Ulusoy, A. (1999). “Türk İdare Sistemi İçerisinde Rekabet Kurumunun Yeri”. Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları, Kasım 1999, s.4-5. Erişim 13 Ağustos 2016
<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fPer%25c5%259fembe%2bKonferans%25c4%25b1%2bYay%25c4%25b1n%2fperskonfyyn85.pdf>
- Ulusoy, A. (1999). Bağımsız İdari Kurumlar. *Danıştay Dergisi*, 100, s.4.

- Warp, G. (1940) “Independent Regulatory Commissions and The Separation of Powers Doctrine”, Nortre Dame Lawyer, V. 16, s.184.
- Yıldız, H. (2007). Avrupa Birliği Ortak Rekabet Politikası ve Türkiye [Elektronik Sürüm]. *İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Akademik Bakış*, Mayıs 12, s, 5.
- Yiğit, U. (2016). Mali Özerklik ve Yargı Bağımsızlığı İle 5018 Sayılı Kanun Açısından Yargı Bütçesi ve Mali Hükümlerin Değerlendirilmesi. Erişim: 10 Ağustos 2016, <http://www.idarehukuku.net/hukukiaciklama/Hkim-ve-Cumhuriyet-savcilari/Mal-Ozerklik-ve-Yargi-Bagimsizligi-Ile-5018-Sayili-Kanun-Acisindan-Yargi-Butcesi-ve-Mali-Hukumlerin-Degerlendirilmesi.html>
- Yiğitgüden, H.Y. (2000). Elektrik Sektöründe Özelleştirme ve Regülasyon, Devlet Reformu, s: 101-115, İstanbul,
- Zenginobuz, Ü. (2000). *Elektrik Sektöründe Özelleştirme, Rekabet ve “Regülasyon”*, Perşembe Konferansları, s: 101-128, Ankara,
- Zenginobuz, Ü. (2002). *Bağımsız Düzenleyici Kurumlar ve Türkiye Uygulaması (Rapor No: TÜSİAD-T/2002-12/349)*, s.79-84. Erişim: 13 Temmuz 2016, <http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1883-bagimsiz-duzenleyici-kurumlar-ve-turkiye-uygulamasi>
- Zenginobuz, Ü. ve Oğur, S. (2000). Türkiye Elektrik Sektöründe Yeniden Yapılanma, Özelleştirme ve Regülasyon, Devlet Reformu, s,167-279, İstanbul

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE
ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/12/2016

Tez Başlığı / Konusu: REKABET OTARİTELERİNİN ETKİNLİĞİNİN
ÖLÇÜLMESİ

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 101... sayfalık kısmına ilişkin, 12/12/2016 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinalite Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12.12.2016
[Signature]
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: AYBARS İLTER ÖZESKİCİ
Öğrenci No: N11124719
Anabilim Dalı: MALİYE
Programı: YÜKSEK LİSANS
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

[Signature]

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Doç. Dr. Başak Dalgıç

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF PUBLIC FINANCE

Date: 12/12/2016

Thesis Title / Topic: MEASUREMENT OF THE EFFICIENCY OF
COMPETITION AUTHORITIES

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 12/12/2016 for the total of 101 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 11 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

12.12.2016
[Signature]

Date and Signature

Name Surname: AYGARS İLTEL ÖLESKİCİ
Student No: N11124719
Department: PUBLIC FINANCE
Program: MASTERS
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

[Signature]

(Title, Name Surname, Signature)

Doc. Dr. Basak Dayig

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/12/2016

Tez Başlığı / Konusu: REKABET OTORİTELERİNİN
ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12.12.2016

Aybars İltis Özeskici

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: AYBARS İLTER ÖZESKİCİ
Öğrenci No: N11124719
Anabilim Dalı: MALİYE
Programı: YÜKSEK LİSANS
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Basak Dalgıç

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Doç. Dr. Basak Dalgıç

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
PUBLIC FINANCE..... TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 12/12/2016

Thesis Title / Topic: MEASUREMENT OF THE EFFICIENCY OF
COMPETITION AUTHORITIES

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

12.12.2016

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: AYBARS İLTER ÖZSKİCİ

Student No: N11124719

Department: PUBLIC FINANCE

Program: MASTERS

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

(Title, Name Surname, Signature)

Doç. Dr. Basak Dalgıç